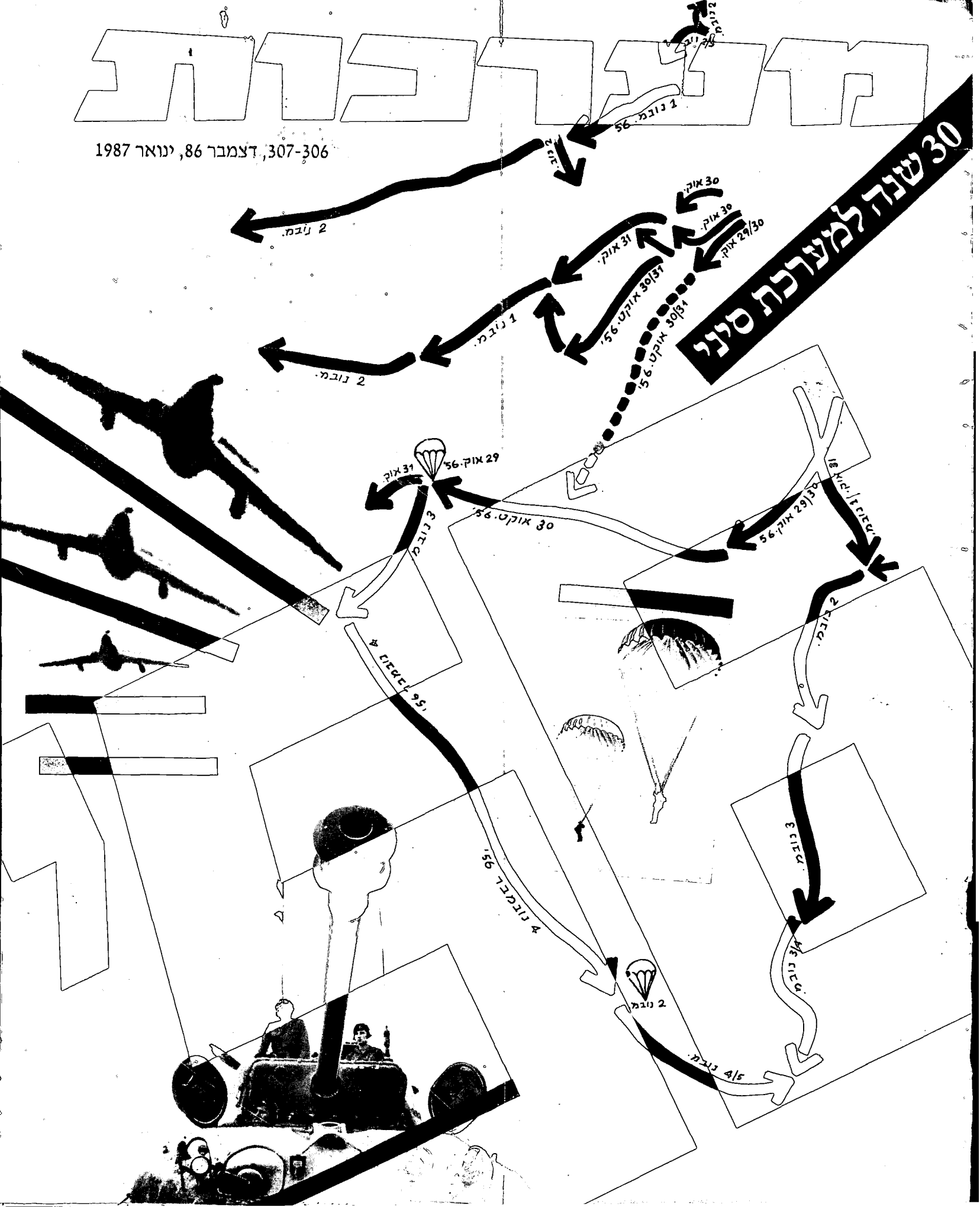

התערוכה

307-306, דצמבר 86, ינואר 1987

30 שנה למערכת סיני

100 שנה

לרגל שנת בן-גוריון, אנו פותחים במדור חדש שייוחד לראש הממשלה ושר-הביטחון הראשון של מדינת ישראל, ויכלול בו דברים עליו ומפיו.
בחרנו לפתוח את המדור בקטעים מגאוס שנשא ב-29 באוקטובר 1961, בהיכל התרבות בתל-אביב.

חמש שנים למערכת סיני

דברי דוד בן-גוריון בהיכל התרבות בתל-אביב, 29 באוגוסט 1961

אכל ארץ ישראל אינה שייכת רק למזרח התיכון — אלא לעולם כולו, ואלמלא הצלחנו לרכוש ידידים ואוהבים — לא היינו עומדים. מספיק לציין כאן עובדה אחת: ישראל לא הייתה מוכשרת מיד עם יסודה לייצר לעצמה הנשק הדרוש, ובידים ריקות גם הגיבורים הגדולים ביותר לא יכולים לעמוד בפני אויבים. גם אחרי 13 שנה של פיתוח התעשייה הישראלית בכלל, והצבאית בפרט, אין עוד ישראל מוכשרה ולא תהיה מוכשרה עוד מי יודע כמה שנים, לייצר לעצמה הנשק היבשתי האווירי והימי שיידרש לביטחוננו, ונשק אינו סחורה המצויה בכל שוק, אם יש כסף לקנותו, אלא משיגים נשק רק מידידים, ואף לא מכל הידידים. דוגמא אחת מספיקה: אין מעצמה שעזרה לנו יותר מארה"ב, אבל היא נמנעה כל השנים למכור לנו נשק, ואין סיכוי שחשנה עמדתה זו בקרוב.

אולם לא רק בהשגת ציוד צבאי אנו תלויים בידידים — ונהיה תלויים עוד הרבה זמן. אין כרגע אף מעצמה גדולה אחת שהיא יכולה לסמוך אך ורק על כוחה בלבד, לא ברית-המועצות ולא ארצות-הברית, לא סין ולא הודו, וודאי לא מדינה קטנה כישראל, שיש לה בשכנותה ובעולם אויבים כה רבים. ולכן מדיניותנו צריכה להיות מיוסדת גם על כוח מספיק שירותי — ובשעת ההכרח גם ינצח, אבל לא נוכל לסמוך רק על עצמת הצבא, אלא מדיניותנו מן ההכרח שתישען על שניים: כוחנו וצדקתנו.

העולם בימינו אינו מובדל ומנותק בחלקיו הגיאוגרפים זה מזה כמו שהיה בימי קדם ואף בימי הביניים. — — — קיימת עכשיו תלות הדדית גדלה והולכת בין כל חלקי העולם ובין כל העמים, הגדולים והקטנים, ואם כי ארגון האומות המאוחדות אין שמו הולם את המציאות, כי האומות בארגון אינן מאוחדות, אלא מסוכסכות ומאורגנות בגושים עוינים, הרי קיימת מסגרת עולמית המקפת כמעט כל המדינות בעולם, והולכת ונוצרת מעין מרות עולמית, שאין להתעלם מערכה ומגידולה.

לאור כל העובדות היסודיות הללו היה ברור כי לישראל צפויה מערכה קשה ומערכה משולבת: גם צבאית וגם מדינית, והמערכה תתנהל בשני מעגלים — במעגל קטן של המזרח התיכון, ובמעגל גדול של כדור הארץ; ובמאבק זה נצטרך להישען על שני דברים: על כוחנו הצבאי ועל צדקתנו המדינית; ועד שלא ישתנה המצב העולמי ותחדל המלחמה הקרה ויקום חזון ישעיה ומיכה כי "גוי אל גוי לא ישאו חרב ולא ילמדו עוד מלחמה" — לא נוכל לעמוד בלי כוח צבאי מרתיע, המסוגל לנצח, בשעת ההכרח.

— — — ההמדינה קיימת אך ורק בזכות שני דברים:

א. ההכנות שנעשו מתום מלחמת העולם השנייה עד תקומת המדינה, זאת אומרת כמשך שלוש שנים שלפני קום המדינה, לרכישת נשק קל וכבד ביבשה ובאוויר, למען נוכל לעמוד בפני צבאות סדירים.

ב. גבורת הנוער שלנו, שהביס את האויב, אם כי בימי מלחמת הקוממיות היינו אחד נגד 40.

עוד לא אוכל לספר לכם — ולא אוכל לעלות זאת עוד כמה שנים, כל הפרטים החשובים ורבי-העניין על הכנת המבצע. כמה שבועות אחרי המבצע הסברתי בסגל הפיקוד הצבאי מדוע ניתן מבצע סיני בתנאים אסטרטגיים ומדיניים יחידים במינם; אשר לא יתכן כי יחזרו פעם, ולכן אין ללמוד ממערכה זו על מערכות אחרות הצפויות לנו אולי בעתיד. ולא אחזור כאן על הדברים שאמרתי באותו יום.

הפעם אעמוד רק על הרקע הגיאופוליטי של מערכת סיני ושל מאבקנו המדיני בכללו, על הגורמים הישירים של המערכה ועל תוצאותיה המדיניות והביטחוניות.

כשם שכל תולדות העם היהודי מאז היותו לעם במשך ארבעת אלפים שנה, אין להן אח בהיסטוריה האנושית, כך גם מצבה של מדינת ישראל המחדשת הוא יחיד במינו, מטעמים היסטוריים, גיאוגרפיים והתמורות בעולם בתקופתנו. אנו עם קטן המוקף אויבים השואפים להכחידו, וביום הקמת המדינה פלשו לארצנו צבאות של שכנינו הערבים.

אנו היינו תמיד עם קטן ביחס לשכנינו, ורק חלק קטן, החלק הששי של עמנו, מרוכז בארצו. — — — אנו שואפים ליחסי ידידות עם כל העמים, בלי להשגיח למשטרם הפנימי, אבל אין אנו ניטרליים לגבי המשטרים הקיימים בעולם. לגבינו מוכרח להיות הברדל בין ארץ שבה הקיבוץ היהודי הוא חפשי לעלות ארצה ולעזור לבניינה, ובין ארץ שבה הקיבוץ היהודי ינותק בעל כרחו מהיהדות ואסור במגע אתנו, כי בעל הברית היחיד שלנו בעולם — הוא יהדות התפוצות.

מערכת סיני — מבחנו הראשון של צה"ל כצבא סדיר/אלוף (מיל') מאיר

עמית 2

במערכת סיני לחם צה"ל מול אויב לראשונה כצבא סדיר שכבר ערך תמרונים והמפעיל מערך מילואים. במאמר, על קשייה של המערכה, תוצאותיה ומסקנותיה.

5 ביטוי "עקרונות המלחמה" במערכת סיני/אלוף משה ברכוכבא

"עקרונות המלחמה", המוכרים לנו כיום, ספק אם עמדו לנגד עיני המתכננים במערכת סיני. עם זאת דומה כי בחינת מרכיבי המערכה לאורם מאפשרת לעמוד באורח מקצועי על טיבה של המערכה ועל לקחיה החשובים.

10 מבצע "קדש" — סוף עידן המבצעים המוצנחים?/אלוף (מיל') יצחק חופי

המסוק שם לכאורה קץ לצורך בצניחה הקרבית. עם זאת ניתן לשרטט מצבים שבתנאים מסוימים ובאזורים מוגדרים תהיה אפשרות לקיים מבצע מוצנח.

12 ביטול המתקפה האווירית נגד שדות התעופה המצריים במבצע "קדש"/רס"ן יצחק שטייגמן

במבצע קדש היה חיל האוויר מסוגל לתקוף את שדות התעופה המצריים ולהשיג עליונות אווירית בלא השתתפות חילות האוויר של צרפת ובריטניה. למרות שתכנית התקיפה הייתה מוכנה, החליט הדרג המדיני לבטלה ולהשאיר בידי השותפים הזרים.

18 המודיעין במערכת סיני/סא"ל (מיל') יוסף בן-זאב

על הניסיון המלחמתי הראשון של חיל המודיעין, שהוקם ואורגן כמו החילות האחרים, במהלך מלחמת העצמאות.

22 הסודות שמאחורי ההתקפה בסיני/גמאל עבד אל-נאצר

קטעים ממאמר, פרי עטו של נשיא מצרים בזמן מערכת סיני, המתארים את המלחמה מנקודת ראותם של המצרים.

26 סיני — לאחר עשר שנים/משה דיין

במלאות עשור למערכת סיני, פרסם משה דיין, הרמטכ"ל ב-1956, מאמר מסכם על המערכה. אנו מביאים כאן את הדברים כפי שפורסמו ב"מעריב" ב-11.11.66.

28 קשר עם הצרפתים והבריטים במערכת סיני/אל"מ (מיל') פרופ' יובל נאמן

המחבר, שהיה סגן ראש אמ"ן, והשתתף בשיחות עם הצרפתים שקדמו למערכת סיני, מביא את סיפור מעורבותם של הבריטים והצרפתים במערכה.

38 העסקה הצ'כית-מצרית — שאלה של תארוך/אל"מ (מיל') מרדכי בריאון

הצבת ההכרזה על העסקה הצ'כית בפתח סיפור קורות מדיניות הביטחון ויחסי החוץ של ישראל בשנת תשט"ז, מעלה בעיית פריודיציזיה שיש להתמודד עמה.

43 התקפת צה"ל על אבו-עגילה בשלוש מלחמות: מלחמת העצמאות, מערכת סיני ומלחמת ששת הימים/אל"מ (מיל') ד"ר מאיר פעיל

ראויות ההתקפות על אבו-עגילה בשלוש המלחמות להשוואה, ולוא רק כדי לבחון האם נלמד הלקח ההיסטורי של ההצלחות והכישלונות, ובאיזו מידה.

306-307

דצמבר 1986, ינואר 1987

שנה מ"ח למערכות

ISSN 0464-2147

מפקד ועורך ראשי: אל"מ אורי דרומי

העורכת: רס"ן רחל רוזנסקי

שער: דן תל-ורדי

מערכות

בית ההוצאה של
צבא הגנה לישראל

צוות המערכות:

סא"ל ישי קורדובה

רס"ן רפאל יקר

רס"ן אבי קובר

רס"ן זיו בשן

צבי עופר

מערכות חימוש: העורך: רס"ר נסים נפתלי

קשר ואלקטרוניקה: ק' עריכה: חזי מור

הדברים מתפרסמים על רעת הכותבים בלבד,
ואינם משקפים בהכרח את עמדת צה"ל.

המערכת: רח' האלוף מנדלר מס' 3, הקריה, ת"א, ת"ד 7026, מיקוד 61070, טלפון: 694343.
מחלקת המנויים: משרד הביטחון/ההוצאה לאור, רח' דוד אלעזר 29, הקריה, ת"א, טל:
205516.

סדר: בית מערכות. הודפס באמצעות משרד הביטחון/ההוצאה לאור. לוחות והדפסה:
דפוס חידקל.

מחיר: 2 ש"ח (כולל מע"מ)

דמי מנוי לשנה: חיילים ועובדי מערכת

הביטחון — 7.5 ש"ח, אזרחים 8 ש"ח.

מערכת סיני - מבחנו הראשון

של צה"ל כצבא סדיר

אלוף (מיל') מאיר עמית*

כאותה תקופה חייבים היו הנוסעים מתל-אביב לבאר-שבע כלילה להתארגן בשירות ביציאה מקריית-גת.

בעוד שפעולות הטרור הראשונות נעשו ביוזמתם של פליטים ערבים, שברחו מארמותיהם במהלך מלחמת העצמאות, הרי פעולות החבלה בשנים 1954-1955 אורגנו על-ידי המצרים. בעזרת נשק הטרור קיוו המצרים להחליש את ישראל מבלי להסתבך במלחמה כוללת. פעולות טרור היו גם מגבול ירדן, אך לא מפני שהירדנים רצו בכך, אלא משום שהם לא הצליחו להשתלט על המחבלים שיצאו מתחומם, ואשר הופעלו לא פעם על-ידי המצרים.

סוריה מנעה פעולות טרור משטחה — ממש כמו היום, ואילו הגבול הלבנוני היה שקט. ישראל השיבה על פעולות הטרור בפעולות גמול שהלכו ונעשו יותר ויותר גדולות, עד כי קיבלו ממדים של מלחמות זוטא. פעולת הגמול האחרונה לפני מבצע קדש — פעולת קלקיליה — הסתיימה בהפעלת חיל-האוויר כדי לאפשר את הוצאת הכוחות מהשטח. בקלקיליה הופעלו גדודים שלמים, אולם פעולה זו לא הייתה יעילה במיוחד. ככלל, ככל שפעולות הגמול הפכו ליותר גדולות, כך הן נטו להיות פחות יעילות — ממש בהתאם לחוק התפוקה השולית הפוחתת. פעולות הגמול הקטנות, שנעשו בתחילה, היו היעילות מכולן.

הצטיידות והתחמשות של מדינות ערב אולם לא רק פעולות הטרור המחריפות הטרידו את מדינת ישראל. באותן שנים החלו מדינות ערב גם להדק את המצור הפוליטי על מדינת ישראל: החרם הערבי על ישראל הלך והתרחב, ותעלת סואץ ומפרץ אילת נסגרו בפני הספנות הישראלית. התפתחות חמורה עוד יותר הייתה החיזור הנמרץ של שתי המעצמות הגדולות אחרי מדינת ערב על רקע המלחמה הקרה. המערב — וארה"ב בראשו — רצה להקים את ברית בגדאד כמחסום בפני ההתפשטות הסובייטית והציע לחמש כל מדינה ערבית שתצטרף לברית זו. עיראק הייתה

הרקע

כאשר החלה מלחמת השחרור, היה צה"ל גוף בלתי ממוסד — כמעט פרטיזני. תוך כדי המלחמה — שהייתה הקשה במלחמות ישראל — התארגן והתגבש צה"ל ובסיומה הוא כבר היה לצבא סדיר. אולם ב-1949, לאחר שהסתיימו הקרבות, החלו השחרורים ההמוניים מהצבא, וצה"ל צריך היה לבנות את עצמו מחדש על בסיס שונה לחלוטין מזה שהיה קיים במהלך מלחמת העצמאות. הקונספציה שגובשה בשנים 1950-1951 — ואשר קיימת עד היום — היא של צבא מילואים, הנשען על גרעין קטן יחסית של צבא חובה וקבע. השנים 1950-1951 היו שקטות יחסית, וצה"ל יכול היה להקדיש את עצמו לארגון מחדש מבלי שנאלץ לעמוד במבחנים קשים.

משנת 1952 ואילך שוב הועמד הצבא במבחנים, ואלה הלכו והחריפו ככל שחלף הזמן. מדינות ערב התאוששו בהדרגה מן ההלם שפקד אותן לאחר מלחמת העצמאות והחלו לפגוע במדינת ישראל באמצעות פעולות טרור, שהלכו והחריפו. באותן שנים הייתה המדינה עסוקה בעיקר בקליטת גלי העלייה ההמוניים ובהעלאת ישובים חדשים על הקרקע, ולצבא הוקדש אחוז קטן מאוד ממעט המשאבים שהיו בנמצא.

עד מהרה התברר, כי רמתו הקרבית של צה"ל שלאחר מלחמת העצמאות היא ירודה ביותר, וכי אין בכוחו לתת תשובות הולמות לאתגרים ההולכים ומחמירים שהציבו בפניו מדינות ערב — בעיקר באמצעות פעולות טרור. כמעט כל פעולה קרבית של הצבא באותם ימים הסתיימה בכישלון, וכדי לתת תשובה לכשלונות אלה דוגמת הקרב בכפר פטמה, הקימו את יחידה 101. בשנים 1954-1955 הלך והחמיר מצבה הביטחוני של ישראל. ניכר היה, שלא זו בלבד שמדינות ערב אינן משלימות עם קיומה של מדינת ישראל, אלא שלהערכתן ניתן לעקור אותה מהשורש ולחסלה אחת ולתמיד. פעולות הטרור — בייחוד ממצרים, אך גם מירדן — הלכו והחריפו והפכו את החיים בתוך מדינת ישראל לבלתי נסבלים. זה נשמע אולי כבלתי ייאמן אך

בבואנו לנתח ולשפוט את מבצע קדש, חשוב שניכנס לאווירה של אותם ימים ולהלך המחשבה של מקבלי ההחלטות באותה תקופה. ניתוח מזווית ראייה זו עשוי למנוע שגיאות רבות, שהן מנת חלקו של כל מי שמנסה להבין אירוע היסטורי מסוים, על-ידי התבוננות בו דרך המשקפיים של התקופה שבה הוא חי. כך, למשל, נטען בזמן האחרון, שמבצע קדש היה למעשה "מלחמת ברירה". הצגתו של מבצע קדש כמלחמת ברירה היא שגיאה, המעידה על אי הבנת המציאות שקדמה למבצע או על כוונות פוליטיות מסוימות, שלא כאן המקום לנתח אותן.

כדי להבין את האווירה ששררה ב-1956, ערב מבצע קדש, יש לשוב כמה שנים אחורנית — למלחמת השחרור ולשנים הראשונות שלאחריה.

* ראש אג"מ במערכת סיני.

חוליה מרכזית בברית זו, והושקע מאמץ רב לצרף גם את ירדן. שליט מצרים, עבד א-נאצר, ראה בברית בגדאד מזימה של המערב להשתלט על עמדות שאיבד בעולם הערבי, ופנה לברכה"מ כדי לרכוש ממנה נשק. כך נולדה עסקת הנשק המצרית-צ'כית של 1955.

ובעוד מדינות ערב מצטיידות בנשק מודרני רב, התקשתה ישראל להשיג את המינימום החיוני לבטחונה. בצה"ל ראו כדאגה רבה את זרימת הנשק הסובייטי המתקדם למצרים — וזאת משום שהמצרים אכסנו חלק ניכר ממנו בסיני. בעוד שרוב הכוחות המצריים היו עסוקים בסביבות תעלת סואץ, הרי במדבר סיני — הריק ברובו מכוחות צבא — החלו להיערם כמויות בלתי סבירות של נשק ושל תחמושת. לצה"ל היה ברור שנשק זה אינו מיועד למטרות הגנה, אלא למטרות תוקפניות.

אנחנו היינו מוטרדים מאוד מהכוונות התוקפניות של המצרים. ידענו, שצה"ל אינו מצטיין בהגנה. כל הזמן התאמנו למלחמת תנועה, להעברת המלחמה לשטח האויב, והנה מצאנו עצמנו לפתע מתחפרים. הוחל במבצע עצום לכיזור כל ישובי הנגב — ואף דוד בן-גוריון בא להשתתף בחפירת מחפורות באחד היישובים — אך ידענו שתפארתו של צה"ל לא תהיה בהגנה.

מערכת סיני לא הייתה מתרחשת ללא שיתוף הפעולה — "הקנוניה" — בין ישראל לבין צרפת ובריטניה. ישראל יצאה אמנם למלחמה כדי להשיג יעדים משלה ולא כדי לשרת את האינטרסים של שתי המעצמות האירופיות, אולם היא לא הייתה יוצאת למלחמה לבדה. בן-גוריון לא האמין, שצה"ל מסוגל לנצח לכדו את המצרים במהירות ובלי לספוג אבדות כבדות. למשל, לפני המלחמה הוא דרש, שהצרפתים יציבו בלוד שתי טייסות להגנת תל-אביב. הוא חשש מפני פגיעות קשות באוכלוסיה האזרחית וביקש גיבוי אווירי נוסף לחיל-האוויר שלנו. בצה"ל לא התלהבו מדרישה זו, אם לנקוט לשון המעטה. ראו בה לא רק השפלה, אלא גם סיכון ביטחוני. אולם בן-גוריון עמד על כך, והטייסות הוצבו.

אולם הסיבה המרכזית לשיתוף הפעולה עם צרפת ועם בריטניה הייתה החשש העמוק של בן-גוריון מפני המעצמות הגדולות. הרצון לזכות בתמיכת המעצמות והחשש מפני כל התייצבות נגדן הנחו אותו כבר במלחמת העצמאות. מסיבה זו הורה לצה"ל לסגת מסיני בראשית 1949, מייד לאחר שהתקבלה הדרישה האנגלו-אמריקנית לעשות כן — בניגוד לדעתם של יגאל אלון ושל מפקדים נוספים.

שיתוף הפעולה עם הצרפתים ועם הבריטים הזיק לצה"ל מבחינה מבצעית. על צה"ל הוטלו מגבלות רבות: הוא נצטווה שלא להתקדם מעבר לקו, העובר במרחק של 10 ק"מ מתעלת סואץ,

ונאסר עליו להפעיל את חיל-האוויר ואת חיל-השריון עד לתאריך מסוים. הגבלות אלה כבלו את ידיו של צה"ל בצורה מאוד משמעותית, ואני — כמי שהיה מופקד על תכנון המבצע — הייתי מודה לאלוהים, אילו ההגבלות האלה לא היו מוטלות עלינו. בלעדיון היינו משיגים תוצאות הרבה יותר טובות. יתר על כן, הברית עם צרפת ועם בריטניה אילצה אותנו לסגת מסיני, ברגע ששתי מעצמות אלה נסוגו מאיזור התעלה, שכן איש לא העלה על דעתו, שהמעצמות האירופיות ייכנעו לדרישות האמריקנים והסובייטים, ואילו אנחנו נסרב להן. אפשר, שהיינו נסוגים בכל מקרה מסיני, אולם שיתוף הפעולה עם צרפת ועם בריטניה נטל מאיתנו את חופש הבחירה. אחרים קבעו את גורלנו. לבסוף יש להזכיר את הסרכול הרב שגרם שיתוף הפעולה בתחום התיאום. למשל, הבריטים סירבו לדבר איתנו ישירות, וכל

המגעים איתם קוימו באמצעות מתווכים. עובדה זו הקשתה מאוד על התכנון המבצעי ואחר-כך בעת הפעולה עצמה. צה"ל נכנס למערכת סיני כשהוא עדיין בשלבי התארגנות. הוא לא נכנס למלחמה מאורגן ומוכן כמלחמת ששת הימים. אחת הסיבות לכך היא העובדה שמערכת סיני הייתה מלחמתו הראשונה של צה"ל. ושקונספציות רבות — כגון ההישענות על מערך המילואים — טרם הועמדו למבחן קודם לכן, ודברים רבים עדיין לא היו מגובשים באופן סופי. מעל לכול חשוב לזכור, שצה"ל עבר מהפכה של ממש, וכי הצבא שלחם במערכת סיני היה שונה לחלוטין מהצבא הפרטיזני שלחם במלחמת העצמאות.

אמנם לפני מערכת סיני היו שלושה תמרונים בהיקף רחב — תמ"א, תמ"ב ותמ"ג — שבהם הופעלו כוחות גדולים למדי, אולם במערכת סיני הועמד — זו הפעם הראשונה — כל הצבא

במבחן, וזאת בנתוני אמת: תחת אש ובלחץ זמן. על אף השגיאות שנעשו בזמן המלחמה, הרי הקונספציה המרכזית של צה"ל — ההישענות על כוחות המילואים — עמדה במבחן. במלחמה לא נתגלו הבדלים משמעותיים בין רמת הלחימה של יחידות סדירות לבין רמת הלחימה של יחידות מילואים. גם בתוכניות שעשינו לפני המלחמה לא הברלנו בין סדיר למילואים ולא נמנענו מלהטיל משימות קשות במיוחד על יחידות מילואים. חטיבה 9 הייתה כולה חטיבת מילואים, והוטלה עליה אחת המשימות הקשות ביותר במבצע קדש. כך גם כאשר לחטיבה 35. אמנם את פריצת מערכי רפיח הטלנו על גולני, אולם האמת היא, כי לא הייתה לנו ברירה אלא לסמוך על יחידות המילואים, שכן הן היו רוב רובו של הצבא.

רוב יחידות המילואים נכנסו לקרב בלי שהייתה להן שהות להתארגן — בניגוד למה שהיה ב-1967, כאשר ליחידות המילואים היו שלושה שבועות להתארגן ולהתאמן. למשל, חטיבה 37 הוטלה לקרב נגד המערך של אוס כתף מבלי שנכנסה בכלל לשטח כינוס. היא באה מאיזור ההתארגנות שלה ברמלה ודהרה הישר לחזית. מובן, שאין זה מצב רצוי. אנשי מילואים הגיעו למלחמה בלתי מוכנים, גם אם הם השתתפו שנה קודם לכן בתרגיל זה או אחר.

למרות הקשיים הרבים שהיו, הרי מבצע קדש התנהל בלי סטיות רבות מהתכנון המקורי. רוב הסטיות נבעו מקשיים לעמוד בלוח הזמנים. חטיבה 9 יצאה באיחור של יומיים ואחר-כך הייתה ההתקדמות שלה איטית מהרגיל. שארם אישייח' נלחצה שלא לפי התכנון המקורי גם על-ידי כוח צנחנים שנע מאטור במקביל למסעה של חטיבה 9. אך סטייה זו נבעה משיקולים פוליטיים: התעורר חשש, שהמלחמה תסתיים לפני שניתן יהיה להשלים את כיבושה של שארם אישייח'. סטייה נוספת מהתכנון המקורי הייתה הכנסתו המוקדמת מדי של השריון.

מבצע קדש היה מלחמתו של השריון, ובמהלכו נולד חיל-השריון. לא הייתה זו מלחמתו של חיל-האוויר, שכן מסיבות פוליטיות לא התאפשר לו לעשות את מה שהוא עשה ב-1967. חיל-האוויר עשה במבצע קדש עבודה יוצאת מן הכלל בסיוע לכוחות היבשה, אך למעשה הוא לא הגיע להתמודדות עם חיל-האוויר המצרי.

לפני מבצע קדש התנהל בצה"ל ויכוח גדול, אם להעדיף עוצמת שריון או מהירות ואש. מבצע קדש הכריע לטובת מהירות התנועה והאש. זו הייתה בעיקרה מלחמת תנועה, שבה כוצעו איגופים עמוקים מאוד. מאחר שהיו במלחמה זו מעט קרבות שריון בשריון, והצבא המצרי התמוטט בעיקר על-ידי התנועה המהירה בעומק שטחו, הרי גורם הניידות התגלה כחשוב יותר מגורם השריון. מובן, ששגה מי שהסיק ממלחמה

זו מסקנות לגבי מלחמות העתיד, שכן שום מלחמה אינה מתנהלת כקודמתה.

תוצאות מערכת סיני ומסקנותיה

11 שנות השקט, שמהן נהנתה מדינת ישראל בעקבות מבצע קדש, הן הישגו החשוב ביותר של מבצע זה. 11 שנים אלה היו דרושות למדינה כאוויר לנשימה. בשנים שלפני המבצע הגיעו לישראל גלי עלייה אדירים, ומאות אלפי העולים נזרקו — פשוטו כמשמעו — אל מקומות ישוב חדשים. את החברה החדשה שנוצרה צריך היה לגבש, ומשימה זאת לא הייתה ניתנת לביצוע בלי השקט שהושג. אמנם הטרור כשלעצמו מעולם לא יכול היה להכריע את מדינת ישראל, אולם השילוב של טרור רצחני יחד עם בעיות חברה חמורות, שנבעו מקליטת המוני העולים, היה בו כדי לערער את יציבותה של המדינה. הישג חשוב נוסף של מבצע קדש היה הסרת המצור הימי מעל אילת. עד 1956 הייתה אילת קצהו של כביש ארוך, שאין לו מוצא. בעקבות המבצע החלה באילת תנופת פיתוח גדולה, שגררה את פיתוחו של כל הנגב. מבצע קדש גם שיפר מאוד את מעמדה הבינלאומי של ישראל. בעקבותיו חל שיפור גדול ביחסינו עם מדינות העולם השלישי ככלל ועם מדינות אפריקה בפרט. גם במדינות המערב עלתה קרנה של ישראל.

לבסוף, מבצע קדש ניפץ את אמונתם הבלתי מעוררת של הערבים, שמלחמת העצמאות הייתה "תאונה", שאותה ניתן יהיה "לתקן" ללא קושי רב. תרומתה של ישראל כעובדה מוגמרת, שאי-אפשר לבטלה, החזיקה מעמד לפחות 11 שנים — עד הימים של ערב מלחמת ששת הימים. לאחר מלחמת ששת הימים נטו רבים לזלזל בתוצאותיו של מבצע קדש, שכן מבצע זה הותיר את ישראל ללא הישגים טריטוריאליים כלשהם, בעוד שלאחר מלחמת ששת הימים נשאר צה"ל בכל השטחים שכבש. גישה זו ממעיטה מחשיבותה העצומה של תקופת השקט שהעניק מבצע קדש לעם ישראל. שקט זה נוצל לחיזוקה של המדינה בתחומי הכלכלה, הביטחון, החברה והפוליטיקה — וחשיבותו אינה נופלת מזו של השטחים כקלף מיקוח לשלום.

נקודה נוספת שיש לזכור היא שלמבצע קדש היו פחות תוצאות שליליות מאשר למלחמת ששת הימים: ההתנשאות המגלומנית של "אנחנו ואפסנו עוד", וההישענות על עבודה ערבית, שהרסה והורסת כל חלקה טובה בחברה הישראלית.

התוצאה השלילית הבולטת ביותר של מבצע קדש הייתה המשקע המר שהוא יצר אצל הערבים — בעיקר בשל "הקנוניה" עם שתי המעצמות האימפריאליסטיות הוותיקות — בריטניה וצרפת. אולם אפילו בתחום זה גרם מבצע קדש לפחות

נזקים מאשר מלחמת ששת הימים — אולי משום שישראל אולצה לסגת במהירות רבה מכל השטחים שכבשה.

לאחר מלחמת לבנון הושמעה טענה, שגם בן-גוריון לא שיתף את ממשלתו בהחלטה על היציאה למבצע קדש. טענה זו אינה נכונה. בשבת, 27 באוקטובר, הוא החליט סופית על המבצע וכבר ב-28 באוקטובר הוא הביא את החלטתו בפני הממשלה. באותה ישיבת ממשלה הוא לא רק תיאר את הרקע להחלטתו ואת המהלכים הצפויים, אלא גם התנבא כאשר לתוצאותיו של המבצע. הוא אמר, כי הוא צופה לחץ אמריקני לנסיגת צה"ל מסיני, אך הבהיר, שהמטרה העיקרית אינה להחזיק בשטחים, אלא להסיר את המצור מאילת. כמו כן הוא אמר, שרצועת עזה היא מטרה מביכה — הוא השתמש במלה האנגלית embarrassing — ואילו היה מאמין בניסים, היה רוצה שהארמה תבלע את הרצועה. לאחר שהממשלה אישרה את היציאה למלחמה כהתנגדותם של שרי מפ"ם, הלך בן-גוריון לנשיא ודיווח לו על ההחלטה שהתקבלה. לאחר מכן הוא זימן אליו את נציגי האופוזיציה ועידכן גם אותם. לפיכך אי-אפשר לומר, שבן-גוריון העמיד את הממשלה בפני עובדות מוגמרות.

הנחיות המלחמה של בן-גוריון

ממפקדי צה"ל דרש בן-גוריון כי יקפידו בעת תכנון המהלכים על חמשת העקרונות הבאים:

1. הצורך לפעול עמוק בתוך שטח האויב.
 2. לשוות לפעולה אופי של תקרית מקומית.
 3. להפריד בין הסקטור הצבאי לבין הסקטור האזרחי.
 4. להימנע מאבדות ככל האפשר.
 5. לסיים את המבצע מהר ככל האפשר.
- הדרישה לפעול בעומק שטחו של האויב נבעה משיקולים צבאיים — ליישם את העקרונות של הגישה העקיפה.
- הרצון לשוות לפעולה אופי של תקרית מקומית נבע משיקולים פוליטיים מובנים.
- הרצון להפריד בין הסקטור הצבאי לבין הסקטור האזרחי — דהיינו להימנע מפגיעה באזרחים — והדרישה להימנע ככל האפשר מאבדות, נבעו מהשקפת עולמו של בן-גוריון, ואנו השתרלנו מאוד להתחשב בדרישותיו אלה. בכל רחבי סיני לא התקשינו לפעול לפי עקרונות אלה, בגלל מיעוט האוכלוסין. את רצועת עזה, המאוכלסת בצפיפות, לא כבשנו בהתקפת מצח, אלא מדרום לצפון, לאחר שכל סיני נכבש, והמוראל בה היה ירוד ביותר. מבחינת האבדות הייתה מערכת סיני המלחמה הפחות יקרה של ישראל: נהרגו בה כ-280 חיילים.

ביטוי "עקרונות המלחמה" במערכת סיני

אלוף משה בר-כוכבא

המלחמה של צה"ל ב-1956 לאור
"עקרונות המלחמה" כפי שהם מנוסחים
כיום. שכן עקרונות אלה הנם אחת הדרכים
החשובות המאפשרות לעמוד באורח
מקצועי על טיבה של המערכה ועל לקחיה
החשובים.

הרקע ל"מבצע קדש"

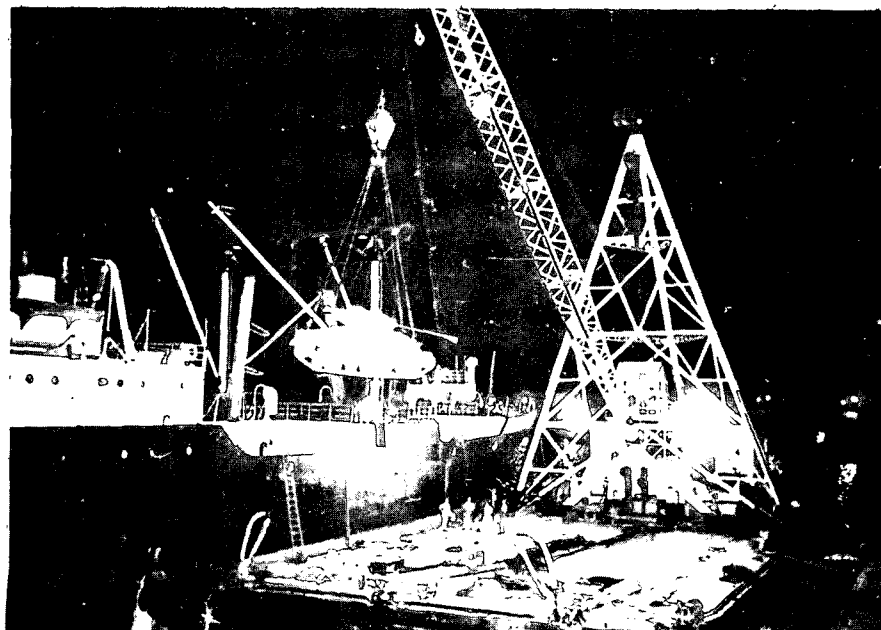
ב-1956 הייתה מצרים האויב הקיצוני ביותר של
ישראל והיותה את האיום הרציני ביותר על
קיומה. צבאה התעצם והשתכלל בעקבות עסקות
נשק עם הגוש הסובייטי וקציניו עמדו בראש
מפקדה מבצעית משותפת שהוכפפו אליה צבאות
מצרים, סוריה וירדן, כאשר ההסכם היה צריך
לקבל תוקף באוקטובר 1956.

מערכת סיני הייתה המלחמה הראשונה
שצה"ל לחם לאחר מלחמת העצמאות והיא
התאפיינה במרכיבים מודרניים: חיל אוויר,
חיל-ים, שריון וצנחנות.

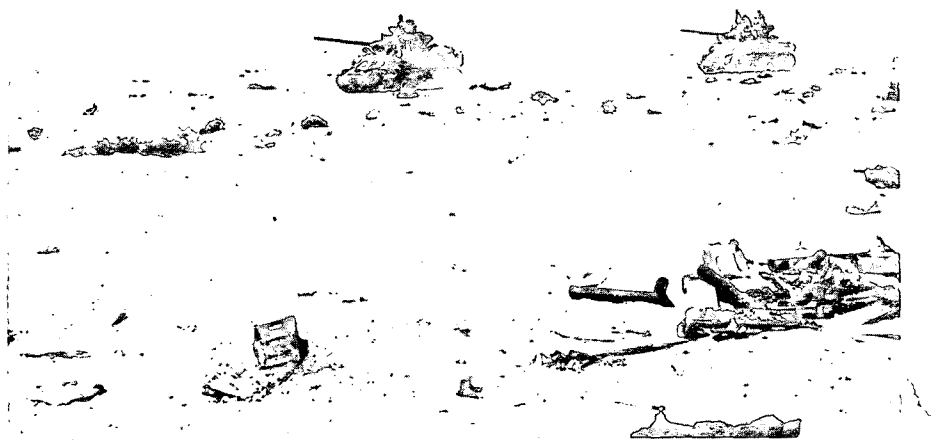
המלחמה — כך יש להניח — תוכננה
על בסיס כללים וגורמים שיקנו לצה"ל
יתרונות בקרבות עם המצרים, ויאפשרו לו
להשיג את המשימות שהטיל עליו הדרג
המדיני, אך אין ביטחון כי מתכנניה בחנו
את איכותה של התכנית המבצעית
בשיטתיות ועל-פי "עקרונות המלחמה"
האוניוורסליים המוכרים לנו כיום. חלק
מאלה היוו באותה עת תורה שבעל פה ולא
מערכת תורתית כתובה, ממוסדת ומחייבת.
בין אם עשו זאת כך או אחרת, דומני כי
כיום, 30 שנה לאחר מערכת סיני, רשאים
אנו לנתח ולבחון את מרכיביה —
יתרונותיה ומגבלותיה — של תפיסת

"צריך היה להיות גאון כדי להאמין שהטנקים,
ובעיקר אלה שרק הגיעו ארצה, היו מסוגלים
לנסוע עד התעלה. גאונות זו היתה לשריונאים. הם
האמינו ואמנם הגיעו".

רב-אלוף גור, "מנסיונות סיני"

פריקת טנקים בנמל לפני מבצע "קדש" ולקראתו
(ארכיון צה"ל)

בדרך ניצנה-קצימה. ההחלטה להטיל את השריון לגורל קצימה-אבו עגילה הייתה חריגה מעקרון הרבקות במשימה (ארכיון צה"ל)

החיוניות ביותר בסיני במרחב אבו עגילה-ביר גפגפה — ניתן לראות בה חריגה מעקרון הרבקות במשימה" כפי שהטיל הרמטכ"ל על הפיקוד. וכך גם לגבי קרב המיתלה. קרב זה מעלה בעקבותיו את הבעייתיות של הנושא "מרווח היזמה" שנשאר בידי המפקד החייב להיות קשור בעקרון "המשימה, והרבקות במשימה" המוטל עליו על-ידי המפקדה הממונה.

"התחבולה וההפתעה"

עיקרון זה בא לכיטוי מיטבי במבצע "קדש" ברמה האסטרטגית.

הכוונה האמיתית ליזום מלחמה בחזית המצרית הוסוותה כלפי ירדן תוך ניצול ההחלטה הירדנית להזמין כוחות עיראקיים בעקבות פעולות גמול של צה"ל. ישראל הכריזה, כי היא שומרת לעצמה חופש תגובה אם כוחות עיראקיים יפרו את האיוון ואת הסטטוס קוו על-ידי הצבת כוחות בקרבת הגבול הישראלי. לצורך ההנאה נרתמו גם כלי התקשורת והעיתונות, ולמעשה רק מתי מעט בפיקוד הבכיר של צה"ל ידעו בטרם זמן על הכוונות האמיתיות בדבר פתיחת המערכה הצפויה. הערפל נתעבה בעזרת פעילות ענפה של עוצבות צה"ל אשר נדרשו לסייר ולתכנן משימות כיבוש בחזית הירדנית. הייתה זו תחבולה מתוחכמת, ויחד עם פעילות נוספת הצליחה להפתיע את המודיעין ואת פיקוד צבא המצרי בפתיחת המערכה. נוספה לכך גם הצנחת הצנחנים במיתלה, שהייתה הפתעה אסטרטגית ותרמה להצלחת המבצע ברמה הפיקודית. המהלך של

השריון לא היו מוכרים ומוטמעים במידה מספקת בקרב הפיקוד הבכיר של צה"ל. אלמלא זאת, ייתכן שהיה ניתן להן ביטוי יעיל יותר בהכנות למלחמה, בתכנונה ובניהולה ונצחונו של צה"ל היה גדול ומהיר יותר. כלומר, ניתן להניח כי בתנאים אלה יכלו מטרות המלחמה של צה"ל ושיטת פעולתו להיות שונים מכפי שאכן היו. הגדרת המשימה הייתה כרוכה בהתלבטות בשאלה האם ההשתלטות על השטח תביא להכרעת הכוח הלוחם המצרי או להשמדתו.

התלבטות מעין זו שבה ועולה לקראת כל מלחמה והקביעה המרויקת תצטרך להתקבל תוך כדי מבצע ובהתחשבות באופיה של המלחמה הצפויה.

בדרך כלל חייב לדעתי להיות איוון בין שתי המגמות הללו אם כי התנאים הלאומיים שלנו מחייבים על-פירוב כי היעד האסטרטגי העליון שלנו יתמקד בהשמדת כושרו המבצעי של האויב תוך דגש מיוחד על הבסת העוצמה האווירית והמשורינת שלו.

מערכת סיני מעלה שתי בעיות הנראות לי קשורות לעקרון "המשימה, והרבקות במשימה". האחת בתחום המערכתי והיא קשורה בהחלטתו של אלוף הפיקוד להטיל את השריון למערכה והשניה בתחום הטקטי: קרב הצנחנים במיתלה. ב-29 באוקטובר 1956, כ-24 שעות לפני התכנית המטכ"לית, החליט אלוף הפיקוד להטיל את השריון — את חטיבה 7 — למערכה בגזרת קצימה-אבו עגילה. החלטה זו — על אף שהביאה לזירוז הקצב המבצעי, השיגה יתרונות בולטים והייתה המפתח להצלחתו של צה"ל בגזרה

מצרים עודדה את פשיטות הרצח של הפדאיון, הטילה הסגר ימי על דרום הארץ ואימצה תפיסה מלחמתית נגד ישראל. כמובילה בתחום זה בעולם הערבי, רכשה לה גם מעמד לאומי ובינלאומי. מצב זה יצר בישראל חשש שהמתנה נוספת עלולה לאפשר התלכדות סופית של מדינות ערב בראשותה של מצרים כנגד ישראל ולפיכך הוחלט לצאת "למלחמה מונעת יזומה", כדי להקדים מלחמה שהייתה עלולה להתפתח בתנאים מבצעיים ומדיניים גרועים בהרבה מבחינתה של ישראל. בכך מימש צה"ל עיקרון הגנתי עתיק יומין המנוסח בתנ"ך כחוק וכציווי: "הקם להרגך — השכם להרגו". ובלשון ימינו אין זה כי אם עקרון המלחמה "יזומה והתקפיות" בראייה של הגנה עצמית קיומית.

המשימה והרבקות בה

כוונת צה"ל כפי שהוגדרה על-ידי המטכ"ל בפקודת "מבצע קדש" נוסחה כך:

צה"ל יבצע את המשימות הבאות:

יצור איום צבאי על התעלה על-ידי תפיסת יעדים צמודים לתעלה.

יכבוש את מַצְרֵי מפרץ אילת.

ישבש את המערך המצרי בצפון סיני וימוטט אותו.

יהיה בכוונות התקפית בפיקוד המרכז והצפון למקרה שנותקף על-ידי סוריה ולבנון.

יגן על מרחב המדינה.

צה"ל השתלט תוך שבועה ימי לחימה על כל סיני כאשר כוחותיו ניצבים בצמוד לתעלת סואץ, שרם-אל-שייח בידיהם, וחופש השיט בדרום מובטח. הצבא-המצרי הובס והאבדות שהוסבו לצה"ל היו מעטות יחסית. ציוד לחימה מצרי רב הושמד ונלקח שלל, האוכלוסיה האזרחית בישראל לא נפגעה ופעילות המחבלים הופסקה. צבאות ערב האחרים נוטרלו, לא סייעו לצבא מצרים בלחימתו ובשל כך נקרע ביניהם קרע עמוק באותה תקופה.

בראייה אסטרטגית הושגו כל המטרות במלואן, ואפילו הורחבו תוך כדי המלחמה בעקבות הניצחון המוחץ והיוקרתי של צה"ל. נוסף לכך, גם סיומה המוצלח של המערכה ממחיש כי מרכיב "המשימה" שבעיקרון "המשימה והרבקות במשימה" כפי שנוקבע על-ידי המטכ"ל, היה ריאלי ומותאם ליכולתו ולכושרו המבצעי של צה"ל באותם הימים.

למרות ההכרה הריאלית הכללית בכושרו המבצעי של המטכ"ל, אל לנו לשכוח כי תכונותיו וסגולותיו המבצעיות האסטרטגיות של חיל

חטיבה 9 לכיבוש מפרץ שלמה, החדרת חטיבה 7 דרך מיצר הדייקה לעורף מתחם אבו עגילה ולביר חסנה והנעת חטיבת הצנחנים בציר כונתילה-נחל, היו גם הם מהלכים מערכתיים מפתיעים וסייעו להתמוטטות המהירה של המערך ההגנתי המצרי.

אנשי מילואים בשדה הקרב — כמערכת סיני הייתה הזדהות עמוקה של לוחמים ומפקדים עם המטרות והמשימות (ארכיון צה"ל)

"יישום עקרון היזמה וההתקפיות"

מרכיב "היזמה" מצא את ביטויו במערכת סיני בהחלטה האסטרטגית של צה"ל להקדים את המצרים במהלך ההתקפי ולנקוט יזמה זו, לאחר שהאמצעים שננטו נגד המחבלים לא הביאו לתוצאות הרצויות. היזמה באה לידי ביטוי גם בגיוס בעלי ברית למבצע, ובהקמת קואליציה שכללה גם את צבאות צרפת ובריטניה.

ברמה המערכתית באה היזמה לידי ביטוי בהחלטותיו של אלוף הפיקוד להטיל את חטיבה 7 למערכה כ-24 שעות לפני המועד שבתכנון הבסיסי — פרק זמן שנודעה לו משמעות.

המרכיב ההתקפי של העיקרון השתקף בעצם ההחלטה שקיבלה המנהיגות הלאומית ובהוראה לפיקוד המטכ"ל לפתוח במתקפה, לאחר שהגיעו למסקנה ששום תפיסה הגנתית — ותהיה יעילה ככל שתהיה — לא תאפשר הסרת האיום מעל מדינת ישראל והשגת מטרותיה הלאומיות.

תפיסה זו נתמכה ברעיון כי רק מתקפה אסטרטגית בינורועית רבת עוצמה, היא אשר תאפשר להביס את הצבא המצרי בטרם יגיע לשיא עצמתו ותממש ניצחון משכנע ומכריע, אשר יאפשר להסיר את האיום הקיומי לישראל, ולהרתיע צבאות ערב אחרים ממערכה קואליציונית נגד ישראל.

עקרון "הריכוז ומיצוי העצמה"

עקרון הריכוז בא לידי ביטוי אסטרטגי במערכת סיני בהקצאת הסד"כ המרכיב לפיקוד הדרום, שכלל שתי מפקדות של אוגדות: 38 ו-77, שתי חטיבות שריון מתוך השלוש שהיו בצה"ל באותה עת; חטיבת הצנחנים היחידה ושש חטיבות חי"ר, מתוך ה-12 שהיו בסד"כ של צה"ל. כמו כן שועבדו כל עצמתם של חיל-האוויר וחיל-הים לחזית הדרום.

חיל-האוויר הופעל בעיקר להגנת שמי המדינה, לסיוע לכוחות היבשה, והיה בכוננות לתקיפת חיל-האוויר המצרי. חיל-הים הופעל להגנת חופי המדינה וכסיוע לכוחות חזית הדרום.

מאמץ עיקרי פיקודי שכלל את החטיבות 4, 7, 10 ו-37 הופעל בציר המרכזי בגזרה אבו עגילה, המהווה שטח מפתח בהגנת סיני. המאמץ העיקרי נתמך על-ידי מאמץ משני בציר החוף ומאמצים משלימים בציר כונתילה, בציר למפרץ שלמה וברצועת עזה.

המרכיב "מיצוי הכוח" שבעיקרון המלחמתי ברמה האסטרטגית נפגם לדעתי בעקבות תפיסת פתיחת המלחמה שהושפעה בין היתר משיקולים מדיניים.

המתקפה בשלביה הראשונים נשאה אופי של פשיטה נרחבת מוגבלת בהיקפה או פעולת גמול יותר מאשר אופי של מהלומה מרוכזת, המונחת כעת ובעונה אחת על-ידי מירב העוצמה, כפי שמלחמה מודרנית צריכה להיות מאופיינת.

אופי כזה של פתיחת המלחמה מוסבר ברצון להקרין לחימה מוגבלת זמנית ומקומית וזאת במגמה למנוע קידום מהיר של עתודות המטכ"ל המצריות שהיו מרוכזות באיזור התעלה. מסופקני אם בסופו של דבר הייתה שיטה זו כדאית שכן היא דרשה להקריב את היתרונות הטמונים בהפעלת מירב העוצמה בפתיחת המלחמה כפי שמחייבים עקרונות "הריכוז ומיצוי העוצמה".

הליקויים של ההיערכות המצרית ההגנתית האסטרטגית איפשרו לנו לממש נצחונות, למרות אי הדבקות המושלמת בעקרון הריכוז. הדבר התאפשר כי מעבר לקו ההגנה המצרי הקדמי היה מרחב ריק עצום, ללא גייסות באמצע, ואילו בקרבת התעלה וממערב לה היו פרוטות עתודות המטכ"ל — כשש חטיבות חי"ר וחטיבת שריון. היערכות פגומה זו איפשרה לצה"ל להביס את הכוחות הקדמיים המצריים מבלי שיכלו להסתייע ביעילות ובעוד מועד בעתודות המטכ"ל.

הערבים, אגב, למדו לקח זה וכיום הם ממקמים את עתודותיהם הארמיזוניות והמטכ"ליות קרוב עד לקו החזית הרבה יותר מכפי שהיה במערכת סיני ובמלחמת ששת הימים.

אי מימוש הריכוז בא לידי ביטוי נוסף בהטלה מדורגת של החטיבות לכיבוש מתחם אום כתף ולא על-ידי מכה ומתקפה אוגדתית מתואמת ומרוכזת, וזו הייתה אחת הסיבות העיקריות לשלונות שלנו במערכה זו. אי מיצוי של "עקרון הריכוז" בא לידי ביטוי נוסף בהפעלת המאמץ המוצנח במיתלה בגזרה משנית, אשר לא השתלבה עם המאמץ העיקרי היבשתי שבוצע בגזרת אבו-עגילה. גם ההכנה האווירית שהייתה צריכה להיות מרוכזת וממושכת מקדימה ובמקביל להתקפה על המערך המצרי באום-כתף-אבו עגילה, כהכנה וסיוע להתקפה היבשתית — גם היא לא נעשתה כראוי.

מכיוון שהתנאי העיקרי להצלחה במלחמה מודרנית — הפעלת מאמץ עיקרי משולב על-ידי כל הגורמים האפשריים, העומדים לרשות צבא לאותו מרחב, להשגת מטרה משותפת — לא מומש, הרי הגייסות המצריים שנלחמו באבו עגילה הצליחו להדוף מספר התקפות של צה"ל ולהסב לנו אבדות כבדות, בטרם התמוטטה התנגדותם לאחר התקפות חוזרות ונשנות.

ביטוי עקרון "שיתוף הפעולה"

עיקרון מלחמתי חשוב זה בא לידי ביטוי מגוון ברמה האסטרטגית במערכת סיני, החל משיתוף פעולה קואליציוני עם צבא צרפת ובריטניה, וכלה בשילוב מוצלח בין הדרג המדיני לדרג הצבאי בישראל. ניתנה תשומת לב לתכנון שיתוף הפעולה הבינורועי ולביצועו והוא מומש במבצע בהרכב גזרות.

חיל-הים סייע בתפוקת ובהנחתת טנקי אי-אס-איקס לחטיבה 9 תוך תנועתה ולחיתמה לכיבוש מפרץ שלמה, ואילו חיל-האוויר שולב בהצנחת הצנחנים במיתלה ובא-טור ושיבש כיעילות את קידומה והפעלתה של חטיבת השריון המצרית החדשה מהתעלה להתקפת-הנגד לעבר גזרת אבו עגילה. הכנעת הפריגטה המצרית איברהים אלאוואל גם היא נעשתה באמצעות לחימה משולבת אווירית-ימית.

כרמה הטקטית שילוב ושיתוף פעולה בין חילי בא לביטוי מיוחד בלחימתה של חטיבה 7, בלחימה במרחב רפח ובחלימת הצנחנים במיתלה ובחבירה אליהם.

אולם היו גם תקלות חמורות בשיתוף פעולה בתחום הצבאי שהתבטאו בתקיפה של מטוסינו את כוחותינו כפי שאירע בגזרת ביר חסנה-אבו עגילה, ותיאום לקוי בין כוחות שכנים, אשר הביא לירי כוחותינו זה על זה.

במערכת סיני התברר כי ככל שהמלחמה ניידת יותר כך קשה יותר לממש שיתוף פעולה יעיל, והדבר מצריך הכנה יסודית בהרבה מזו שהגייסות קיבלו בטרם המלחמה.

בתחום הקרב המשולב מהווה מערכת סיני מהפך שבו ירש חיל השריון את הככורה, והפך מגורם מסייע לגורם מוביל בכוחות היבשה. כל החילות נדרשו להתאים את תפיסותיהם המבצעיות לאלה של השריון, כאשר הגרעין העיקרי שבו הוא הטנק, וזאת מבלי שהחילות יאבדו את ייחודם ותיוגותם בשדה הקרב, כשותפים חשובים בלחימה משולבת במסגרת צוותי קרב, בכל הרמות.

יישום עקרון "רוח הלחימה"

הרוח הקרבית הייתה הבסיס להישגים המבצעיים של מערכת סיני. הייתה הזדהות עמוקה של הלוחמים ושל המפקדים עם מטרות המלחמה ועם משימותיהם המבצעיות. תכונה זו הביאה לגילויי התנדבות, העזה, אמונה, אומץ לב ויוזמה. להישגי המבצע היו השלכות חינוכיות חיוביות הן בצבא"ל והן בקרב האזרחים, והם הציגו את צבא"ל ואת ישראל בפני אומות העולם כעם לוחם המוכן להבטיח את חירותו בהעזה וגבורה.

יישום עקרון "הניידות, הרציפות והמהירות"

מערכת סיני, שבמהלכה השתלט צבא"ל על שטח הגדול ממדינת ישראל במשך שבעה ימי לחימה, הנה דגם חיובי לביטוי של עיקרון זה. עקרון הניידות, הרציפות והמהירות בא לידי ביטוי אסטרטגי בהצנחת הצנחנים במיתלה ובא-טור, בחדידה של חטיבה 9 למפרץ שלמה בשילוב חיל-הים כאותו מרחב ובהעברת נקודות כוכד

אוויריות צבא"ליות ממרחב למרחב.

אולם הלך העיקרי החיובי שנרכש ממערכת סיני הוא לגבי כושר ניידותן של עוצבות השריון כפי שהומחש בציר המרכזי ובציר החוף. אורך הנשימה התנועתית, סגולות התמרון והגמישות, שהתגלו תוך כדי לחימתו של השריון במערכת סיני, היו בעלי חשיבות רבה בהפקת הלך של צבא"ל כולו. רק מעטים האמינו שהטנקים יהיו מסוגלים לגמוא מרחקים של מאות קילומטרים, ברציפות, במהירות וללא תקלות טכניות רציניות. הניידות, הקצב הרצוף, והמהירות היו את הבסיס למיטוט כושרם ההגנתי של המצרים, ולעמידה בלוח זמנים שלא איפשר לחץ מדיני בין-לאומי להפסקת הלחימה בטרם הושגו מטרות המבצע.

יישום עקרון "העתודה והגמישות"

צבא"ל פרס במערכת סיני את חטיבת שריון 37 באיזור רחובות, את חטיבת חי"ר 12 באיזור צריפין ואת חטיבת חי"ר 2 באיזור מחנה דוד, כעתודות מטכ"ל אסטרטגיות. על-פי תפיסה זו העתודות היו מפוצלות ורחוקות מזירת המאמץ העיקרי שנתקיים בפיקוד הדרום. ייתכן שזו הייתה הסיבה העיקרית לתקלות המרובות בהפעלת חטיבה 37 בגזרת אוס-כתף, ובחוסר הצלחתה להטות את הכף לטובתנו במערכה זו, למרות המפקדים המנוסים והמוכשרים שפיקדו עליה. עתודות אלה היו צריכות לאפשר לצבא"ל תגובה התקפית בחזיתות צפון ומרכז אם התנאים המבצעיים יחייבו זאת, אולם גמישות זו דרשה להקריב את עקרון "הריכוז ומיצוי העצמה" והחלישה את המאמץ העיקרי של צבא"ל בחזית.

יישום עקרון "איכות המפקדים, המפקדות והגייסות"

המפקדים והמפקדות זכו, לפני מערכת סיני, להכשרה שתלמד אותם למצות את סגולותיו החיוביות של השריון בשדה הקרב. תפיסת הקרב המשולב טרם הוטמעה במידה מספקת וטרם הוכרה היטב בקרב הפיקוד של צבא"ל. המפקדות של צבא"ל — האוגדות, הפיקודות והמצפ"ע — לא היו מאומנות ומאורגנות לפקד על איגודי כוחות דיוויזיוניים, ולהנהיג אותם בלוחמה ניידת מהסוג שבא לידי ביטוי במבצע "קדש". איכות הגייסות הסדירים הייתה טובה הן בשריון והן בחי"ר. לעומת זאת כשירותם המבצעית של גייסות המילואים לא הייתה כרמה הנדרשת. הם חסרו מוטיבציה להסתערות, לכיבוש ולהתקפות.

הלוחמים העיקריים ממערכת סיני מלמדים, כי איכות המפקדים, המפקדות והגייסות מהווה את היסוד להישגיות מבצעית ופיקודי חיוני ללחימה

בתנאי נחיתות בכמות ובאמצעי לחימה. ואמנם על בסיס לקח זה צויד צבא"ל, ובמיוחד חיל-האוויר, חיל-הים וחיל-השריון, באמצעי לחימה חדשים ומשוכללים יותר. נעשה גם שיפור בהכשרת המפקדים, המפקדות והגייסות ואימונים אלה נעשו במתכונת חדשה ועל בסיס תכנית רב שנתית, שתוצאותיה החיוביות באו לביטוי במלחמת ששת הימים.

יישום עקרון "יציבות העורף והספר"

מזה שנתיים לפני 'מבצע קדש' עמדו הספר והעורף הישראלי בפני פיגועים הולכים וגוברים של "פידאיון". השיא היה בחודשים אפריל-מאי 1956, ואחד מביטוייו הייתה פשיטת המחבלים על המוסד החקלאי שפריר שבמרכז הארץ, ורצח שישה מתלמידיו. המצרים עודדו בגלוי את פעילות המחבלים, שבסיסה רצועת עזה שהייתה בשליטה מצרית. ירדן גם היא איפשרה, בשל לחץ מצרי, פעילות מחבלים משטחה, שנועדה לפגוע במטרות בשטחה של ישראל. בעיית המחבלים לא באה על פתרונה על אף פשיטות הגמול של צבא"ל. פעולות הפידאיון הופנו כאמור בעיקרו של דבר נגד העורף והספר, ואלה עמדו בהן תוך הפגנת יציבות, ונכונות להיאבק אשר באה לביטוי בין היתר בהיענות לגיוס של מערך המילואים, בן כ-100 אלף אזרחים, במהירות ותוך התייצבות שיא.

התחזוקה

המערכה בסיני התמקדה ביסודה בשליטה בצירים העיקריים והמעטים שחצו את חצי האי לאורכו ולרוחבו.

תנופת ההתקדמות לעומק לעבר התעלה הייתה מותנית בביטוי הניידות לא רק בכוחות אלא גם במרכיבי התחזוקה.

חטיבה 9 תחזוקה בין היתר באמצעות הספקה מהים. הצנחנים, בהתקדמותם מכונתילה לעבר מצבת פרק, תוספקו באמצעות הצנחת דלק וחלקי חילוף באיזור תמד. אולם נושאי התחזוקה באו לידי ביטוי מיוחד בהפעלת עוצבות השריון, ובעיקר בתפעולה המבצעית של חטיבה 7, כאשר זו הוחדרה לעורפו של מתחם אבו-עגילה, כאשר היא מנותקת ממלאי הדלק והתחמושת ומיחידות חימוש שלא יכלו לנוע בעקבות החטיבה, בנתיב הקשה במיצר הדיקה. בתנאים אלה היה צורך לקבל החלטה נועזת תוך לקיחת "סיכון תחזוקתי" והתמודדות עם קשיי הספקה.

ההחלטה בתחום זה הייתה קשה במיוחד, שכן חטיבה 7 הייתה צפויה באותו זמן להתקפת נגד על-ידי כוח משוריין מצרי, ששוגר מהתעלה והייתה סכנה שהחטיבה תיתפס ללא ציר תחזוקה

פתוח עקב לחימתו העיקשת של מתחם אום-כתף ואבו עגילה אשר חסם את הכביש שאיפשר הספקה יעילה בהיקף שנוקטת לה חטיבת משוריית.

מערכת סיני, באמצעות הבעיות התחזוקתיות שהעלתה וההתניה שהייתה במיצוי הסגולות המבצעיות של הכוחות והתלות שלהם בתחזוקה יעילה ומאורגנת, הקפיצה את חשיבותו של המרכיב התחזוקתי.

על בסיס לקחים אלה אורגנה המערכת התחזוקתית מחדש כך שתוכל להתמודד ביתר יעילות בתחזוקת צבא מודרני נייד, משוריין וממוכן, ובין היתר במגמה להגביר את אורך הנשימה התחזוקתית של העוצבות ולשחרר מהתלות המוחלטת של תחזוקה בכבישים על-ידי ניוד חלק מהמרכיבים ברכב רב מינוע.

כבר על בסיס לקחי מערכת סיני ראוי היה לדעתי להפוך את התחזוקה לעיקרון מלחמתי בתנאי צה"ל.

צנחנים בדרך לאל-נחל. עד 1956 היה החי"ר הגורם העיקרי בלחימת צה"ל (ארכיון צה"ל)

עם מדינות ערב ולא התכוונה לכך, אולם המחישה לערבים כי לא ניתן להביס את ישראל בשדה הקרב וכי ישראל לא חסכול התגרות מתמשכת ופגיעה באזרחיה בספר ובעורף.

שלושים שנה עברו מאז מערכת סיני, אך היא לא נשכחה, והמערכת הצה"לית עד היום מושפעת מהשראתה.

לימוד מהלכי המלחמה נמשך והלקחים שהופקו מהם הם רבים וחשובים והיוו בסיס לפיתוח התורה שהנחילה לנו הישגים מפוארים ב-1967.

הצלחתה של מערכת סיני נבעה, בין היתר, מכיטות של מירב העקרונות המלחמתיים, גם אם הם בוטאו ללא מודעות מיוחדת לכך. כמו כן מימושם במערכה היווה, את המניע והבסיס העיקרי שאיפשר השגה מלאה של מטרות המלחמה הצה"ליות. מבצע "קדש" מזכיר לנו את "התעוזה היוזמת" שאותה אנו חייבים לזכור גם כימינו כאשר צבאות ערב מאיימים על קיומנו.

תפיסת הביטחון בעקבות מערכת סיני: בעקבות מערכת סיני חלו שינויים ניכרים בתורת הביטחון של צה"ל, כאשר העיקריים היו הבאים:

א. שבירת מחסום החשש להתמודדות עצמית נגד צבאות ערב. ניתוח המלחמה הראה כי גם בלעדי בעלות בריתה יכלה ישראל להביס את הצבא הגדול והמשוכלל שבין צבאות ערב — הצבא המצרי.

ב. צה"ל אימץ את תפיסת הלחימה המשוריית והוסב ברכבו מצבא חי"ר למשוריין וממוכן.

ג. חילות האוויר והים קיבלו קדימות נכונה וצוידו באמצעי לחימה משוכללים ומתקדמים.

ד. "עקרונות המלחמה" כגון "הניידות והתמרון", "היוזמה וההתקפות", "ההפתעה והתחבולה", "שיתוף הפעולה" ו"הריכוז ומיצוי העצמה" והרגשת הביטחון של הדרג המדיני והצה"לי הבכיר ב"איכות הפיקוד והגייסות", היוו גורמי יסוד להכנתו של צה"ל לקראת מלחמות עתידיות, וזאת בעיקר על בסיס לקחי מערכת סיני.

ה. עקרונות אלה הוטמעו בצה"ל, והיוו מדריך מכוון בפיתוחם של מרכיבי הלחימה. זאת ועוד, לדעתי הכרה זו הייתה המניע העיקרי לביטחון העצמי וההחלטה המדינית והצה"לית לצאת למערכה העצמאית היוזמת והמפתיעה כעשר שנים מאוחר יותר, ב-1967, נגד כל צבאות ערב.

תפיסת הביטחון הצה"לית לקראת מערכת סיני ואחריה

לקחי מערכת סיני היוו מנוף להתחדשותו של צה"ל בכל התחומים כולל בתורת הלחימה והביטחון, ולהלן פירוט תפיסות היסוד הבטחוניות של צה"ל לפני מערכת סיני ואחריה.

תפיסת הביטחון של צה"ל לפני מערכת סיני:

הדוקטרינה הבטחונית של צה"ל לפני מערכת סיני התבססה על הגורמים הבאים: —

קיום הרתעה כנגד צבאות ערב. שיתוף פעולה עם בעלי ברית.

הימנעות ממערכת התשה של מלחמה ולא מלחמה תוך שאיפה להכרעה מהירה.

אי הסכמה ואי השלמה עם שינויי היערכות אסטרטגיים של צבאות ערב כולל הצבת כוחות משלוח עיראקיים בירדן בקרבת גבולה של ישראל.

רגישות ללחץ מדיני, ומשום כך מהירות בביצוע המשימות המבצעיות.

התבססות על צבא קבע וסדיר קטן ואיכותי, הגנה מרחבית ומערך מילואים גדול.

החי"ר מהווה הגורם העיקרי בלחימה, והשריון מסייע לו במשימותיו.

ייעודם של חילות האוויר והים, שהיו מצוידים באמל"ח נחות מזה של המצרים, הושפע במערכת סיני בין היתר משיתוף הפעולה עם הבריטים והצרפתים. על כן משימותיהם ההגנתיות וההתקפיות היו בעיקר מערכיות וטקטיות ולא אסטרטגיות.

סיכום

מערכת סיני לא פתרה את הסכסוך ההיסטורי

מבצע "קדש" — סוף עידן המבצעים המוצנחים?

אלוף (מיל') יצחק חופי*

ומדיניים. מבחינה מבצעית, סיני הוחזק על ידי המצרים במערך מדולל. היו להם כוחות בקדמת סיני ובקרבת התעלה. מרכז סיני היה ריק כמעט מכוחות מצריים. המבצע התנהל על צירי התנועה העיקריים בחצי האי. לכן, ניתן היה לבצע צניחה קרבית באזור שבין המערכים העיקריים של המצרים.

למבצע היו מרחב וזמן מוגבלים מבחינה

מאז מערכת סיני לא הייתה הזדמנות למערך של צה"ל לבצע צניחה קרבית. במלחמת השחרור לא היה לצה"ל כוח קרבי מוצנח. במלחמת ששת הימים ובמלחמת יום הכיפורים לא נוצרו ההזדמנויות לצנח אף שנעשו מבצעים של איגוף אנכי.

השיקולים להפעלת הצנחנים באיגוף אנכי במערכת סיני היו משני סוגים — מבצעיים

המסוק שם לכאורה קץ לצורך בצניחה קרבית כאיגוף אנכי. בשדה קרב רווי כוחות אויב ואמצעים נ"מ, שאין בו מרחבים פנויים, קשה לקיים מבצעים מוצנחים. למרות זאת, ניתן לשרטט מצבים, שבתנאים מסוימים ובאזורים מוגדרים תהיה אפשרות לקיים מבצע מוצנח.

בבוקר שלאחר הצניחה — התחפרות הצנחנים כמיתלה

* על פי שיחה שנערכה עם המחבר.
המחבר היה סגן מפקד חטיבת הצנחנים בעת מערכת סיני.

מבצעית ומבחינה פוליטית. הבעיה הייתה כמה זמן יינתן לנו לפעול עד שהמעצמות יפסיקו אותנו. זו הייתה — כמו כל מלחמות ישראל — מלחמה תוך מגבלות זמן.

להשתלטות על המצרים במערב סיני היו מספר מטרות מבצעיות ומדיניות. הכוונה הייתה ליצור איום מוקדם ככל האפשר ליד התעלה*, בעצם ישיבה מוקדמת של הכוחות שם. וכן למנוע מהמצרים העברת תגבורות למזרח סיני — לפחות בציר המיתלה.

כיוון שהמבצע היה קצר מאוד — בשישים שעות צה"ל הגיע לתעלה — פער הזמן מההצנחה (ב-29 באוקטובר 1956 בערב) ועד לחבירת הטור הממונע של הצנחנים, שהגיע מכונתיליה, היה קצר יחסית.

במושגים של 1956 כוח מוצנח היה חסר כושר ניידות — פרט למעט גייפים שהוכשרו להצנחה, לא היו לו כלי רכב משלו. עד שתקרו לכוח הזה הוא לא היה ברתנועה והיה צריך לתספק אותו מהאוויר**. גם במבצעי הצניחה הגדולים במלחמת העולם השנייה, היו הכוחות מוגבלים בתנועתם לטווחי ההליכה הרגלית.

בעיה של מרחב מתאים

כשמדברים על צניחה קרבית במערכת סיני נוטים להמעיט מערכו של המבצע המוצנח בא-טור. המהלך הזה נועד לקצר את התנועה כלפי שארם א-שייח' והיה, בעיקרו, מירוד נגד הזמן. הצנחנים הוצנחו שם כדי למנוע חסימת הציר היחיד המוליך לאורך מפרץ סואץ אל שארם א-שייח'. בצניחת לילה כבשו הצנחנים את א-טור, והכוח הממונע שהתחבר עמם המשיך דרומה למה שהפך מירוד בין הצנחנים לחטיבה 9 — מי יגיע ראשון לשארם?

כלומר, משני המבצעים הללו ניתן לומר, כי כוח מוצנח יכול להשתלט על מרחב מסוים ומצומצם, למנוע חסימת צירים ולהוות חסימה על הציר, שתמנע זרימת כוחות אויב לעבר מרחבים

* מכור, הייתה מגבלה של התקרבות לתעלה בשל השותפים למבצע.
** בתחום ההספקה בהישג נעורו גם בחיל האוויר הצרפתי.

שבהם נמצאים כוחותינו. אולם, כדי לבצע מבצע מוצנח יש למצוא מרחב מתאים לצניחה, שיהיה ריק מכוחות אויב (כיוון שהצנחנים פגיעים מאוד עד הגיעם לקרקע). יש לזכור — וזה נכון גם לגבי 1956 — שמבצע מוצנח צריך להתבצע בשטח שאין בו אמצעים נ"מ, להם מהווים מטוסי התובלה מטרה נוחה מאוד.

הצניחה הקרבית הראשונה והאחרונה בצה"ל הייתה במערכת סיני. במלחמת ששת הימים תוכננה חטיבה 55 לצנוח באל-עריש. המבצע בוטל עקב מהירות התנועה של הכוחות בציר זה ועקב הצורך להעביר את הצנחנים לגזרת ירושלים. במצב של דילול כוחות בסיני ניתן לשקול הצנחת כוחות כדי שיתפסו צירי תנועה. ברבות השנים, עם הגידול המאסיבי של צבאות ערב, התמלאו המרחבים הריקים בכוחות פרוסים בעומק גדול ללא חללים המאפשרים פעולה מוצנחת.

המסוק — ממד חדש

ממערכת סיני ועד ימינו התפתח ממד חדש לאיגוף האנכי — המסוק. הוא לא היה קיים במערכת סיני, וכדי לנתק את קווי הטלפון של המצרים בסיני השתמשו במטוסי קרב (מוסטאנגים), שקרעו בגופם את החוטים. כיום נותנים המסוקים יכולת, שלא הייתה ב-1956. הגמישות שלהם ומהירות התגובה גבוהות לאין ערוך מאלו של מטוסי התובלה. המסוק מאפשר לכוח שנחת באזור מסוים לדלג ממקום למקום בהתאם להתפתחות הקרב ולצרכיו. כאמור, כוח מוצנח מוגבל לתנועה באמצעיו. כוח מובל מסוקים (מוסק) יכול לנוע בשטח מיעד ליעד במהירות רבה ובהפתעה. בנוסף, המסוק עולה על מטוס התובלה ביכולתו לחדור לשטח אויב בגובה נמוך ולחמוק מאש נ"מ. מבחינה זו יכול המסוק להגיע ליעדו בצורה בטוחה הרבה יותר לעומת מטוס התובלה.

לדעתי, יש הרבה בטענה שהמסוק הנחית מכה אנושה על המבצעים המוצנחים "הטהורים". ניתן עם זאת לחזות אפשרויות למבצעים משולבים

מוצנחים ומוסקים אשר בהם גם כוחות, ובעיקר מטענים, יסופקו בהצנחה.

סיכום

הפעולות המוצנחות במערכת סיני הוכיחו כי הצנחנים הם גוף גמיש, שיכול לבצע כל משימה, ואף להתארגן מחדש למבצע מוצנח. בהתייחס לאותה תקופה, הצנחנים ביצעו את כל המטלות שהוטלו עליהם. מאז הצליח המערך המוצנח לפתח תורת לחימה המקיפה את כלל המרכיבים של האיגוף האנכי.

למרות הרוויה בכוחות ובאמצעים נ"מ כשדה הקרב נראה, שאם נילץ להילחם מלחמות נוספות ניתן יהיה לבצע איגוף אנכי.

מבחינה מבצעית וטכנולוגית אף למסוק יש מגבלות, אולם הוא פתח אפשרויות, שלא היו קיימות ב-1956 הן בתובלת כוחות והן בהספקה.

ביטול המתקפה האווירית נגד שדות התעופה המצריים במבצע "קדש"

רס"ן יצחק שטייגמן*

אל-עריש על ידי "המבצרים המעופפים" ועל כך מציינ בן גוריון ביומנו:

"באחת עשרה טילפן לי יגאל (ידין) שדן טולקובסקי חזר עם "הפטישים" ("מבצרים מעופפים"): הפציעו הבוקר אל-עריש, פגעו כהוגן בשדה התעופה, זרקו שבעה וחצי טון. חזרו בשלום".³

בהמשך המלחמה ובעיקר במבצע "יואב" (15-22 באוקטובר 1948) ו"חורב" (22 בדצמבר 1948-7 בינואר 1949) שימש שדה התעופה אל-עריש מטרה נוחה להפצצות אוויריות שכווצו על ידי מטוסי בופייטר, ספיטפייר, "מבצר מעופף" (B-17), קומנדו ורקוטה. נפגעו מסלולים, מתקני קרקע ומטוסים. השדה נסגר לפרקי זמן קצרים אך לא שותק כליל.

רעיון השמדת חיל-האוויר של האויב בעודו על הקרקע המשיך להיות נדבך חשוב בתודעת מפקדת חיל-האוויר, מתוך הערכה לחשיבותה של העוצמה האווירית. כדי לנצלה שומה על צה"ל לחתור לעליונות אווירית כבר בפתיחת המערכה. חיים לסקוב*, בהיותו מפקד חיל-האוויר, הציג זאת באפריל 1953, כחודש לפני שסיים את תפקידו זה, כלהלן:

"הכוח האווירי הוא הכוח היחיד אשר יכול להגדיל את המרחב הביטחוני של המדינה. בהשגת עליונות כלפי האויב, תלויה אפשרות הפעולה של כוחות היבשה וכוחות האוויר... טובת ביטחון המדינה דורשת שהכוח אשר בו יעשה המאמץ להשיג עדיפות נגד האויב הוא חיל-האוויר... יש לתת למטהו סמכויות מקבילות באותו סטטוס של מה שנקרא היום המטכ"ל...".⁴

בעשרים החודשים שבהם פיקד לסקוב על חיל-האוויר — לצד ויכוחים נוקבים עם עמיתיו במטה הכללי בשאלת מקומו של החיל על כל המשמעות של חלוקת המשאבים — נעשו צעדים

מחשבות ראשונות

הדוקטרינה להשגת עליונות אווירית על-ידי התקפת פתע להשמדת הכוח האווירי של היריב בעודו על הקרקע, נוסחה בהצלחה יחסית במלחמת העולם השנייה. היה זה דווקא ה"לופטוואפה" הגרמני, נאמן ל"מלחמת הבוקר", אשר פתח בה במערכה בפולין, נורווגיה והולנד. בעלות הברית אימצו חלקית בהמשך המלחמה. הרעיון נקלט בחיל-האוויר הישראלי כבר בראשית ימיו. מפקדיו הראשונים, רובם יוצאי חיל-האוויר הבריטי והאמריקני, ייחסו לו חשיבות רבה. ואכן הפצצת שדה התעופה המצרי הקדמי והמאיים ביותר — אל-עריש, תוכננה במלחמת העצמאות כבר בראשית חודש מאי 1948, עת הגיעו לארץ מטוסי הקרב הראשונים מסוג מסרשמידט. הפצצה זו אמורה הייתה לשבש את פעילות חיל-האוויר המצרי שכאותו חודש פעל ללא הפרעה בשמי המדינה, תקף וגרם לנזקים ולאבדות. בן-גוריון ציין ביומנו בנושא זה כדלהלן:

"שלושת המסרשמידטים יהיו מוכנים ביום שישי בבוקר (28 במאי) יפציעו הבסיס האווירי של מצרים..."¹

ואכן המטוסים הוכנו מיד בהגיעם למשימה זו. דא-עקא, ב-29 במאי לפנות ערב הגיעו ידיעות מדאיגות מהדרום על טור מצרי הנע צפונה והכולל כאלף כלי-רכב. בלחצו של מפקד חטיבת גבעתי, שמעון אביהן, הוחלט — בניגוד לדעתו של ראש מטה חיל-האוויר, אהרון רמז — להפנות את מטוסי הקרב שהיו אותה שעה בחיל — ארבעה מטוסי מסרשמידט — להפצצת הטור המצרי ליד אשדוד.² הנה כי כן התכנית הראשונה לתקיפת שדה תעופה מצרי לא יצאה אל הפועל.

הפצצה נוספת, שגם היא לא יצאה לפועל, תוכננה ב"קרבות עשרת הימים" (9.7-19.7.48) על-ידי אחד משלושת "המבצרים המעופפים" שיצאו מצ'כיה ב-14 ביולי 1948 (מטוס שני תוכנן להפציץ את קהיר והשלישי את עזה). בפועל לא זוהתה המטרה ובטעות הופצצה רפית. רק למחרת, ב-16 ביולי, בוצעה הפצצה ראשונה על

במבצע "קדש" היה חיל-האוויר מסוגל לתקוף את שדות התעופה המצריים ולהשיג עליונות אווירית מקדימה, גם ללא השתתפות חילות-האוויר של בריטניה וצרפת. בפועל התרחשו הדברים אחרת. למרות שתכנית התקיפה הייתה מוכנה, החליט הדרג המדיני לבטלה ולהשאיר את המשימה לשותפים הזרים למערכה. בדברים הבאים יתוארו ההכנות שנעשו בחיל-האוויר לקראת תקיפת שדות התעופה המצריים, בצד הלבטים המדיניים, אשר הביאו בסופו של דבר לכיטולה.

* הובא, באוגוסט 1951, לחיל-האוויר מבחן. איש כוחות היבשה (והשריון בהמשך דרכו), רכש מוניטין כמפקד חיל-רגלים בשירות ההגנה והוצבא הבריטי, שם הגיע לדרגת רכסון. אחרי מלחמת העצמאות עמד בראש מחלקת ההדרכה בצה"ל. לא היה איש צוות אוויר, ונסיגתו עד כה בענייני אוויר היה מרעט.

* חוקר בכיר בענף לחולדות חיל-האוויר.

חשובים בדרך להגברת עוצמתו והעלאת כוונותו המבצעית.

משימותיו הוגדרו על פי סדרי עדיפויות, ובהן ניתן משקל רב להשגת עליונות אווירית על-ידי תקיפה אווירית מקדימה נגד שדות התעופה של האויב.

הרעיון בהתגבשותו

ב-14 במאי 1953, עת קיבל דן טולקובסקי את הפיקוד על חיל-האוויר, היה החיל עדיין בשלב הראשוני של בנייתו והתעצמותו, בתכנית רב שנתית שאמורה הייתה להימשך עד 1957. מטוסי הקו הראשון העיקריים היו עדיין מטוסי הבוכנה המיושנים ספיטפייר, מוסטנג, מוסקיטו ו-B-17, כשאליהם הצטרפו ביוני 1953 מטוסי הסילון הראשונים מסוג מטאור.

מערכת השליטה והבקרה הייתה רק בראשית דרכה, ויחסי הגומלין בין המטכ"ל למפקדת חיל-האוויר טרם הוגדרו סופית. ברם, העקרונות המנחים לבנייתו של החיל נקבעו. מערכת ההדרכה הממוסדת עסקה זה מכבר בהכשרת צוותי אוויר וקרקע. חשובה לא פחות הייתה האמונה של הקצונה הבכירה בחיל האוויר ושל ה"משוגעים לדבר" ביחידות השדה, בדבר חשיבותה של העוצמה האווירית והדרך הנכונה לביסוסה.

לגורמים חיצוניים הייתה ללא ספק השפעה על תהליך התעצמותו של חיל-האוויר בשנים 1953-1956. העובדה כי לחיל-האוויר המצרי, החזק והמאיים ביותר במזרח-התיכון, היו כבר ב-1952 49 מטוסי סילון (מטאור וומפייר), שעה שחיל-האוויר הישראלי התבסס עד אז על מטוסי בוכנה בלבד, נתנה משנה תוקף לצורך בהתעצמות במטוסים איכותיים.

בסוף 1955 היה חיל-האוויר המצרי בתהליך הדרגתי של מעבר והתבססות בשדות התעופה הבריטיים שלאורך תעלת סואץ, שפינויים עמד להסתיים על פי הסכם מוקדם, ביוני 1956. לכך הייתה משמעות מכרעת על יכולת התקיפה של חיל-האוויר המצרי. מעתה הם יכלו לתקוף מטרות

בישראל משדות תעופה שלאורך תעלת סואץ, גם ללא צורך בדילוג מטוסייהם לבסיסי חירום בסיני. מחיל-האוויר ניטלה אפוא ההתערבה האסטרטגית המקוהה. על רקע זה התבשר העולם בספטמבר 1955, על "העסקה הצ'כית".

היה זה ארוע מרכזי ודרמטי בהתפתחות הסכסוך במזרח-התיכון. מההיבט האווירי בלבד כללה העסקה 100-150 מטוסי קרב מסוג מיג-15 ו-17; כ-70 מפציצי איל-28; מטוסי תובלה; תותחי נ"מ ועוד. עוד נכללו בעסקה כלי רכב משוריינים; תותחים שונים; משחתות; טרפרות וצוללות.⁵ הייתה זו החדירה הסובייטית הראשונה לעולם הערבי, בעורפה של "ברית בגדד", ואם גם במסווה של עסקה כלכלית טהורה: כותנה ואורז תמורת מטוסים וטנקים.⁶ מפקדת חיל-האוויר התייחסה להתפתחויות אלו בחומרה ומפקד החיל, דן טולקובסקי, מצא לנכון לציין כי:

"במידה וקיימת הערכה שלא נוכל לקבל מטוסי מיסטר לפני יולי/אוגוסט ואף לא מטוסים אמריקאיים מסוג F-86, הרי שלקראת סוף החורף הנוכחי יוצר מצב של עדיפות אווירית מכרעת למדינות ערב... מהאמור לעיל אני מגיע למסקנה בלתי נמנעת שהדרך היחידה להקטין את הסכנה הנשקפת לנו הינה לתקוף את חיל-האוויר המצרי תוך כדי החודשים הקרובים..."⁷

בקרב קברניטי הביטחון של ישראל עוררה העסקה הצ'כית חרדה עמוקה. בהציגו את ממשלתו ב-2 בנובמבר 1955, ציין בן-גוריון כי: "העסקה הצ'כית הפכה בחודשים האחרונים את הקערה על פיה באופן החמור והמסוכן ביותר... לא רק שגדלה לאין ערוך כמות הנשק שזרמה למצרים, אלא שהסובייטים סיפקו למצרים נשק בעל איכות גבוהה שאינו בידינו".⁸

מנכ"ל משרד הביטחון, שמעון פרס, הוסיף כי: "עסקה זו הפכה בבת-אחת את הקשיים שעמדו בפני ישראל לדרימה ששוב אין לטפל בה אלא טיפול יסודי, דחוף ומרחיק לכת".⁹ שר החוץ משה שרת, שעוד באוקטובר 1955 טס לפגישה דחופה עם ארבעת שרי-החוץ של המעצמות הגדולות שהתכנסו בדוֹוה, חזר בידיים

ריקות.¹⁰ ישראל פתחה אפוא לצד הכנות צבאיות למלחמת מנע (כמפורט בהמשך), במערכה מדינית נרחבת בדרישתה לנשק מגן "שלא יפול באיכותו ובטיבו מנשק ההתקפה הזורם למצרים". נראה אפוא שהייתה בישראל תמימות דעים ביחס לאיום המצרי הצפוי, אם לא מיידית, לפחות בטווח של החודשים הקרובים.

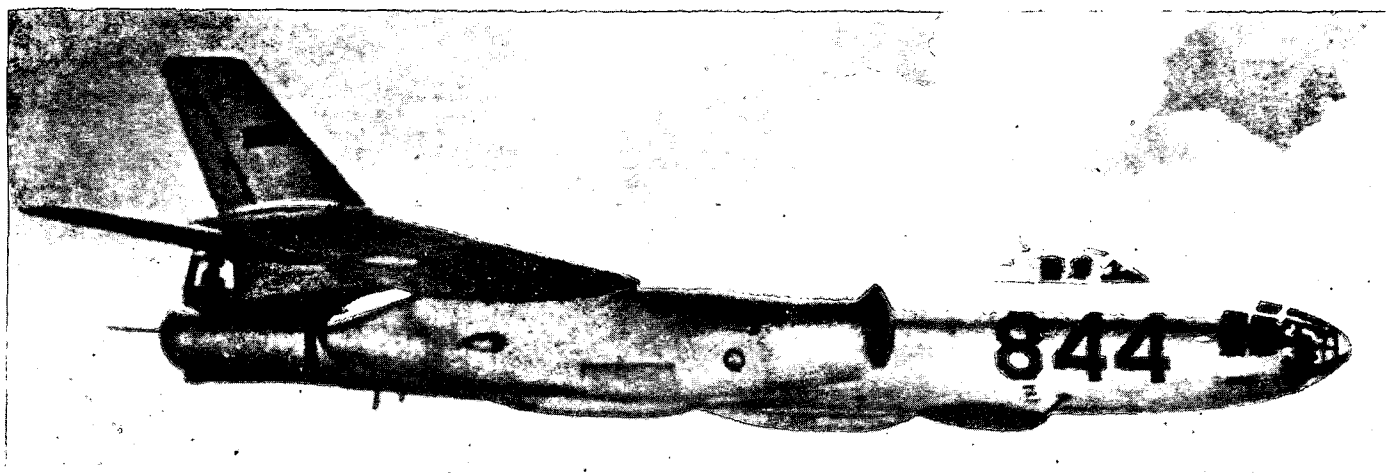
תכנית "עומר" לתקיפת שדות-תעופה

ב-23 באוקטובר הועק הרמטכ"ל, משה דיין, ממקום חופשתו בפרס אל בן-גוריון באופן בהול. זה הורה לו להכין תכניות מבצעיות לשלוש אפשרויות: כיבוש רצועת עזה; מתקפה בצפון סיני; כיבוש מצרי אילת. הדגש הושם על האפשרות האחרונה.¹¹ המטה הכללי קיבל אפוא הוראה להתכונן לממש את האופציה הצבאית.

ב-1 בנובמבר הופצה ליחידות הוראת התכנון "עומר",^{*} שעסקה בכיבוש שארם-א-שייח' וראס-נצרני על-ידי כוחות מחטיבה 39. תכנית המבצע קבעה הצנחת כוחות בסמוך לשארם-א-שייח', כאשר כוחות נוספים ינועו בתנועה יבשתית בחוף המזרחי של חצי האי סיני בואכה שארם-א-שייח'. המשימה העיקרית של חיל-האוויר הייתה: "תקיפת שדות תעופה מצריים כתגובה להפצצות אוויריות של חיל-האוויר המצרי, אם על כוחות היבשה ואם על מרכזי אוכלוסייה בישראל".¹²

חיל-האוויר היה מוכן מבעוד יום למשימה זו. פקודות המשימה שהופצו ב-2 בנובמבר 1955 על-ידי ענף מבצעים, קבעו את חלוקת הכוחות, בהתבסס על המטוסים שהיו שמישים לאותה תקופה. אלה כללו את מטוסי האורגאן (שהגיעו באותם ימים) והמטאור לצד מטוסי ההרוורד, ספיטפייר, מוסטנג ומוסקיטו. לראשונה בתולדות חיל-האוויר נוצרו נסיבות שיאפשרו לו לבצע מתקפה אווירית כוללת על פי קונספציה חדשה שהתגבשה ותורגלה במהלך השנים האחרונות, אלא שהתכנית לא אושרה למימוש. בישיבת הממשלה ב-5 בדצמבר נדחתה דרישת הרמטכ"ל

* עומר חזרה הם שמות בניו של מפקד הפעולה, מח"ט 39, אל"מ חיים בר-לב. המבצע נקרא על שמם.

מפציץ אל-28. מטוסים מסוגו חנו בשדה התעופה קהיר-מערב, שחיל-האוויר התכוון לתקוף

ואכרות בנפש הם דבר בלתי נמנע.¹⁶ למסמך צורפו טבלאות המגדירות את מטרות התקיפה בישראל על פי סדרי עדיפויות:

בעדיפות ראשונה — שדות תעופה פעילים: רמת-דוד, קסטינה (חצור), רמלה (כנראה המסלול שבסמוך למפקדת חיל-האוויר), עקרון ובאר-שבע (כנראה שדה-תימן) וכן מסלולי חירום: פלוג'ה, בית-דרס, עין-שמר ועוד.

בעדיפות שנייה — תחנות מכ"ם ותקשורת. בעדיפות שלישית — יעדים טקטיים בישראל כגון: מסילות ברזל, תחנות רכבת, דרכים, מפקדות, מחסני חימוש, אספקה ועוד.

מעניין להעיר כי במשרד האוויריה בלונדון הטילו ספק בהערכותיו האופטימיות של מפקד הכוח האווירי במזה"ת בדבר יכולתו להשמיד את חיל-האוויר הישראלי תוך שלושה ימים. לרבריהם

כנגד ישראל, למקרה שתיפגע ריבונותה של ממלכת ירדן, שבריטניה הייתה קשורה עמה בברית הגנה מ-15 במרס 1948. במסמך מפורט שהעביר מפקד הכוח האווירי הבריטי במזה"ת ב-2 באוגוסט 1955 למשרד האוויריה בלונדון הוא כותב בין השאר:

"במידה ונידרש לנקוט פעילות צבאית כנגד ישראל, מטרותנו העיקריות תהיה הריסת חיל-האוויר הישראלי. להשגת יעד זה יופעל מירב הכוח האווירי שבהישג ידינו, משימה שלהערכתנו תימשך שלושה ימים. לאחר מכן נתרכז בסיוע ישיר ועקיף לכוחות היבשה..."¹⁵

הוא הביע מחויבות לשמור על המקומות הקדושים במהלך ביצוע המשימה ולהימנע מלפגוע בבתי הזיקוק ובמאגרי הדלק שבמפרץ חיפה, אולם הוא העיר, "נזק לרכוש האזרחי

בנימוק, כי "אין השעה כשרה לכך וכי ישראל תפעל במקום ובזמן שייראו לה כמתאימים."¹³ בפגישה עם קציני המטה הכללי ב-16 בדצמבר הגן בן-גוריון על החלטת הממשלה שלא לפתוח במתקפת מנע. הוא נימק זאת בטענת ההרס והחורבן שהמלחמה גוררת אחריה, בחשש להחרפת אמברגו הנשק כנגד ישראל בעיקר מצד ארה"ב ובחששות מפני התערבות של בריטניה העושה "מאמצים נואשים להחזיק, ואם אפשר להגדיל, העמדות שיש לה עדיין במזרח התיכון..."¹⁴

האמנם היו תכניות בריטיות התקפיות נגד ישראל?

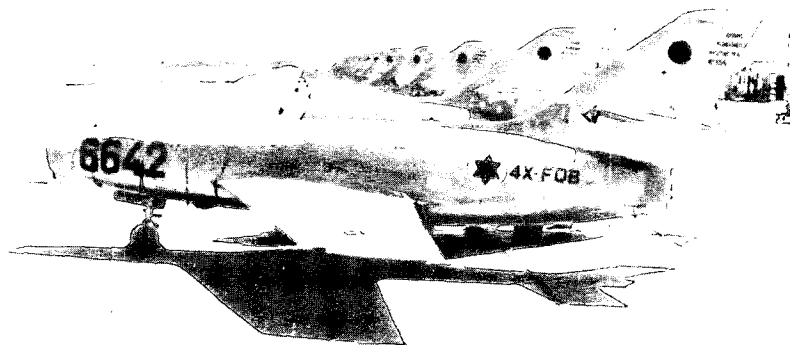
מתוך המסמכים הבריטיים משנת 1955 שנחשפו על-ידי הארכיון הבריטי המרכזי בלונדון, מתברר כי לבריטניה היו אכן תכניות ומגמות התקפיות

► מטוסי הרורד היו חלק מן המטוסים השמישים של חיל האוויר בנובמבר 1956

גולת הכותרת למסכת ההתקרבות הישראלית-צרפתית הייתה עסקת מטוסי המיסטר 4-A. למעלה — קליטת המטוסים. למטה — מטוסי מיסטר

חיל-האוויר הישראלי מאומן היטב, נמצא בכוננות גבוהה וביכולתו לפזר במהירות את מטוסיו על גבי עשרים שדות חליפיים.¹⁷

נראה אפוא כי לבריטניה הייתה הערכה גבוהה לגבי כושרו של חיל-האוויר הישראלי, ובוודאי כשהמדובר היה בהשוואה אל חילות האוויר הערביים. בריטניה עקבה בדריכות אחר ההתפתחויות, ואף עשתה הכנות למקרה שתירש פעולה צבאית.

התכנית לתקיפת שדות-התעופה במבצע "קדש" וביטולה

בסוף 1955, בעוד בריטניה עוקבת אחרי ההתרחשויות, ונערכת לאפשרות של התערבות צבאית להגנה על בעלת בריתה, הממלכה ההאשמית, החריפו, כאמור, יחסי ישראל-מצרים. ב-12 בספטמבר פרסם נאצר תקנות חדשות שהחמירו את ההסגר על מצרי טיראן והרחיבוהו גם על התחום האווירי.¹⁸ חברת אל-על נאלצה להפסיק את טיסותיה לדרום אפריקה. חודש לאחר מכן, באמצע אוקטובר 1955, חתמו סוריה ומצרים על ברית צבאית והקימו פיקוד משותף. זאת על רקע "העסקה הצ'כית", פעולות הפדאיון והפינוי הבריטי ההדרגתי מתעלת סואץ.

בנסיבות הללו הפכה רכישת "נשק מגן" ובעיקר מטוסים באיכות גבוהה למשימה לאומית מועדפת במדיניות החוץ של מדינת ישראל. באותה תקופה חלה תפנית במדיניותה של צרפת כלפי ישראל. הגם שהמגעים נמשכו מזה זמן, נאותה צרפת לראשונה באוגוסט 1955, לחתום עם ישראל על עסקת מטוסי מיסטר 2. כעבור חודש, לאחר שנמצאו ליקויים ואי התאמות במטוסים הללו, הם הוחלפו במטוסי אורגאן. אין ספק שהמרד העקוב מדם שהתחולל באותה עת באלג'יריה נגד צרפת, בתמיכתה של מצרים ובעידודה, היווה גורם ראשון במעלה להתקרבות של צרפת לישראל. גולת הכותרת למסכת ההתקרבות הצרפתית-ישראלית, שהלכה והעמיקה מראשית 1956, הייתה עסקת מטוסי המיסטר 4-A באפריל הגיעו 24 המטוסים הראשונים מסוג זה ובאוגוסט אותה שנה, 36 מטוסים נוספים.¹⁹

קליטת מטוסי המיסטר העמידה בפני חיל-האוויר אתגר שכמותו לא ידע בעבר. היו אלה מטוסים מתקדמים ביותר שנקלטו בעת ובעונה אחת בחיל-האוויר הצרפתי ובחילות האוויר של צבאות נאט"ו, ונדרשה להם תשתית מיוחדת בתחום הבינוי, האחזקה והבקרה. כל זאת לצד האימונים וההכשרות של צוותי אוויר וצוותי קרקע שעברו בהדרגה למטוסים המתקדמים. הנה כי כן מתחילת 1956 היה חיל-האוויר נתון בתהליך קדחתני של הסבה לציווד החדש והמתקדם. כל אותה עת נערכו במטכ"ל הכנות לאפשרות של מלחמה כוללת. פקודת "קדש 1" שהופצה על-ידי אג"ם/מבצעים

בחמישה באוקטובר 1956, הייתה התכנית האופרטיבית הראשונה למערכת סיני. על פיה: "כוחות צה"ל יכבשו את צפון סיני, יבססו קו הגנה בגדה המזרחית של תעלת-סואץ ויגנו על מרחב המדינה בגזרות האחרות".²⁰

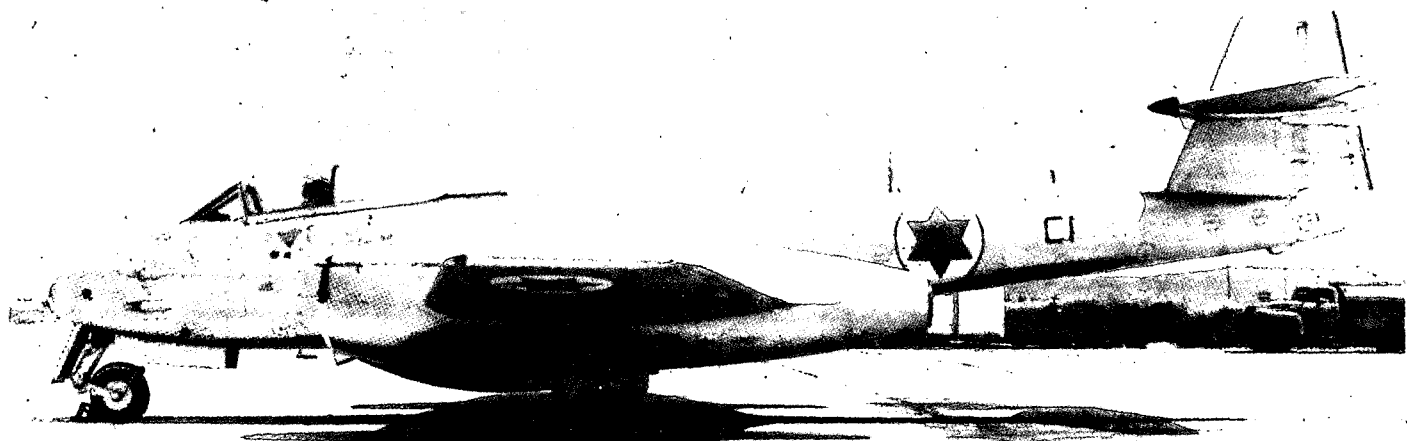
הרעיון המרכזי היה לאגף את המצרים ולכתר אותם בתנועת מלקחיים, כדי להביא להתמוטטותם.

יום ה"ע" ושעת ה"ש" טרם נקבעו. ההערכה הכללית הועידה שלושה שבועות לתכנון. משימות חיל-האוויר על פי "קדש 1" היו אפוא:

א. לתקוף את חיל-האוויר המצרי לשם השגת עליונות באוויר.

ב. להגן על שמי המדינה.

ג. לסייע לכוחות היבשה.

מטוס מטאור. העובדה שלחיל האוויר המצרי היו כבר ב-1952 מטוסי סילון מטאור נתנה משנה תוקף לצורך של חיל האוויר להתעצם כמטוסי איכות

הכנות לתקיפת שדות-תעופה במהלך המלחמה

ב-31 באוקטובר, בשעה 06:00, היו בריטניה וצרפת אמורות לפתוח בהפצצות על שדות-תעופה לאורך חגורת סואץ, על-פי האולטימטום שלהן מ-30 באוקטובר. השעות חלפו, אך הן טרם נכנסו למערכה, כאשר צה"ל כבר היה שרוי במתקפה כוללת. כמקביל זרמו החל מליל 30-31 באוקטובר, ידיעות מודיעיניות על כוונה מצרית לתקיפה אווירית מרכזת נגד מרכזי אוכלוסין בארץ.

כדי לקדם מתקפה זו הועמדו טייסות המטאור, "המבצרים המעופפים" והמוסקיטו ככוננות תקיפת שדה-התעופה קהיר-מערב, שם חנו מפציצי איל-28. פקודות המשימה כבר הוררו לטייסות בהתאם.

בהעדרו של הרמטכ"ל (שהיה בסיור בזירת הלחימה), פנה מפקד חיל-האוויר ב-31 באוקטובר בשעה 19:40 ללשכת שר הביטחון וביקש אישור להפצצה מיידית. עוזר השר, חיים ישראלי, הפנה אותו לכיתו של בן-גוריון ששכב חולה במיטתו. יצחק נבון, מזכירו האישי של ראש הממשלה, שמע את בקשתו של מפקד חיל-האוויר והעביר את השיחה לבן-גוריון. טולקובסקי העביר לידיעתו את התכנית המצרית לתקוף באותו לילה מטורות בשמי ישראל, ודרש לאשר לחיל-האוויר הפצצה מיידית על שדה-התעופה קהיר-מערב. להערכתו, גם אם יקשה להפציץ במדויק בלילה, הרי הטלת הפצצות בקרבת היעד "תיצור מהומה" ותשבש את התכנית המצרית. שר הביטחון התנגד בתוקף למהלך זה, בטרם הפציץ חיל-האוויר המצרי מטורות בישראל²³. בינתיים (בשעה 20:15) הגיעו ידיעות ראשונות על דבר הפצצות הלילה של בריטניה וצרפת על שדות-תעופה מצריים לאורך חגורת סואץ, שהחלו באיחור של 13 שעות, והשאלה ירדה מהפרק.

ההפצצות האנגלו-צרפתיות (ב-31 באוקטובר בשעה 06:00) יצמצם צה"ל את פעילותו הצבאית.

בפגישת "סבר" שמרה ישראל על סודות תוכניותיה האופרטיביות ולא פרטה תכניות כמו הפצצת שדות-התעופה המצריים (כפי שתוכנן ב"קדש 1"). מתוך השיחות ברור היה שצרפת, ובעיקר בריטניה, לא יוותרו על מתקפה מקדימה להשמדת חיל-האוויר המצרי בעודו על הקרקע, לקראת הנחתת והצנחת הכוחות לכיבוש תעלת סואץ. בריטניה ייחסה למתקפה האווירית חשיבות מכרעת כלקח ממבצע "גן השוק" במלחמת העולם השנייה (17-25 בספטמבר 1944) שבו כשמונים אחוזים מהכוחות הלוחמים של הדיוויזיה מס' 1 שצנחו, הושמדו לפני שכוחות היבשה חברו אליהם.²² ממילא ברור היה כבר בשלב זה שמשמיה זו לא תבוצע על ידי חיל-האוויר הישראלי.

מטרות המלחמה החדשות היו אפוא:²³

- ליצור איום צבאי על התעלה באמצעות תפיסת יעדים הצמודים לה.
- לכבוש את מפרץ אילת.
- לשבש את המערך המצרי בצפון סיני ולמוטט אותו תוך כדי כוננות בפיקוד המרכז ובפיקוד הצפון.

הנחות היסוד ומטרות המלחמה שינו מהיסוד את סדר העדיפויות בהפעלת חיל-האוויר. השינוי הבולט היה ביטול מתקפת האוויר המקדימה נגד שדות-תעופה מצריים. המשימה הוטלה על צרפת ובריטניה. יתרה מכך, על חיל-האוויר נאסר לתקוף כוחות מצריים בשלב הפתיחה, כל עוד אין חיל-האוויר המצרי תוקף את כוחות צה"ל. המשימות החדשות שנקבעו לחיל-האוויר כללו אפוא: סיוע התקפי לכוחות היבשה; אמנעות; הגנת שמי המדינה; וכן מאמץ תובלתי בהצנחת, פינוי וקישור לכוחות צה"ל במהלך הלחימה.

נראה אפוא שהעדיפות שניתנה בחיל-האוויר לתקיפת שדות תעופה כפעולה אווירית מקדימה אכן באה לידי ביטוי בפקודת המבצע. המטוסים שהיו שמישים לאותה שעה כולל מטוסי הסילון (מטאור, אורגאן ומיסטר), והבוכנה (מוסקיטו ומוסטנג) חולקו ליעדים השונים – שדות התעופה שלאורך חגורת סואץ ובקרבת קהיר. התכנית היבשתית הייתה מוגבלת בהיקפה וחסר היה בה העומק הנדרש למערכה כוללת. מסיבה זו נבחנו במטכ"ל תכניות חליפיות, שעה שהשיחות לשיתוף פעולה צבאי בין ישראל לבין צרפת נכנסו אותה שעה להילוך גבוה.

בעוד ההכנות ל"קדש 1" נמשכות, נערכו בימים שבין 22-24 באוקטובר 1956, בבית ההארכה "סבר" שעל-יד פריס, שיחות חשאיות בין ישראל לבין צרפת ובריטניה, ואלה עתידות היו לקבוע את מהלך הפתיחה של המערכה. בשיחות אלו נאותה ישראל לתת למעצמות האירופאיות את האמתלה להיכנס למערכה משלהן לכיבוש תעלת סואץ. כאמתלה לאיום ישראלי על התעלה, ובחסותן אמורה הייתה ישראל להיכנס למבצע "קדש" כדי להשיג את יעדיה שלה.

לבן-גוריון, כך מתברר, היו לכטים קשים עד לקבלת ההחלטה, והוא הסכים לצאת למערכה רק לאחר שהובטח לו כי ישראל תפעל לצד שותפיה האירופאיים וכי מטוסים צרפתיים יוצבו בישראל להגנת שמי המדינה.²⁴

הסכם זה הביא לשינוי מהותי בתכנית האופרטיביות של צה"ל. פקודת המבצע "קדש 2", שהופצה בליל 25-26 באוקטובר 1956, ביטלה למעשה את התכנית הראשונה "קדש 1" והתבססה על הסכם "סבר" שהכתיב שתי הנחות יסוד:

- ביום שני בערב (29 באוקטובר) יימצא כוח ישראלי ניכר בקרבת תעלת סואץ.
- ביומים הראשונים של המערכה, עד תחילת

שדה התעופה כבית, שמעליו התחולל הקרב הראשון בין מיסטרס למינים

1967. מבצע "קדש" היה אבן דרך בתהליך שהוביל לניצחוננו המזהיר של חיל-האוויר במלחמת ששת הימים. יסודות התורה החילית הוכחו כתקפים כבר באוקטובר 1956.

האפשר לראשיתה של המערכה. מגבלות מדיניות לצד חוסר הביטחון מצד ראשי המדינה והצבא ביכולתו של החיל, מנעו מטייסיו לבצע משימה זו. הזדמנות זו ניתנה לו כעבור 11 שנים, ביוני

סיכום לחיל-האוויר במבצע "קדש" לא ניתנה ההזדמנות למלא את המשימה הבסיסית והמיוחדת שלו: השמדת הכוח האווירי של האויב, סמוך ככל

הערות

1. גרשון ריבלין ואלחנן אורן (עורכים). דוד בן-גוריון — יומן המלחמה. (תל-אביב, 1982). כרך ב', עמ' 459.
2. שם, עמ' 297 (דרי"ח מיום 23.12.48).
3. שם, עמ' 593.
4. חיים לסקוב, "מיכנה פיקוד ומטה", מסמך מ-28 באפריל 1953, ארכיון חיל-האוויר (בהמשך אחה"א) חיק 54 (1).
5. משה דיין, יומן מערכת סיני, (תל-אביב, 1967), עמ' 10.
6. מיכאל כרצ'ר, "מבצע סיני", מתוך בנימין גריברגר (עורך), דיפלומטיה בצל עימות (תל-אביב, 1980), עמ' 143-144.
7. דן טולקובסקי, "התעצמות חילות אוויר ערב", מסמך מ-19 בנובמבר 1955, אחה"א, חיק 54 (1).
8. דוד בן-גוריון, מדינת ישראל המחדשת (תל-אביב, 1965), כרך א', עמ' 484-494.
9. שמעון פרס, קלע דוד (ירושלים, 1970), עמ' 29.
10. משה שרת, יומן אישי (תל-אביב, 1978), כרך ה', עמ' 1272-1267.
11. מיכאל בר זוהר, בן גוריון (תל-אביב, 1977), כרך 1, עמ' 1153-1155.
12. אג"ם מבצעים, "הוראת תכנון וזהר", מ-4 בנובמבר 1956 אחה"א חיק 54 (3).
13. בר זוהר, שם, עמ' 1154-1156.
14. דוד בן-גוריון, יתור ויעוד — דברים על ביטחון ישראל (תל-אביב, 1971), עמ' 223.
15. From Air Marshal Sir Clause Pellyto Sir William F. Dickson, Chief of the Air Staff. Air Ministry. Air 8/1895, 2.8.55 P.R.O.
16. שם, מסמך מפקד הכוח האווירי במזה"ת.
17. מינסטריון התעופה הכריטי, 30.8.55 AIR 8/1895 P.R.O.
18. בר זוהר, שם, עמור 1148.
19. יעקב צור, יומן פריס — המערכה הדיפלומטית בצרפת 1956-1953 (תל-אביב, 1968), עמ' 248-226; בר זוהר, גשר על הים התיכון (תל-אביב, 1964), עמ' 97-98.
20. דיין, יומן מערכת סיני, שם, עמ' 184.
21. יוסף עברון, סואץ 56 — במבט חדש (תל-אביב, 1986), עמ' 103-131; בר זוהר, שם, עמ' 1245-1256; משה דיין, אבני דרך (תל-אביב, 1976), עמ' 255-259; Li oyd S. Suez; 1956: A Personal Account (London, 1978), pp. 170-192.
22. Urquhart R. E. Arnhem (London, 1958), pp. 181-182.
23. דיין, יומן מערכת סיני, עמ' 186.
24. בר זוהר, שם, עמ' 1264.

המודיעין במערכת סיני

סא"ל (מיל') יוסף בן-זאב*

ההתנקשות נכשלה אבל בעקבותיה נערכו משפטים וכמה אנשים נתלו והפכו למעין "קדושים".

באותה עת הגיע עבד אל-נאצר להסכם כלשהו עם הבריטים, אך עם זאת נשא עיניו לעבר ארה"ב, אשר עמדה מאחורי הקלעים של ההפיכה במצרים וסילוקו של פארוק מן השלטון.

האחים המוסלמים גם הם לא ישבו בחיבוק ידיים. יש מנהג במצרים בכל המשטרים — לפחות בתקופה המודרנית — לסלק מקהיר מתנגדים חריפים של המשטר ולשלחם לארץ גזרה. ארצות גזרה מבחינת הצבא המצרי, שגם הוא היה עדיין חדרור אלמנטים של האחים המוסלמים, היו השתיים: אל-עריש ורצועת עזה. ומרצועת עזה נערכו הסתננויות כל השנים. בהתחלה הייתה הסתננות כלכלית ובמשך הזמן היו לכך הסתעפויות גם בפעולות פיגוע: בזריעת מוקשים בדרכי הנגב ובמשולש של נירים, בחלוצה ובכל האזורים שבגבול רצועת עזה. מאוחר יותר העמיקו החדירות אל תוך המדינה והגיעו עד אשקלון ועמוק אל תוך הנגב, לאזורים שעד באר-שבע. באותו זמן המשרד הפלסטיני שבמשרד החוץ המצרי לא חיפש פתרונות אלא טיפל באופן שגרתי בענייני הגבול, שכן המשטר לא היה פנוי לנושא ולא טרח להגיע לשיפור במצב ולהתעניינות בבעיות שנוצרות על הגבול. הייתה קיימת ועדת שביתת הנשק שהייתה שופטת בין הצדדים. מי שנפגע היה צריך — לפי השקפת האו"ם — להשלים עם זה, אלא אם כן יתברר שהעקבות הובילו לרצועת עזה, ואז הצד השני קיבל גינוי.

העניין של מצרים ברצועת עזה לא היה רק צבאי, אמנם היו שם אלמנטים קטנים של הצבא המצרי — עיקר הצבא המצרי ישב בסביבות אל-עריש-רפיח, אלא היה להם גם עניין פוליטי. רצועת עזה תססה. היא נשארה ללא משאבים, והתושבים שם חשו סגורים: מאות אלפי פליטים היו רחוקים מאדמותיהם ורצו לשוב לכפרים שלהם.

עקרונית, מצרים תמכה בהם, אך לא רצתה לעשות עם ישראל הסדר ולהרגיע את הגבול. כרי לשלוט על הפלסטינים גייסו המצרים לתוך

הגבול עם מצרים 1948-1956

מבחינת המוראל של הצבא המצרי היו תוצאות מלחמת העצמאות הרסניות. המצרים חזרו הבייתה ממורמרים נגד השלטון, אשר כביכול לא הכין אותם כראוי, עשה עסקות נשק מזויפות, ובסופו של דבר רימונים התפוצצו בידי החיילים, ותחמושת לא פעלה. השנאה גברה והתסיסה נגד המשטר גאתה.

באותו זמן, התעורר גם המאבק נגד השלטון הבריטי, והכעס נגד המשטר הגיע לשיא כאשר ראש ממשלת מצרים חתם עם הבריטים על הסכם שיתוף פעולה באזור התעלה. הצבא והמשטרה היו חדורי מרי. נערכו הפגנות רחוב והוצתו שריפות ששיאן הייתה השריפה בקהיר בשלהי 1951. כתוצאה מכל אלה ומאזלת היד של השלטון קמה ההתארגנות של הקצינים החופשיים, ואלה בהנהגתו של עבד אל-נאצר ביצעו ב-23 ביולי 1952 הפיכה ללא שפיכות דמים, וגרשו מהמדינה את המלך פארוק.

אולם, גם הממשל החדש לא היה יציב. האחים המוסלמים, אשר היו מיוצגים במועצת ההפיכה והשתתפו בה, נדחקו ע"י הקצינים שבהנהגת נאצר, ודבר זה יצר אי-אמון פנימי, גם כלפי הממשל החדש. המצב הכלכלי והמצב החברתי לא השתפרו והמאבק התפתח מחדש באופן סמוי, אבל אכזרי מאוד, ולבש אופי של מאבק על עצם הקיום.

היות שלא נמצא פתרון לבעיה הבריטית, התחילו להתארגן פעולות גרילה של קבוצות וכנופיות של האחים המוסלמים ואחרים, במיוחד באזור תעלת סואץ. המשטר עודד זאת, במיוחד משום שבעקבות זאת הופנתה שוב תשומת הלב נגד אויב חיצוני שגם היה אויב לאומי ממדרגה ראשונה. נוצרו אפוא מעין שני מנגנונים שפעלו אחד בתוך השני. כאשר האחד אמנם חושב שהוא מפקח ומכוון, ויש לו פחות או יותר שליטה, ובמקביל פועלים גם האחים המוסלמים. ב-1954 הגיעו הדברים לידי כך שהאחים המוסלמים ניסו להתנקש בחיי נאצר עצמו בעת אסיפת המונים.

* המחבר היה קצין בחיל המודיעין בימי מערכת סיני.

מערכת סיני הייתה המלחמה הראשונה שצה"ל ניהל בהיותו צבא סדיר ולא תוך כדי התארגנות. היה זה ניסיון קרבי ראשון לצבא הצעיר, ומבחן ראשון לחילות שהוקמו והתארגנו במהלך מלחמת העצמאות, וחיל המודיעין בתוכם.

כמיתלה (עילם אורי דן, באדיבות ארכיון צה"ל)

מסגרת הצבא המצרי יחידות פלסטיניות: שלוש חטיבות מוקטנות ככוח עצמאי ופיזרו אותן על הגבול של רצועת עזה. היה זה כוח חי"ר שמנה כ-10,000 איש. הם היו ערוכים בשלוש גזרות: עזה עד דיר-אל-באלח; ומדיר-אל-באלח עד חאן יונס; ובאזור רפיח.

הפלסטינים היו אפוא תחת פיקוד מצרי, אבל הם היו כוח עצמאי עם פיקוד פנימי שלהם. הפיקוד העליון של הגדודים או הפלוגות, היו קצינים מצרים. כמה קצינים מצרים היו קשורים לאחים המוסלמים, אך בקהיר לא התעניינו ברקע שלהם, העיקר שהיו רחוקים מן המרכז. בין הפלסטינים היו אנשי כנופיות לשעבר, ואי אלה מפקדים עצמו עין לנוכח פעילותם בגבול.

חיל המודיעין לאחר מלחמת העצמאות ולקראת מערכת סיני

חיל המודיעין הצעיר היה בעל כושר התארגנות מצומצם למדי. היכולת לדעת את הנעשה מעבר לקווים וביחוד את הנעשה עמוק עמוק בתוך מדינת אויב הייתה מוגבלת. ההתארגנות לעבודת מודיעין רצינית דרשה זמן. כל זרועות המודיעין שעברו יחד היו עסוקות מאוד, אך תמונה אמינה, שלא לדבר על תמונה ברורה על המתרחש מעבר לגבול, לא יכלה להצטייר.

אמנם נעשו מאמצים ונשענו על מקורות שונים, אולם, אפילו המקורות המודרניים לא יכלו לפעול, הן בשל סיבות שבשטח והן בשל אמצעי הביטחון החמורים שנקטו השלטונות המצריים. למצרים היה בעזה משרד מודיעין והוא פקח עין, קודם כל על הגבול, כדי שמי שעובר את הגבול לא יוכל לשמש את ישראל. עם זאת, הוא לא כל כך הקפיד לשים לב למה שקורה בקרב המגויסים הפלסטינים, ובוודאי שלא למעשיהם של פעילים באחים המוסלמים.

אנו מציינו עשינו אמנם שימוש ב"טכניקה מודרנית", אך בסך הכל, השימוש בצילומי אוויר ובתצפיות אוויר היה מוגבל הן משום העדר האמצעים והן בשל חששו של הדרג המדיני להיראות בעיני ועדת שביתת הנשק, או במהלך

המגעים המדיניים שהיו לנו עם המעצמות, כמי שאוסף מודיעין, או מתכונן להתקפה.

בתוך חיל המודיעין פנימה, נמצאו אנשים נמרים ו"בעלי רעיונות" שגיבשו תמונה קודרת. הם העריכו כי מצרים מתכוונת לתקוף את ישראל כדי להחזיר לעצמה לפחות אחיזה בנגב, והדגישו בתוקף כי עוד בתקופתו של פארוק מלך מצרים אחרי מלחמת העצמאות, הצליחו המצרים לקנות כמויות של שריון באירופה. כשהתהליך הזה צורף להתפתחויות הפראיניות בנגב, נוצרה תמונה מדאיגה. כחוגי המודיעין ראו אפוא שילוב של תכנית שמיועדת להחליש את האוכלוסיה בנגב ולהביא לכריחה או לעזיבה של יישובים, שבאותה תקופה נחשבו להגנה מרחבית, ואזי לנצל את שעת הכושר — אולי גם בשיתוף עם מדינות ערביות אחרות, ולהכות בישראל מכה קשה.

ערב מערכת סיני

תקופת מה, במיוחד כחלק מהתקופה הקריטית של הפיגועים — הייתי מחוץ לחיל המודיעין, שכן נשלחתי לוועדת שביית הנשק. באותו זמן הלכה הגישה רואת השחורות והתבססה עד כי עפ"י הוראת הדרג המדיני החלו לערוך ביצורים מאסיביים בנגב. נערכו כנסים של קצינים בכירים ובהם תוארה הסכנה המתקרבת. רוח מעין זו פיעמה גם בדיווחים לדרגים הגבוהים.

בשלהי 1955 שבתי לשרת בחיל המודיעין. הימים היו כבר אחרי כמה פעולות גמול, שבמהלכן היכה צה"ל במרכז עזה, בחאן-יונס ובעזה עצמה. לחימה זעירה זו, היכתה אצלנו גלים והצטייר בעינינו אויב שלא נוכל לעצרו אם לא נפעל נגדו כוח מאסיבי במלחמת מנע, עוד לפני שיגדיל את כוחו באמצעות ציוד מודרני שסיכם שיקבל מצ'כיה.

כאן עמד לי ניסיוני מתקופת ועדת שביית הנשק. הבחנתי שם בעמדה המצרית המתנשאת והכמעט אטומה, כשנציגייהם לא רצו, או לא יכלו לנקוט צעדים תקיפים נגד הפלסטינים מבצעי הפיגועים בשטחנו. הכרתי את טיעוניהם הפורמליים: "איננו יודעים". "זו אינה אחריותנו". "אלה בוודאי ערבים ישראלים או בדוים שבתוך שטח ישראל", תירוצים שהמצרים השתמשו בהם כל אימת שהיו מעוניינים למשוך ידיהם מטיפול בנושא ולא רצו אפילו לדעת מה בדיוק אירע.

התחלתי להתעמק בנושא. אספתי את החומר הלא רב שהיה ואליו הוספתי חומר ממקורות גלויים לגמרי שהשגתי, כגון: ספרים ועיתונים, ולמדתי על מצרים, ביחוד בתקופה האחרונה. מצד שני מצאתי בחומר המודיעיני כמה עובדות "שוליות" ובעיקר כמה שמות של אישים ומפקדים. הבחנתי כי ביחידות הפלסטיניות הפרוסות בגזרות הרגישות מוצבים מפקדים קצינים בעלי השקפות של האחים המוסלמים.

אלה היו בזמן המלחמה הבלתי-סדירה עוד לפני מלחמת העצמאות בגזרות שונות של ארץ-ישראל. נוכחתי לדעת כי ברצועת עזה משרתים בתפקידים אזרחיים — מורים וכיוצא בזה — אנשים המקורבים בהשקפותיהם לאחים המוסלמים. ממצאים אלה הגשתי לממונים עלי, אך הם דבקו בדעותיהם: האחריות — הם סברו — היא של מצרים. זוהי מדינה בעלת שלטון מסודר והוא צריך להיות אחראי. גם אנו גרסנו שהוא אחראי, אך לא התעלמנו מן העובדה שהוא חלש, מבוכלב וחסר אונים לפעול.

באותה עת התעמקתי גם בצד האופרטיבי. ניסיתי לבחון אם יש ממש בטענה שלמצרים עצמת שריון גדולה, אשר כתוצאה ממנה יש למשטר נחישות החלטה לתקוף את ישראל בשעת הכושר הקרובה ביותר ולנצח. גם כאן הגעתי למסקנה כי המשטר במצרים רחוק מאוד מלהיות פנוי לטפל בנושאים כאלה. סברתי כי מצבו באותה עת היה של מצור. העיבו עליו בעיות הפנים הקשות, מאבקים פנימיים ותחרות והתמודדות עם תסיסה מתמדת. מסקנתי — שהצנתי אותה אז בפני אישיות קובעת בצה"ל — הייתה כי אין סיבה לחשוש מפני מהלך מצרי בתקופה הנראית לעין. המצרים, סברתי, לא היו מאורגנים, רמת הצבא ורמת הכוננות לא היו כפי שאנו ראינו אותם, וסברתי כי אם יעזו לתקוף אותנו נוכל להם.

אך הדברים התפתחו אחרת. מצרים הייתה כבר שרויה במשבר של הסכסוך סביב תעלת סואץ, אשר נגרם מתוך מצוקה פנימית קשה של המשטר. ארצות-הברית, שהייתה התקווה הגדולה ביותר של המשטר אשר קם ב-1952, הכזיבה. המשא ומתן שהתנהל ביניהם בשני התחומים, הכלכלי והצבאי, העלה חרס. הדיונים בדבר הסיוע הכלכלי בתחומים שונים כגון עזרה לחקלאות על-ידי בניית סכר אסואן הגדול, נמשכו זמן רב ובסופו של דבר הממשל של אייזנהאור, באמצעות ג'ון פוסטר דאלס, שר החוץ, הודיע שלא יהיה סיוע לבניית הסכר מצד ארצות-הברית, כביכול בטענה של התנגדות בקונגרס. גם בתחום האחר — הסיוע הצבאי — נחלה מצרים אכזבה. נאצר ניהל מו"מ נואש עם הממשל האמריקני ועם הפנטגון כדי לבסס את מעמדו של המשטר בתוך הצבא המצרי, תוך הפיכתו לצבא מרכזי בעולם הערבי. הישג זה היה הקלף המרכזי של נאצר, שבו רצה לבסס את מעמדו. במיוחד היה מעמדו מעורער בתוך הצבא, אשר לא יכול היה לשכוח את בושת התבוסה במלחמת העצמאות — שעל פי טענתו — נשלח אליה בלתי מצויד כראוי בשל השחיתות של משטרו המלוכני של פארוק. חודשים ושנים הגישו המצרים לארה"ב רשימות של בקשות לאספקת ציוד, והרשימות חזרו והלכו ותמיד הדברים לא התממשו. נאצר איים שיפנה למזרח, וב-1955 אכן נחתמה עסקת הנשק הצ'כית.

הערכת יתר בחיל המודיעין

אולם הנשק מהמזרח טרם הגיע, לדעתי גם לא הספיק להגיע למערכת סיני ולא נעשה בו שימוש בקרבות. במקביל לבעיית הנשק עמד נאצר באותה עת גם בפני סכנת התמוטטות פוליטית וכלכלית ואזי גמלה בלבו החלטה לקבל את דברי יועציו, מזה שנה וחצי, ולהכות באימפריאליזם המערבי באמצעות השתלטות על תעלת סואץ. נאצר עשה צעד זה, והלאים את התעלה. אזי התחממה האווירה הבינלאומית והמעצמות, צרפת ואנגליה, חיפשו דרך להחזיר את הגלגל אחורנית ולסלק את נאצר. נוצרה אפוא כעין קרבת אינטרסים בין הגורם הצבאי הצרפתי, לבין הגורם הישראלי, שסבר שההצטיידות וההתחממות של האויב המצרי הגיעו לרמה המסכנת את צה"ל, או יסכנו אותו עוד יותר בעתיד.

אני במסגרת תפקידי בחיל המודיעין לא הייתי מעודכן בהתקרבות האסטרטגית שכנינו לבין צרפת.

בדרג שלי, בחיל המודיעין, לא העריכו שעומדות להיות התפתחויות צבאיות. שותפנו רק בתכנונים או כמה שנחוץ היה לדעת מבחינה אופרטיבית וטקטית. מבחינה מדינית, בכלל, שאלו מעט מאוד באותה תקופה, והא ראייה שדעתי — כי אין מה להתרגש יותר מדי מהעצמה המצרית — כפי שהבנתי אותה שוב ושוב באוני הממונים עלי והבכירים מהם, לא נשקלה כלל. אדרבא, דווקא דעות אלה, עודדו אולי מישהו לשקול כי הגיעה העת למלחמת מנע.

דברים אלה שיקפו, בין היתר, גם את הפרובלמטיקה של עבודת המודיעין באותה עת. לדוגמה, במשך שנים נהגתי לקבל רשימות ציוד שהוזרם למצרים ממקורות מערביים פרטיים וחצי רשמיים, ואלה עמדו לא אחת בסתירה משוערת לעובדות, שהצטברו אצלנו. כאלה היו הדברים גם לגבי הדיווחים על הסד"כ של מצרים ושל מדינות ערב האחרות, והייתי עומד משתאה כיצד הדברים אינם עולים בקנה אחד עם הנתונים שהיו לי מעבודת מודיעין השדה, וממקורות יחודיים במהימנותם של החיל.

אך לא זו בלבד. המערכות המודיעיניות הממלכתיות שלנו ניכרו בגישת הבוסר שלהן, שאפיינה שירותים שטרם התייצבו על בסיס מוצק. מאוחר יותר, למדתי בדיעבד, כי דברים רבים מאלה שנאמרו ע"י עמיתי בקהיליית המודיעין, היו העתקה של דעות שנקלטו כביכול מפי מומחי שירותים במערב או מן האקדמיה המערבית. חוסר היכולת להישען על מקורות בדוקים באמת מעומק מצרים, הוביל לנטייה ולצורך להגזים, להיות בטוח יותר, ולא להקל ראש. כתוצאה מכך, ראינו לעתים צל הרים כהרים והדבר בא לידי ביטוי גם בשתי דוגמאות אופרטיביות. כבר תוארה כאן פריסת הכוחות המצריים בסיני: בנוסף לשלוש

לרעיונות של פשרה והשלמה. הצבא סבל מאכזבה גם בשל ההתחמקות של האמריקנים מלהכיר במעמדה של מצרים ובצורך שלה בצבא חזק.

עוד לפני המהפכה היה המשטר קשור עם גורמים דיפלומטים אמריקניים, שנשעו בו תקווה לתמיכה כלכלית, מדינית וצבאית, לאחר שמשטרו המושחת של פארוק יסולק. המשטר גם קיווה שבעזרת ארה"ב תסולק בקלות השליטה הבריטית מתעלת סואץ. גם בנושא זה נחל המשטר אכזבה. בעוד שהכוחות הפנימיים התוססים של מצרים מנהלים מלחמת גרילה נגד הבריטים, נאלץ המשטר להיגרר אחריהם בעל כורחו ולגלות כי לפעמים העם חזק מן הצבא ומן הצמרת.

שיאה של האכזבה המצרית היו התמרונים הבלתי מוכנים, כביכול, שניהל שר החוץ האמריקני ג'ון פוסטר דאלס. זה נשא ונתן במשך שנים על סיוע מאסיבי כלכלי ובתוך זה בניין הסכר הגבוה (אסואן), שהיה צריך לתת למצרים תנופה חקלאית ומקורות אנרגיה. לאחר תקופה ארוכה של מו"מ ניתק דאלס את עצמו מהמצרים והפנה להם עורף. בייאוש פנתה הצמרת המצרית לברה"מ, ואז בא משבר תעלת סואץ.

גם במשבר זה נהגה ההנהגה האמריקנית בצורה דו משמעונית ובלתי החלטית כלפי שני הצדדים — מצרים ובעלי בריתה באירופה. חוסר ההחלטיות ודו המשמעויות בעמדה, הביאו בסופו של דבר לסכסוך המזוין המכונה משבר סואץ ומבצע סיני.

ישראל, משלא נענו גישושי השלום שלה כלפי המשטר החדש, מצאה לעצמה שותפים חדשים למבצע שהיה צריך אולי להביא למשטר יותר טוב ולשלום.

סיוע מתקדם לעבר המיתלה

אשר תרכו להתקפה את כל כוחותיה הנעים בציר האורך והקשה.

אני הבעתי התנגדות לכך וטענתי כי לא ייתכן כי כוח מצרי גדול נמצא בדרכו לשם, בעוד גורלו של חצי האי סיני כבר נחרץ והצבא המצרי היה במצב של נסיגה.

למרבה המזל ההוראה לעצור לא הגיעה אל חטיבה 9, מסיבה כלשהי, הכוחות נכנסו לשארם א-שייח' ולמעט פטרול קטן לא נתקלו בהתנגדות. אלה הן דוגמאות קטנות לחולשות שציינו את מערך המודיעין שהתארגן לאחר הקמת המדינה.

סיכום

שירותי המודיעין, הביון וההערכה שעמדו לרשות מדינת ישראל ערב מערכת סיני, טרם הספיקו להתארגן כראוי במובן האיסוף וההערכה האסטרטגית.

הידע על הכוונות והבעיות של המשטרים הערביים היה שבלוני. אילו ידענו אז את חולשותינו ייתכן ולא היינו מעזים לפסוק שתמונת המצב ברורה לנו. אם כי על עצם המבצע הוחלט כנראה משיקולים מדיניים גבוהים.

מהצד המצרי שלט משטר שטרם התבסס והיה קרוע מכפנים ע"י קבוצות ראדיקליות שלא ניתן היה לגשר ביניהן. מי שמבקש להעריך מדוע לא הגענו להידברות בסכסוכים שלנו בגבול המצרי, היה צריך להביא בחשבון, הן נתון זה והן את העובדה שהצבא המצרי, אף שטרם התארגן והצטייד כראוי, לא היה מוכן להתפשר עם ישראל ולהגיע עמה להבנה אפילו בנושא שמירת הביטחון בגבול. בערה בו השאיפה להתעצם כדי להתייצב נגדנו עם עצמה אחרת, והוא לא שעה

החטיבות הקטנות הפלסטיניות שהיו ברצועת עזה, נמצאו בחזית המרכזית של אל-עריש, אבו-עגילה, קסיימה ורפיח, 90% מהכוחות. כל הציר הדרומי וכל האזור של יתר סיני — לפי הידיעות שהיו בידי, וכפי הנראה אלה היו האמיתיות לקראת פתיחת המבצע — היו תפוסים לא על-ידי מוצבים, אלא על-ידי מרכזים מקומיים של משטרת הגבולות המצרית, אשר כונו חיל הגבול והיו כפופים לצבא. היה זה חיל מצויד ברכב קל ונייד בדרכי המדבר, ובנשק קל ללא כל ציוד כבד. וכאן, קרה דבר דמיוני וגרוטסקי.

יום לפני המבצע, לפנות ערב, הודיע טייס כי בסיוע שערך באזור המיתלה הבחין בריכוז כלשהו של אהלים. מידע זה הועבר אלינו, ואני — בשמעי כי אלה אהלי פעמון, הערכתי כי אין מדובר בצבא מצרי, ועל כן אין כל צורך לקבל החלטות חדשות, או לערוך שינויים בתכנון המבצעי המקורי. אולם, הדרג המבצעי דחה את ההסברים שלי ואמר, ובצדק אולי, כי יש לשנות את מקום הצניחה מן המקום שנקבע מראש ולקבעו במצבת פרקר. ההמשך ידוע. הצנחנים צנחו במצבת פרקר, המקום נמצא ריק מאויב ונדרשו לפרוץ לכיוון המיתלה ולשלם את המחיר.

מקרה שני, היה לגבי ההתקדמות לאזור שארם א-שייח'. ידענו על קיומם של גדוד מצרי ועוד שניים או שלושה תותחי חוף באזור זה. חטיבה 9 כבר הייתה בדרכה לשם ואז נודע כי המפקד המצרי תובע נואשות תגבורת. זו כמובן הובטחה לו מיידית, לצד תביעה מקהיר להחזיק מעמד בכל מחיר. עקב ידיעה זו הציעו קצינים בחיל המודיעין, אשר היו מקורבים לפיקוד, לעצור מיד את התקדמות חטיבה 9 ולהורות לה להמתין עד

הסודות שמאחורי ההתקפה בסיני

גמאל עבד אל-נאצר

ב־6 בדצמבר 1956, התפרסם בשבועון המצרי Egyptian Gazette, מאמר פרי עטו של נשיא מצרים, גמאל עבד אל-נאצר, המתאר את מערכת סיני מנקודת ראותם של המצרים. אנו מביאים כאן חלק ממאמר זה כפי שתורגם ב־1956. החומר באדיבות ארכיון צה"ל.

- א. ברפיח — שני גדודי רגלים עם יחידות סיוע.
 - ב. באל-עריש — שני גדודי רגלים עם יחידות סיוע ובכללן גדוד טנקי שרמן.
 - ג. באבר-עגילה — שני גדודי רגלים עם יחידות סיוע.
- פרט לאלה היו לנו כוחות אחרים בסיני. כוח המחץ של הצבא חנה ממערב לתעלה.

הערכת המצב

הערכת המצב הכללית שלנו, שלפיה נערכו כוחותינו בחזית, הייתה כלהלן: אם כוונת ישראל ליוזם תקריות או התקפות, הרי תכונן אותן כלפי אזור עזה או כלפי עמדותינו הקדמיות בגבולות. שם תוכל לגרום לאבידות בקרב כוחותינו ולהשיג בכך את מגמת ההתקפות או התקריות. אך אם מטרתה של ישראל לפתוח במתקפה רבתי על מצרים, חייבים כוחותיה לנוע כלפי דרום כדי שיוכלו לעקוף את הציר המרכזי המוביל לאבר-עגילה. לפיכך יש להשאיר את כוח המחץ שלנו בעורף כדי שנוכל לבחור את העמדות המתאימות ביותר ולקבוע את מקום המערכה.

זו הייתה הערכת-המצב הכללית. היא נקבעה באוגוסט 1955 ונשארה בתוקפה עד 29 באוקטובר 1956, עד תחילת הקנוניה.

מערך הכוחות הישראליים על יסוד המסמכים שנמצאו על גופו של אסף שמחוני

— — — בדברי על כוחות האויב ועמדותיהם איני מסתמך על היקשים וניחושים אלא על עובדות שנלקחו ממסמכי האויב.

תכניתה של ישראל, או נכון יותר — חלקה של ישראל בקנוניה הגדולה — הייתה כלהלן, בהתאם לתוכן המסמכים, הכוללים פקודות הנוגעות למבצעים עצמם, שנמצאו על גופו של אסף שמחוני:

1. חטיבה מס' 202. המשימה לכבוש את שטח מעבר מיתלה. מבצעה כללו הורדת צנחנים בסאדר אל-חיתן והתקדמות ביבשה מאילת לאל-כונתילה, נח'ל, סאדר אל-חיתן ואחר כך למעבר מיתלה.
2. אוגדה מס' 38, המורכבת מחטיבת השריון מס' 7, חטיבת רגלים מס' 4 וחטיבת רגלים מס' 37. המשימה: להתקדם ישר לעבר איסמעיליה לאחר כיבוש אבר-עגילה.
3. אוגדה מס' 77 המורכבת מחטיבת השריון מס' 27 ומחטיבות הרגלים מס' 1, 11, 12. המשימה: לכבוש את רפיח ואל-עריש וע"י כך לנתק את אזור עזה, ואחר לכבוש.
4. חטיבה מס' 9. המשימה לנוע מאילת לשרם א-שייח' ולכבוש אותה. משמעות התכנית היא, כי תנועת הכוחות הישראליים הייתה לאורך החזית העיקרית בשלושה שטחים, כלהלן:

כוונת ההתחברות המשולשת [הישראלית-צרפתית-בריטית — המערכת] הייתה להביא להריסתה השלמה של מצרים. זוהי האמת שאף אחד משלושת השותפים בקנוניה החשאית לא יכול להכחיש או לסלק אחריותו מתוצאותיה.

זוהי האמת, אשר שלושת השותפים אינם יכולים למצוא תרוץ בשבילה בצעדה של ממשלת מצרים להלאמת התעלה.

העניין האמיתי לא היה התעלה העוברת דרך מצרים, אלא מצרים עצמה, מצרים עם מה שהיא נאבקת למענו ועם מה שהיא דורשת. צרפת, למשל, לא ניסתה להסתיר את העובדה כי התלהבותה למלחמה במצרים מקורה בשאיפתה להגן על עמדתה האבודה באלג'יריה. בריטניה לא כיסתה על העובדה, כי לפעולתה נגד מצרים שרשים באמונה — שבאה לידי ביטוי מפי חברי הפרלמנט — כי עצמתה הצבאית של מצרים היוותה איום לבריטניה וכי השפעתה המדינית של מצרים בחלק זה של העולם איימה לערער את השפעת בריטניה.

על-כן לא הייתה הקנוניה מיועדת למצוא פתרון לבעיית תעלת סואץ. — — — המטרה האמיתית הייתה רחוקת-טווח יותר. הייתה זו שאלת ארץ המבקשת עצמאות.

אך האם יתיר לה האימפריאליזם להיעשות עצמאית? הייתה זו שאלת ארץ המבקשת להיות חזקה. אך האם יתיר לה האימפריאליזם להיעשות חזקה? כיצד יוכל להתיר לה? הייתה זו שאלת ארץ אשר שברה את מונופולין-הנשק. אך האם יתיר לה האימפריאליזם לעשות זאת? כיצד יוכל להתיר לה? הייתה זו שאלת ארץ אשר תבעה חרות לעצמה ולא רצות אחרות. אך האם יוכל האימפריאליזם להכיר בתביעה זו לחרות? כיצד יוכל להכיר בה? הייתה זו שאלת ארץ אשר בקשה לשחרר את כלכלתה. אך האם יוכל האימפריאליזם להתיר לה לעשות כן? כיצד יוכל להתיר לה? הייתה זו שאלת הלאומיות הערבית אשר הפכה לאמונה באזור כולו. אך...

אלה היו הסיבות האמיתיות להתחברות שלושת השותפים לקנוניה בסיני. זו הייתה הפתיחה לראשית הפעולות הצבאיות בערב היום ה-29 באוקטובר.

— — — מערך הכוחות המצריים ממזרח לתעלת סואץ בעת ההתקפה הישראלית:

1. אזור עזה: מוחזק ע"י אנשי המשמר הלאומי מזוינים בנשק קל ועוד יחידות ראשוניות של הצבא הפלשתינאי שנוצר זה עתה. — — — תמיד ידענו שמבחינה צבאית טהורה קל היה לנתק אזור זה מיתר חלקי החזית.
2. גבולות מצרים-פלשתינה: מוחזקים על-ידי גדודים סדירים וערוכים כלהלן:

השטח הראשון: חטיבת רגלים וגדוד צנחנים במעבר מיתלה.
השטח השני: חטיבת שריון ושתי חטיבות רגלים, לכוון פעולותיהן
נגד אבו-עגילה ואח"כ איסמעיליה.
השטח השלישי: חטיבת שריון ושלוש חטיבות רגלים לפעולות ברפיח,
אל-עריש ועזה.

לא היו לנו כל עמדות מול השטח הראשון של תנועת הכוחות
הישראליים. כאשר לשטח השני, היו לנו רק שני גדודים בעמדות
אבו-עגילה.

בשטח השלישי היו לנו שני גדודי רגלים עם נשק מסייע ברפיח, שני
גדודי רגלים וגדוד טנקי שרמן עם נשק מסייע באל-עריש.

הפעולות החלו ב-29 באוקטובר, עם שקיעת החמה. המאורעות
התרחשו במהירות בערב ה-29 באוקטובר.

הכוחות הישראליים נעו מאילת לאל-כונתילה ואחר-כך לתמד בלי כל
התנגדות — כמובן — מאחר שלא היו לנו שם שום כוחות, לרגל העובדה
שהצבת כוחות כלשהם בשטח ההוא תגרום לכידודם.

באותו זמן הוצנח גדוד צנחנים במעבר סאדר אל-חיתן.

ובכן הייתה זו התקפה כללית! — — —

ההתקפה נכשלה

האויב לא בזבז זמן במאמציו להשיג את מטרותיו. בליל ה-30/31 באוקטובר
החלה ההתקפה הלילית על אבו-עגילה. האויב לא יכול להשיג הצלחה
כלשהי וההתקפה נכשלה. האיר השחר של ה-31 באוקטובר והאויב נסוג
כדי להתרחק מהאש של אבו-עגילה.

כוחות אבו-עגילה הצליחו להפיל ביריות שמונה מטוסים. התקפת
האויב נכשלה לאחר שסבל אבידות עצומות בטנקים. ארבעים טנקים
הושארו בשדה המערכה, נוסף לאבידות העצומות באנשים.

יום ה-31 באוקטובר הסתיים ללא כל הצלחה לאויב, שהוכה ונאלץ
לסגת לאחר שגרמנו לו אבידות כבדות.

פעולות כוחות היבשה באותו יום, פרט לאלה שכבר הזכרתי בקשר
לאבו-עגילה, היו:

— המשכת ריכוז כוח המחץ המשוריין באזור ביר רוד סאלם כהכנה ליום
הקרב המכריע.

— התקדמות יחידת שריון קלה במדבר דרך "ואדי אל-מליז" לשם
התקפה מהצד השני על הצנחנים שהורדו שם ולמנוע מהם תגבורת,
וכמכ"כ כדי ליטול חלק בהשמדתם ובכיבוש עמדותיהם.

ועתה, נניח לרגע למבצעים הצבאיים ואעסוק בפעילות הפוליטית
שהייתה באוקטובר.

האולטימטום

רצוני להצהיר מייד כי האולטימטום הבריטי היה לנו הפתעה. ציפינו

לפעולה עוינת נגד מצרים מצד בריטניה וצרפת, אך לא ציפינו ששתי
מדינות אלה תיטולנה חלק עם ישראל בהתקפה על מצרים. כמובן הבאנו
בחשבון אפשרות של השתתפות הבריטים במערכת סיני בצורה זו או
אחרת, אך לפי דרך מחשבתנו האמנו שאפשרות זו קיימת רק ב-50 אחוז.
כשנשלח האולטימטום עדיין סבורים היינו שהפלישה הבריטית הייתה רק
אפשרות, אף כי הערכנו אז אפשרות זו ב-70 אחוז.

ניסיתי אז לשקול את המצב בהעמיד את עצמי במקומו של ראש
ממשלת בריטניה. שאלתי את עצמי מה הייתי אני עושה אילו הייתי
במקומו? לבריטניה נכסים כבירים במזרח התיכון, וכל פעולה פזיזה בעלת
אופי צבאי תהרוס נכסים אלה.

אין פירוש הדבר כי דעתי הייתה שהדיבור על השימוש בכוח נגד מצרים
היה אחיזת-עיניים בלבד. פירוש הדבר שחשבתי כי אי-אפשר שבריטי בעל
עמדה אחראית ינקוט צעד זה.

על כל פנים, לאחר האולטימטום עלתה האפשרות של פעולה צבאית
בריטית נגדנו ל-70 אחוז.

למרות זאת — ואני חוזר על כך שנית — סקרתי את נכסי בריטניה
באזור.

הנפט, צינורות הנפט, המסחר ההשפעה המדינית והתרבותית. האם יעזו
אידן לפגוע בכל אלה? אין ספק שמכיר הוא ויודע כי פעולה צבאית נגד
מצרים תוכל להסתיים רק בפורענות נוראה לבריטניה, לא רק מנקודת
המבט של סיכון נכסיה אלא גם מנקודת מבט צבאית; כך אמרתי לעצמי. על
כן בדחתי את האולטימטום הייתה דעתי שקיימת רק אפשרות של 70 אחוז
להתקפה צבאית בריטית על מצרים, וב-30 אחוז נראה כי אין היא מתכוונת
אלא לעשות את המצב קשה יותר משהיה.

תארתי לי כי בריטניה לא רצתה שנגייס כל כוחותינו נגד ישראל, וכך
תוכל ישראל להשיג נצחון זול בעת שחלק מכוחותינו יהיה שמור על ידינו
למקרה של פעולה מצד הבריטים.

הקנוניה

בבוקר ה-31 באוקטובר היה חיל-האוויר המצרי בפעולה בחזית הקדמית
בפעם השנייה. מפציציו התקיפו את שדות התעופה הישראליים 20 פעם.
מטוסי הקרב שלנו מטיפוס מיג 17 הפתיעו את האויב והוכיחו עליונותם על
מטוסי מיסטר 4 הצרפתיים שהאויב הישראלי, וכמכ"כ חיל-האוויר
הצרפתי, הפעילו נגדנו. העליונות של מטוסי המיג הובהרה לחלוטין מעל
לשדה התעופה כבדית, כששלושה ממטוסים אלה הפתיעו שמונה מטוסי
אויב מעל לשדה התעופה והפילו ביריות שלושה מהם, והנותרים נמלטו
משדה המערכה.

הייתי בביתי בחברת השגריר האינדונזי כשהושמעה צפירת האזעקה.
ידעתי מייד כי היו אלה מטוסי סילון בריטיים הטסים מעלינו, מאחר
שמטוסי הסילון היחידים במזרח התיכון הם מצריים או בריטיים. עזבתי את

השגריר ועליתי במדרגות אל גג בתי כדי לראות את ההתקפה וכדי להיות בטוח כפליים שהמטוסים הם בריטיים. באותו רגע הבנתי את ממדיה של הקנוניה. נתברר לי מה הייתה תכנית האויב. ההתקפה הישראלית נועדה למשוך לתוך סיני את עיקר הצבא המצרי ולנתק אותו על ידי כיבוש תעלת סואץ ואחר לכבוש את מצרים כולה, אשר תיפול ללא התנגדות בראותה כי צבאה נלכד בסיני, ובאותה שעה הגעתי להכרה שעלינו לערוך מחדש את תכניותינו.

עובתי מייד את בתי ונסעתי אל מפקדת הכוחות המזוינים, שבה התקיימה אותה שעה ישיבה רבת-משתתפים. התחלנו לסקור את המצב בשעה 8 בערב, ושעתיים לאחר מכן הגענו למסקנה כי הכרחי שהצבא יסוג מיד מסיני ושעלינו לרכוש את כל פעילותנו הצבאית ממערב לתעלה. החלטנו כי הנסיגה תושלם תוך שני ימים, או נכון יותר – תוך שני לילות, כלומר בלילה שבין ה-31 באוקטובר וה-1 בנובמבר ובלילה שבין ה-1 וה-2 בנובמבר בהתאם לתכנית שלהלן:

הערב הראשון – 31 באוקטובר-1 בנובמבר – נסיגת כוחות רפיח דרך הציר הצפוני תושלם, וכן נסיגת מחצית הכוחות המרוכזים בביר רוד סאלם. הערב השני: תבוצע נסיגת כוחותינו העיקריים הנמצאים באל-עריש ובאבר-עגילה כתנאי שישאירו מחלקות ערפיות לעצור התקדמות האויב עד צהרי יום 2 בנובמבר.

מצבנו לא התיר לנו לבצע את הנסיגה תוך פרק זמן קצר יותר. היה זה נס שאפשר היה לבצע את הנסיגה תוך זמן כה קצר. היה לנו מרוץ עם השעות, הדקות והשניות.

בפרק הזמן שבין ערב ה-31 באוקטובר ובין ערב ה-1 בנובמבר עמדנו ברגעי המשבר הקשים ביותר בתולדותינו.

הכרחי היה שכוחותינו ברפיח יתחילו לסגת. בעת שקיבלו את הוראות הנסיגה כבר החל האויב בהתקפה מרוכזת על רפיח.

מפקד רפיח התקשר עם המפקדה הממונה שלו ואמר שיוכל להתנגד להתקפת האויב ולשמור על עמדותיו, וציין כי נסיגה תחת לחץ האויב תהיה קשה ביותר לביצוע.

מפקד רפיח קיבל הוראות לסגת לפני שעות הבוקר המוקדמות ונאמר לו כי נסיגתו היא בהתאם לתכנית כללית.

עד אור היום ביצע את הוראות הנסיגה בתנאים הקשים ביותר בהם פעל מפקד אי-פעם.

מותקפים

בעת שכוחותינו ברפיח היו בנסיגה השלימה מחצית כוחותינו העיקריים הנמצאים בביר רוד סאלם את נסיגתה מערבה לעבר התעלה. בעברם את התעלה בשעה מוקדמת באותו בוקר הותקפו על ידי מטוסים בריטיים וצרפתיים. למרות זאת הושלמה הנסיגה בהצלחה, אף שכוחותינו סבלו כמה אבדות, בעיקר במכוניות, בהתקפות האוויר הבריטיות-צרפתיות.

האויב ריכוז שוב את התקפתו על אבר-עגילה, לאחר שכבר פעמיים לא הצליח ללכדה. בלילה ה-31 באוקטובר וב-1 בנובמבר תקף האויב את אבר-עגילה בפעם השלישית. בפעם הזאת נערכה ההתקפה מהחזית ומהעורף. האויב הזיז כמה מיחידותיו מעבר אבר-עגילה ופתח בהתקפה מלפנים ומאחור. כוחות האויב התוקפים מאחור התנגשו עם יחידת חי"ר בסאד אל-ראופה. יחידה זו הצליחה לעצור את התקדמות האויב. היא סבלה אבדות כבדות אך הצליחה למנוע מהאויב השגת מטרתו. הייתה זו הפתעה לאויב, שלא הצליח לבצע את פעולתו העיקרית – התקפת אבר-עגילה.

אך בהתקפה החזיתית, שהחלה ב-3 לפנות בוקר, הצליח האויב לכבוש עמדות מסוימות ולהתכצר בהן, בהשתמשו בזחל"מים. למרות כל-זאת פתחו כוחות אבר-עגילה בהתקפת-נגד על האויב והצליחו להחזיר עמדות אלה מידי הישראלים, אשר נסוגו בהשאירם אחריהם 70 זחל"מים. יתר על

כן, כוחות אבר-עגילה הצליחו להמשיך בתנועתם קדימה לעבר שטח ריכוזי האויב והצליחו לכבוש אותו שטח.

ב-1 בנובמבר בבוקר, לאחר כל הפעולות הללו, היה המצב בדיוק כפי שהיה ב-29 באוקטובר, ועוד 40 טנקים ו-70 זחל"מים ישראלים מוטלים בשדה המערכה. מטוסי האויב הופיעו והפציצו את הזחל"מים והטנקים הישראליים כדי שאלה לא יפלו בידינו והחלו להפציץ את עמדותינו באבר-עגילה פעם נוספת.

עליונות אווירית

ב-1 בנובמבר הייתה לחיל-האוויר המצרי עליונות בפעם השלישית. בעת שהתקיפו אויבנו הבריטים-צרפתים את שדות התעופה שלנו, התקיפו מפציצניו עשרים פעם את שדות התעופה הישראליים. פעולות היבשה היו מרוכזות סביב אבר-עגילה.

המפקד האחראי על אבר-עגילה הורה אז לנסות לסגת לאחר שהגן על פעולות הנסיגה של הכוחות האחרים. – – –

כשירדה החשיכה התקשר מפקד חיל המצב באבר-עגילה עם המפקדה הממונה ואמר כי רצונו לפקד על כמה מכוחותיו להסתכן מעמדותיהם עם נשקם הקל על מנת להתחבר אל חיל המצב של אל-עריש ולסגת עמו וכי רצונו להשמיד את כל הציוד הכבד שברשותו כדי שלא יפול בידי האויב.

מפקד אבר-עגילה ביצע את תכניתו וחייליו החלו להסתכן אחד אחד דרך קוי האויב, אשר הקיפם מכל העברים. אבר-עגילה הושארה עם משמרות עורפיים בלבד, כדי להלחם במשך כל יום ה-2 בנובמבר ואחר לסגת בלילה, עם השלמת מבצע הנסיגה הגדול.

חיל המצב של אל-עריש יכול היה לסגת לפני בוקר ה-2 בנובמבר, אף שהיה נתון להתקפות אוויר רצופות ומספר רב מכלי רכבו הושמד.

הגיע יום ה-2 בנובמבר. היה זה היום האחרון של תכנית הנסיגה. לחיל האוויר של האויב הייתה השליטה באוויר, וכשאני אומר האויב אין כוונתי לישראלים; האויב בסיני באותו יום היו הבריטים, שמטוסייהם הלמו בזעם בכוחות הנסוגים, שנסיגתם הכשילה את התכנית, וניסו לגרום למידה הרבה ביותר של הרס בחלק השני של הכוחות העיקריים הנעים בחזרה מנקודת ההיערכות בביר רוד-סאלם.

האויב בזבז את כל הבוקר בהפצצת עמדותינו ממטוסים ומתותחים ולבסוף הצליח עם רדת הלילה לקחת את העמדה. אותה שעה כבר מילאה אבר-עגילה את חובתה בשלמות וחירתה על הנסיגה. היא המשיכה לעשות זאת עד שהושלמה הנסיגה והכוחות העיקריים של אבר-עגילה נסוגו לאחר שהשמירו את תותחיהם, פרט לשבעה שלא יכלו להשמירם. ההתקפה הסופית של האויב נערכה נגד המשמרות העורפיים של חיל המצב באבר-עגילה.

שרם א-שייח'

ועתה אני מגיע לסיפור על הגדוד המצרי הבודד, שחנה בשרם א-שייח'. הוצאנו לו אותה פקודת נסיגה. המפקד אמר כי בתחילה יפנה את הפצועים אל חורגדה, בסירות שתחצינה את הים האדום אל הכניסה למפרץ סואץ.

הוא ציין עוד, כי נסיגת כוחותיו עלולה להיות בלתי אפשרית ומסיבה זו הוא מבכר להגן על עמדתו עד האיש האחרון.

נשלחו הסירות הנושאות את הפצועים.

הייתה שם גם ספינת אימונים קטנה של הצי המצרי בשם "דמיאט", אשר פגשה שלוש אניות מלחמה בריטיות ובראשן הצלבנית "ניופאונדלנד".

שלושתן פתחו באש מרוכזת על ספינת האימונים הקטנה.

כך נטל הצי הבריטי חלק בקרב שרם א-שייח' בעת שחטיבה ישראלית התקדמה להתקפה עליה. באותה שעה הפציצו טייסות אויב, שרובן צרפתיות, את העמדות המצריות.

ב־6 בנובמבר, לאחר הגנת גבורה שנמשכה ששה ימים, כבש האויב את שרם א־שייח'.

תכנית האויב הוכשלה

עתה אפנה אל מבצע הנסיגה. כאשר הודיעונו על נסיגתם המוצלחת של הכוחות המצריים העיקריים מסיני הרגשתי שניצחנו במערכה, מאחר שתכנית האויב הוכשלה.

התכנית הייתה השמדתם המוחלטת של כוחותיה המזוינים של מצרים כדי שאפשר יהיה להכות את מצרים בקלות.

תמרון האויב היה להשתמש בישראל כדי למשוך את כוחותינו לקרב בשטח פתוח בסיני כדי שיוכלו לכודד אותם ולהשמידם בקלות. אם הייתה הנסיגה מתאחרת ב־24 שעות בלבד היה האויב מצליח להגשים את תכניתו המרה.

במשך הנסיגה סכלנו כמה אבדות. איבדנו, למשל, 30 טנקים מטיפוס T-34 הצ'כי, שנהרסו בהפצצות מטוסי האויב. למעשה זכינו ב־170 טנקים, מאחר שהיו לנו 200 טנקים בנקודת ההיערכות בביר-רוד-סאלם, שהיינו מאבדים אותם לחלוטין אם הייתה הנסיגה מתעכבת. על־כן יהיה נכון לגמרי לומר כי הרווחנו 170 טנקים.

טנקים, מכוניות

קל לנו לקבל טנקים חדשים במקום ה־30 שהושמדו, וכן מכוניות חדשות במקום ה־50 שאבדו לנו. יכולים אנו לומר כי הרווחנו 250 מכוניות, כי אם הייתה הנסיגה מתעכבת היינו מאבדים 300 מכוניות.

יתר על כן, במחסנים הבריטיים באזור התעלה היו 2000 מכוניות אשר שמנו ידינו עליהן. הטנקים, התותחים והמכוניות אשר נתפסו על־ידי האויב ניווקו לחלוטין לפני שלכד אותם האויב.

זה מהווה את סיכום הפעולות בסיני. היה רק קרב אחד, הקרב באבר-עגיליה, שמטרתו הייתה לחפות על מבצע הנסיגה. עלי לומר כאן שלקרב היה אופי ברור של מעשה נסים, מאחר שחיל האוויר שלנו הפסיק את פעולותיו ב־1 בנובמבר וכוחותינו נאלצו לסגת בתוך הפצצה כבדה של האויב.

ובאשר לעמידת הגבורה באבר-עגיליה — האויב הצליח להתגבר על התנגדות הכוח הקטן רק לאחר שזה הצליח למלא את המשימה שהוטלה עליו.

עובדה ברורה

עוד עובדה אחת ברורה. התברר כי הכוחות הישראליים נעצרו בין ה־30 באוקטובר ל־2 בנובמבר.

ב־2 בנובמבר עם ערב הודיעה ישראל כי כבשה את אבר-עגיליה. יש לשאול שאלה אחת. מדוע לא ביצעה ישראל לבדה את הקנוניה ומדוע השתתפו אתה בריטניה וצרפת?

אילו הייתה ישראל מסוגלת לעשות זאת לבדה, היו בריטניה וצרפת מפקידות בידיה את משימת המלחמה נגד מצרים, והיו מספקות לה את העזרה שנוקדה לה בלי כל רעש ואז לא היה איש מבחין בכלום. המערכה הייתה נראית אז בעיני העולם כעניין שבין מצרים לישראל, ולא כמלחמה בין מצרים לבדה לבין בריטניה, צרפת וישראל.

הנסיגה החדשה העניק לנו ידיעות על הצבא הישראלי, וידיעה זו הסירה מלב רבים את האגדה שניסתה ישראל לטפח במשך שבע השנים האחרונות אודות כושר הלחימה של כוחותיה.

ישראל לא יכלה להתקדם עד אשר הוצאו לכוחותינו פקודות לסגת, לאחר ההתערבות הבריטית-צרפתית. יתר על כן, החטיבה הישראלית מס' 202 לא יכלה ליצור מגע במשך כל יום ה־30 באוקטובר עם גרוד הצנחנים שהוצנח בסידר אל-חיתן, למרות העובדה שלא הייתה כל התנגדות מצד

כוחות יבשה.

העולם יודע

ועוד קיימת עובדה, כי ישראל לא יכלה לכבוש אף אחת מהערים כמו עזה, רפיח ואל-עריש עד ה־2 בנובמבר, לאחר שכל מבצע הנסיגה מסיני הושלם בהצלחה.

אני מאמין כי העולם כולו יודע כי הגורם לתכנית הנסיגה לא הייתה ישראל.

ישנה הוכחה חמרית קטנה שרוצה הייתי להראות. הוכחה זו היא ספר המבצעים של קולונל אסף שמחוני, אשר כיוון את הפעולות בסיני ותיק מסמכיו נמצא מונח ליד גווייתו, לאחר שהמטוס בו חזר לתל-אביב בסיים הפעולות הופל ביריות התותחים הירדניים.

הרשימות שנכתבו בעברית בידי שמחוני עצמו לפני מותו תורגמו. דברו על הפעולות שבוצעו בציר הדרומי על-ידי חטיבה 202 אמר שמחוני:

- החטיבה מתקדמת לעבר תמד ונחיל. חטיבה 202 מבקשת מטוסים לפינוי הפצועים.
- הכוחות חשופים להתקפות אוויר קשות.
- פעילות האויב נמשכה במשך כל היום ולא יכולנו להעביר את הפצועים.

מסמכים

שמחוני כתב גם את הדברים שלהלן* על פעולות אוגדה 38 שניהלה את ההתקפה על אבר-עגיליה:

- חטיבת השריון מס' 7 מתקדמת לעבר אבר-עגיליה.
- לאחר כיבוש אבר-עגיליה תהיה מטרתנו אל-חסנה.
- חטיבת השריון מס' 7 נמצאת מדרום לאבר-עגיליה. אלה הערותי לפעולה:
- 1. לא היו פקודות קבועות בשביל הפעולות.
- 2. לא היה כל תיאום על ידי המפקד העליון.
- 3. חדר המבצעים לא שירת את הענפים השונים.
- 4. לעתים אי-אפשר היה להשיג את המפקד ואת קצין המטה שלו במפקדה שלהם.
- 5. לא היו מגעים רצופים עם היחידות ולא היו דו"חות מהמפקדים הבכירים.
- 6. פקודות הוצאו ע"י המפקד, אך ענף מבצעים לא ביצע את תפקידי התיאום.
- 7. הקצין הממונה על ענף מבצעים לא ניהל את המבצעים באותו ענף.
- 8. כל הקצינים בענף מבצעים עזבו את עבודתם, ולא היה להם כל תפקיד פרט לפעולתם כקציני קישור פשוטים.
- 9. חדר קצין המבצעים פיגר בעבודתו וחייב היה להיות סמוך לחדר המלחמה.
- 10. ענף המודיעין לא הביא כל תועלת ממשית.
- 11. נעשה ניסיון לפקח על יחידות באמצעות מנגנון קישור. הניסיון הצליח, אך ההצלחה לא נמשכה והמנגנון יצא שוב מכלל שימוש.

זהו תיאור הפעילות, כפי שניתן על-ידי מפקד הכוחות הישראליים בסיני.

ועתה ישנה הערה קטנה, המגלה כמה הצליחה תכנית הנסיגה לפורר את הקנוניה. מטרת אוגדה 38 לפי המסמכים של שמחוני הייתה להגיע לאיסמעיליה ושם להפגש עם הכוחות הבריטיים-צרפתיים.

כל זה נכשל והתנדף כהבל בחלל האוויר.

* ציטוט זה הוא תרגום מאנגלית של דברים שתורגמו מעברית לאנגלית.

סיני — לאחר עשר שנים

משה דיין*

החרף הנוכחית שלהן היו מפנות את אזור התעלה כשם שפינו שטחים אחרים במזרח התיכון. ואילו אודות ישראל, אפשר לאמר את הדבר ההפוך, לו גם נבצר מאיתה ב-1956 להגשים את מטרותיה היתה נאלצת לחזור ולהלחם עד שהיתה משיגה חופש לאניותיה בימים ובטחון לישוכיה בספר.

גם מהבחינה הטכנית, בגישה הצבאית למלחמה, היה הבדל יסודי בין אנגליה וצרפת לבין ישראל. עד כמה שאני יודע, לא אנגליה ולא צרפת נמצאו לפני 1956 במצב שנאלצו להפסיק מלחמה לפי הוראת צד שלישי. היו להן מלחמות קצרות וארוכות, הן לחמו ביחידות ועם בעלות ברית, ניצחו או הפסידו, אך מעולם לא קרה להן כי באמצע מלחמתן (או ביתר דיוק — בתחילתה) — יופיע שחקן לא קרוי שתלט על הבמה ויכריז: "ההצגה נפסקה!"

המטה האנגלו-צרפתי שתכנן את מערכת סואץ לא העלה על דעתו כי יהיה עליהם לסיים את המלחמה תוך זמן קצוב וגזור — זמן שלא יקבע על ידי ממשלותיהם הם. אין לי ספק שלא רק אנגליה וצרפת במשותף, אלא כל אחת מהן בנפרד היתה יכולה לכבוש את אזור תעלת סואץ תוך ארבעים ושמונה שעות. ללא כל פעולת אוויר מוקדמת וללא אבידות כבדות לכוחותיהן. אולם הם לא תכננו את פעולתן כך. מטותיהם וממשלותיהן לא ציפו שהפעם יתרחש מה שמעולם לא אירע להן בעבר — כי לרשות פעולתן הצבאית יעמוד זמן מדיני מוגבל, כי יהיה עליהן להשלים את המבצע תוך ימים ספורים על מנת שבעת שיוחלט במוסדות האו"ם על הפסקת האש — כבר לא יהיה בכך מבחינתן כל רע הואיל ומבצע כיבוש הסואץ כבר נסתיים.

מאידך גיסא, ישראל גדלה וקמה כשהיא מנהלת את מלחמותיה בין החלטות ואיסורים של מועצת הבטחון ועצרת האו"ם.

מימיו הראשונים ידע הצבא הישראלי שעליו לתכנן את קרבותיו ולהשיג את נצחונותיו תוך

ולחץ ארצות הברית וברית המועצות שתבעו נסיגה ללא תנאי.

את עמידתה המדינית התקיפה של ישראל צריך לזקוף לזכות שני גורמים:

הראשון — אישיותו של ד' בן-גוריון. אין לי ספק כי לו עמד בראש ממשלתה של ישראל באותה תקופה אחד ממדינאים האחרים, היו מצליחים להוציא את בילעה מפיה וישראל היתה נסוגה מסיני מבלי שיוכסח חופש השיט לאילת. לולא אישיותו התקיפה של בן-גוריון, כוח רצונו הנחוש וסמכותו המנהיגותית כלפי פנים וכלפי חוץ, לא היתה ישראל עומדת במריה.

אולם כוח עמידתו של בן-גוריון במאבק זה נבע לא רק מסגולותיו ומאופיו אלא גם מהרוח שפיעמה בעמו ומהכרת הציבור הישראלי כולו כי עליו ללחום על ענייני החינויים גם כשהוא ניצב מול כוחות חזקים ממנו, ומבודד בעמדתו.

בתקופת המנדט הבריטי על ארץ-ישראל קיים הישוב היהודי בישראל עליה בלתי-חוקית בספינות רעועות למרות המצור ששם עליה הצי הבריטי האדיר. יהודים התיישבו על הקרקע בניגוד למדיניות "הספר הלבן" של ממשלת בריטניה, ובהנהגתו של בן-גוריון הוקמה מדינת ישראל נגד רצונם ומלחמתם של עמי ערב שפלשו אליה מצפון, ממזרח ומדרום. מערכת סיני היתה אחד מהמאבקים האלה. העם בישראל ראה בשיט החופשי זכות שאין לוותר עליה, ובטירור המצרי נגד מתיישבי הספר פגיעה שלא היה מוכן להשלים עמה.

בשאלה זו של חיוניותה וחשיבותה הלאומית של המערכה בולט במיוחד השוני שבין מערכת סואץ האנגלו-צרפתית למלחמת סיני הישראלית. ביטול הלאמת הסואץ, אחרי הכל, היה בשביל צרפת ואנגליה נושא בעל חשיבות משנית, חלק ממדיניות החוץ שלהן, בשעה שבמערכת סיני לחמה ישראל על ארצה היא, על חופש השיט של אוניותיה לנמלה שלה ונגד פולשים החודרים לארצה ורוצחים את תושביה בכפריהם. יתר על כן, לא מן הנמנע כי לו גם כבשו אנגליה וצרפת ב-1956 את תעלת סואץ הרי במסגרת מדיניות

בשישה בנובמבר 1956, כשממשלות אנגליה וצרפת נכנעו לדרישתה של אמריקה (וברית המועצות) וויתרו על מגמתם לכבוש את אזור תעלת סואץ, נמצאו מדינאים ואזרחים לא מעטים שהניחו כי אכן החל עידן חדש וכי החשש מהתלקחות מלחמה גרעינית ימנע מלחמות "קטנות" בנושק קונבנציונאלי. רבים האמינו בתום לב, כי האחריות הגלובאלית ולא השיקול האינטרסנטי הוא שהדריך את מנהיגי ארצות-הברית בהתנגדותם למערכת סואץ ובדרישתם כי בעיות וסכסוכים יופנו למוסדות האו"ם. אף לי אישית הובטחה זכות גדולה: בשמו של המזכיר הכללי של האו"ם — דאג המרשילד — נמסר לי כי שמי יהיה מונצח בהיסטוריה אם לא בין חלוצי הצדיקים, הרי לפחות במאסף החוטאים: ברשימת אחרוני הגנרלים שלקחו חלק בהפעלת טנקים ותותחים ליישוב בעיות.

היום עשר שנים לאחר זאת, אם לא מעודד הרי לפחות מאלף לראות את הגנרלים האמריקנים מפעילים בווייטנאם את תותחיהם ואווירוניהם על מנת לכפות את מדיניותו של נשיא ארה"ב ומאלף לראות את הסטייטסדופרטמנט מגיש להכרעת האו"ם — תוך ברירה קפדנית — רק אותם נושאים שיש ביטחון כי ההחלטה בהם תהלוט את האינטרסים של אמריקה.

יתר על כן, גם "קורבן" התוקפנות מ-1956, קולי נאצר, עמל בהתמדה הראויה לציון במלחמה נגד אחיו הערבים בחימן (המשטר שם לא נראה לו) והוא עושה זאת לא רק בניגוד להחלטת מוסדות האו"ם, אלא כאשר אניותיו נושאות הצבא חולפות בדרכן לתימן ועוברות על פני הכוח שצריך היה לסמל את העידן החדש — המשטרה הבין-לאומית. (חיל החירום של האו"ם) החונה בשרם-אל-שייח' שבקצה הדרומי של חצי האי סיני.

בעת המערכה עמדו בפני ישראל שני מבחנים — הראשון, הצבאי, היה להשלים את כיבוש חצי האי סיני לפני שמוסדות האו"ם יחליטו על הפסקת האש, והשני, המדיני היה לא לאבד את ההישג הצבאי ולא לוותר עליו למרות החלטות האו"ם

* סוכן רמטכ"ל מערכת סיני במכת לאחור. פורסם במערב, 11.11.66.

קשר עם הצרפתים והבריטים במערכת סיני

אל"מ (מיל') פרופ' יובל נאמן

(Nationale), שאיגדה את כל התנועות האלג'יריות והכריזה ב־1954 על מלחמת שחרור. לתפקיד מושל אלג'יר וחבר הממשלה רצה מולה למנות את הגנרל הזקן קטרו (Gen. Georges Catroux), גיבור ביר־חכים (1942) ומי שזה עתה ניהל עם השולטן מוחמד ה־V את המו"מ שהביא להענקת עצמאות מלאה למרוקו. קטרו עצמו התרשם מן החששות בציבור המתיישבים, שמא יביא הוא גם כאן לווייתורים ללאומיות הערבית, וזאת על אף השוני במסיבות. נזכיר שטוניסיה ומרוקו לעולם לא סופחו לצרפת כאלג'יריה, וגם לא הופסק בהן השלטון הערבי המקומי, תוך שהשליטים הוכפפו לחסות צרפתית. מסיבה זו גם לא היו בארצות אלה מתיישבים צרפתים רבים כבאלג'יריה. קטרו הציע במקומו את רובר לאקוסט (Robert Lacoste), סוציאליסט שהיה מיועד להיות שר האוצר. לאקוסט נכנס לתפקידו באלג'יר, הרגיע את ציבור המתיישבים, וניהל, כְּשֶׁר שהוא גם מושל, את האסטרטגיה הכוללת במאבק נגד המרד. כמי שחייב היה לקבל החלטות יומיומיות במאבק על אלג'יריה הגיע עד מהרה למסקנה שרק ניצחון צבאי על המורדים וחיסולם יחדש את סיכויי צרפת להחזיר לעצמה את אהדת האוכלוסייה הערבית והפְּרָכִירִית. לאקוסט גם חש יותר מאחרים את ההשפעות ברחוב האלג'ירי הערבי שהיו להודעות מקהיר ולהילה שאפפה את גמאל עבד־אל־נאצר לאחר שהצליח במאבק מזוין של בלתי סדירים (לכאורה) להביא ליציאת הכוחות הבריטיים מאיזור התעלה, דָּגֵם למאבקם הם.

מאז "העסקה הצ'כית" בספטמבר 1955, עשתה ישראל מאמצים בלתי־נלאים, אך חסרי תוצאות, להשגת נשק חדיש. עוד בנובמבר 1955 הסכימה ממשלת צרפת בראשות אֶדְגָּר פֹּר (Edgar Faure) לספק לישראל טייסת אֶנְדְּרֶן, מטוס סילון מיושן במקצת, אך הבקשות לרכש מטוסי מיסטר נדחו בלך ושוב. בממשלה החדשה היה לסוציאליסטים ולרדיקלים יחס אוהד יותר לישראל מלכתחילה. אף על פי כן ניסה בשלב ראשון שר החוץ פִּינוּ להמשיך בקו הקודם של

מלחמת העצמאות האלג'ירית נפתחה ב־31.10.54, כשישה חודשים לאחר מפתל צרפת בהודו־סין. בהדרגה נאלצו הצרפתים להכניס כוחות גדלים והולכים, עד שב־1958 היו שם כחצי מיליון חיילים צרפתים. המאבק האלג'ירי נתמך על־ידי העולם הערבי כולו, כשמצרים של עבד־אל־נאצר בראש. נאצר ייעד לעצמו ולמצרים מקום מרכזי בשלושה מעגלים — הערבי, המוסלמי והאפריקני. "מקום מרכזי" נוסח עבד־אל־נאצר, פירושו הנהגה ושליטה. ראייה אימפריאלית זו הביאתהו לחתור תחת המשטרים כמעט בכל מדינות ערב עצמן ולעודד בהן קבוצות "נאצריסטיות", דהיינו תנועות אקטיוויסטיות למען האימפריה הערבית-מוסלמית-אפריקנית שבִּשְׂוֹרָתָה. לגבי אותם חלקים בעולם הערבי שטום זכו אז לעצמאות מדינית חייבה התיזה מאבק מושרה מקהיר ונתמך בידיה בכל מקום. בציבוריות הצרפתית של 1956 היה הדבר ידוע היטב, כשהתקשורת מדווחת על ההצהרות האנטי־צרפתיות בקהיר ועל הופעותיה של המנהיגות האלג'ירית שם; ולשירותי הביון הצרפתיים היו רסיסי מידע שונים באשר לסיוע בכסף, נשק, תקשורת, דרכונים וכו' שהושיטו השירותים המצריים למחתרת האלג'ירית.

ב־6 בפברואר 1956 קמה בצרפת ממשלה סוציאליסטית בראשותו של גִי מוֹלֶה (Guy Mollet), בקואליציה עם הרדיקלים שנציגם מוריס בורג'סֶ מוֹנוּרִי (Maurice Bourges-Maunoury) נתמנה לשר ההגנה. תחילה שימש בה פייר מנדס־פֶּרנֶס (Pierre Mendes France) (ראש הממשלה ב־1954-1955) כסגן ראש הממשלה, אך ב־27 במאי התפטר, כשהממשלה שהייתה תחילה אמורה לחפש פשרה ומו"מ, נראתה נוקטת קו קשיח בהרבה מקודמותיה. שר החוץ היה הסוציאליסט כריסטיאן פִּינוּ (Christian Pineau), ושר המשפטים הצעיר היה פרנסואה מיטֶרֶן (Francois Mitterand). כבר ביומה הראשון של ממשלתו ביקר גי מולה באלג'יר ונתקל בהפגנות המתיישבים הצרפתים שחששו מפני כניעה לפ.ל.ג., חזית השחרור הלאומית (Front de Liberation

צרפת והערבים ב־1956: מלחמת אלג'יריה

האימפריה הצרפתית שמעבר לים הייתה בשיאה בשלושים השנה שבין שתי מלחמות העולם. לידתה בכיבוש העיר אלג'יר ב־1830* מידי ה"די" התורכי, בעת שמלך כפריס אחזן המלכים משושלת הבורבונים, שארל העשירי. מותה חל כעבור כ־130 שנה: ב־1961 פורקה האימפריה וב־1962 פונתה גם אלג'יר, הכל בהחלטת שארל דה גול, ראשון הנשיאים ברפובליקה החמישית. שני השארלים היו כמעט שליטים יחידים; ביניהם משתרעת שרשרת שלטונית מגוונת — שלוש רפובליקות ומלכות וקיסרות קונסטיטוציוניות, ואולם משארל העשירי ועד לעליית דה־גול התקיים רצף מחשבתי בהתפתחות הגישה לאלג'יריה — תחילה במאבק להחזקת ערי החוף, שהוביל לבסוף לכיבוש הארץ כולה מידי עבד־אל־קאדר, השליט הערבי הראשון של אלג'יריה כיחידה גיאוגרפית (נכנע ב־1848; הרי קאביליה "נכבשו" ו"טוהרו" ב־1857). משך כמאה שנה היו רק מרידות קטנות ומקומיות נגד השלטון הצרפתי שסיפח את הארץ לצרפת גופא, עד שב־1944 החלה מתגבשת תנועה לעצמאות אלג'יריה — חלקית בהשפעת תקומת הערבים במוזה"ת והקמת הליגה הערבית. מאז התגייסו הממשלות הצרפתיות בזו אחר זו במאמץ לשמור על צרפתיותה של אלג'יריה. יצוין שב־1945 מנתה האוכלוסייה "הצרפתית" כמיליון נפש (חלקם מתיישבים אירופיים ש"נצטרפתו"), כולל רבע מיליון יהודים. אוכלוסיית אלג'יריה הכוללת מנתה כ־10 מיליון, ובתוכם, מלבד הצרפתים, גם כשני מיליון קאבילים, אומה ברברית הררית ועוד כמה מיעוטים אחרים, פְּרָכִירִים וכושים, ויתרם ערבים.

* העילה לכיבוש הייתה מכה שהיכה ה"די" (אמיר) חוסיין במגפתו בשגריר צרפת, כאשר הלה הודיעו על סירובה של מדינתו באשר לכיבוש חובה למשפחת אנשי הכספים היהודים פְּקָרִי (מצאם מליורנו) שהָרִי נכנס לשותפות עמם.

קירוב המצרים, בשיטת "הגור" – הספקת נשק למצרים תוך דחיית ההספקה לישראל – בתקווה להשיג מנאצר עמדה "נייטרלית" בסכסוך האלג'ירי. לעומת זאת ברור היה שגם עזרה לישראל יכולה לתרום לאותה מטרה, בשיטת "המקל". באמצע חודש מארס ערך פינו ביקור פתע בקהיר, הצהיר שם על כוונת צרפת לספק טייסת מיסטר לישראל והשיג מנאצר הבטחות לכיטול החרם על צרפת, שהוכרז על-ידי הליגה הערבית, וכן הסכמה מצרית להימנע מלהעלות את עניין אלג'יריה בפני מועצת הביטחון. נאצר הבטיח גם לרכך את ההצהרות והשידורים ב"סאות-אל-ערב", התחנה הכל-ערבית שפעלה מקהיר בהנחייה מצרית.

עניין המטוסים לישראל נדון במסגרת ועדה אמריקנית-בריטית-צרפתית, כבעיה של שמירת מאזן הכוחות במזה"ת. הבריטים התנגדו כל העת להספקת המטוסים מכל מקור שהוא, וזאת גם כאשר יצאו חוצץ נגד הפרת המאזן על-ידי ברה"מ. האמריקנים היו בעמדת תמיכה פושרת, ותוך דאגה שלא הם יהיו ספקי הנשק, כדי שלא לסכן את עמדותיהם בסעודיה וכו'. קנדה וצרפת היו המועמדות להספקת המטוסים, וארה"ב לחצה על קנדה, שלא גילתה כל התלהבות לעניין. צרפת הייתה מעוניינת בשלבים שונים בנקיטת אחריות גם על-ידי ארה"ב, מה גם שזאת מיהרה לפרסם כל עסקה צרפתית-ישראלית.

בניגוד לשר-החוץ, פינו, שתלה במידת מה תקוות ב"קניית" נאצר, נראה שראש-הממשלה גי מולה ושר ההגנה בורגס-מונורי הגיעו כבר בראשית חודש מארס למסקנה ההפוכה, דהיינו לקו של תמיכה בישראל וניצול כוחה כאיום על נאצר וריתוקו למזה"ת. כך קרה שבין מארס ליוני, כאשר שגריר ישראל יצא וראש משלחת משרד הביטחון, י' נחמיאס, ביקרו אצל בורגס-מונורי, החלה נוצרת תשתית לקשרים בלתי שגרתיים. בין

* בנו של גנרל מנג'ן, גיבור מלחמת העצמאות, לאחר מכן נתיירדנו מאור. אחיו הצעיר שימש אלוף משנה בחיל האוויר הצרפתי וטיפל בי בעת שהייתי בקפריסין, בימים 1.11-30.10, בבסיס הצרפתי באקרוטירי. כעבור חמש שנים שלח לי ארצה מפרסם פיג'מה שנעוצה שם על ידי כססטי ארצה ב"1.11...

אבל תומה (Abel Thomas), ראש לשכתו של בורגס ולואי מנג'ן (Louis Mangin*), עוזרו האישי של השר, לבין יוסף נחמיאס נקבעה שגרה של מגעים.

היווצרות הקשרים המיוחדים, מארס-יוני 1956

בשיחת השגריר עם ראש הממשלה גי מולה ב-10 במארס, התבטא מולה לגבי מצרים כ"אויב משותף המאחד אותנו". העובדה שצרפת וישראל נמצאו נאבקות באויב משותף החלה עד מהרה כובשת לה תומכים בכל המגנטים הצרפתיים שלקחו חלק במאבק למען אלג'יריה. גם פייר ג'ילבר (Pierre Gilbert), שגריר צרפת בישראל מאז 1953 (היה ראשון השגרירים בארץ בכלל שלמד עברית ובכך גם קשר קשרים הדוקים בכל הרמות), ראה לנגד עיניו את האפשרות של שיתוף פעולה צרפתי-ישראלי, להנמכת קומת נאצר והתנועה הפאן-ערבית, כדרך לשפר את הסיכוי לדיכוי המרד הערבי באלג'יריה. ג'ילבר החשיב את ישראל מלכתחילה ועוד ב-1954 אירגן את הזמנת הרמטכ"ל משה דיין, על-ידי הרמטכ"ל הצרפתי א' ג'יום (Gen. Augustin Guillaume), והפגישה הביאה לראשית הספקת הנשק מצרפת לישראל. ג'ילבר חשב עתה שהדרך לקדם את הרעיון בצד הצרפתי היא לשכנע את פייר לאקוסט, השר הממונה על המלחמה באלג'יריה עצמה והאינטרסנט הישיר. אם לאקוסט ישתכנע – יוכל הלה לשכנע את גי מולה. ג'ילבר שוחח על הרעיון עם שמעון פרס, שהיה אז מנכ"ל משרד הביטחון, ועם משה דיין, הרמטכ"ל. בעידודם פנה לאיש לשכתו של לאקוסט, שהכירו בעת שירות משותף. לאקוסט אכן גילה עניין ברעיון, שוחח עם מולה ובסוף אפריל שיגר לישראל את איש לשכתו לבדיקת הנושא. השאלה הייתה למה לחתור: לחיזוקה של ישראל גרידא, או גם למאבק מזוין במשותף עם ישראל נגד מצרים. רעיונות מרעינות שונים נבדקו בצורה בלתי מחייבת בשיחות פרטיות בעת הביקור, בהנחיית ג'ילבר.

קשר שלישי נוצר בין אגף המודיעין בצה"ל

לבין המטה הכללי הצרפתי. נספח צה"ל בפרס אלוף משנה ע' נשרי, ששוחח עם הקצונה במטה הצרפתי, התרשם מן העניין שגילו בשיתוף פעולה, ובסוף מארס כתב לרמטכ"ל ולראש אמ"ן, יהושפט הרכבי, ולי (שימשתי כסגן ראש אמ"ן) והביע דעתו על אפשרות קשירת קשר חשאי עם הצבא הצרפתי במגמות רכש. ראש הממשלה דוד בן-גוריון והרמטכ"ל דיין התחבטו בשאלה, אם אכן ניתן להשיג סיוע צרפתי כשהקשר הוא עם הצבא בלבד. כבוגר הקורס לקציני מטה של ביה"ס למלחמה בפרס (1952) וכמי שצרפת והצרפתים מוכרים לו היטב, התלבטתי גם כן בסוגיה, ואף נשאלתי לדעתי על-ידי שר-הביטחון והרמטכ"ל. הגעתי למסקנה שיש לבקש דרכים שבהן ניתן יהיה לחזק עסקה כזו ולהשיג לה גושפנקא ממשלתית צרפתית כוללת.

בגישתו "האימפריאלי" יצר לו עבד-אל-נאצר כלי מבצעי בין-לאומי על-ידי ניצול מערכת הנספחים הצבאיים המצרים במרחב. מצד אחד פעלו הנספחים נגדו אופרטיבית כמשגרי הפדאיון מירדן, מטוריה ומלבנון. משך שנת 1956 הלכו וגברו מבצעייהם של הללו ולא היה איזור בישראל שהיה מוגן בפניהם. נציגי המודיעין הצבאי המצרי קיימו לשכה באל-עריש* שעשתה את המלאכה מכיוון דרום. לעתים קרובות הייתה קבוצת מחבלים נכנסת מכיוון עזה, מבצעת את זממה ונסוגה לגבול ירדן, ולהיפך.

המודיעין המצרי והנספחים הצבאיים עסקו במקביל גם בחתירה נגד השלטונות המקומיים במדינות "מתונות" כירדן, לבנון, טוניסיה או מרוקו. יחד עם זאת הגישו את הסיוע המצרי למחתרות האלג'יריות. עד מהרה הסתבר לי שבחומר מצויים גם עניינים הנוגעים למלחמה באלג'יריה. שוחחתי על כך עם הנספח הצבאי הצרפתי בישראל ר' דיקרי (Lt. Col Rene Divry) אשר דיווח על כך לממונים עליו. יצוין של "מוסד" לא היו באותה עת קשרים עם מקביליו הצרפתיים, וזאת למרות שבשנים 1946-1948 היו להגנה,

* בראשה, העקיד מוסטפה חאפז, פגענו בפעולת-בין נגדית.

מחבר המאמר (משמאל) עם הגנרל שאל, סגן הרמטכ"ל הצרפתי, בהכנות לקראת מבצע סיני

ומשלב זה ואילך פעלו שם משרדי הממשלה הנוגעים בדבר במתואם ובמאורגן. מן הצד הצרפתי השתתפו בפגישה אנשי שירותי הביון, נציגי שר ההגנה (אבל תומה ומנג'ן), נציגי משרדו של לאקוסט ואנשי המטה הכללי: הגנרלים מוריס שאל (Maurice Challe, 1905-1979)*, איש חיל-האוויר ועתה ראש המטה הכללי, אנדר' מרטן (Andre' Martin) עוזרו, וגסטון לוו (Gaston Lavaud) שהיה ממונה על החימוש. גי מולה, לאקוסט ובורג'ס מונורי אף הם שוחחו עם המשלחת הישראלית (הרמטכ"ל ומנכ"ל משרד-הביטחון). בסיכום הפגישה הובטחה לישראל הספקת נשק מוגברת, בעיקר מטוסים וטנקים, אך גם פריטים רבים אחרים, בתנאי שתישמר חשאיות מלאה לגבי קיום המשלוחים. על התמורה לא דובר בפגישה, וסופם שיעסקו בזה

המלאה לפעולותיהם), אך נראה היה שמצרים שלאחר העסקה הציכית (ספטמבר 1955) שוב אינה נרתעת מהדרדרות למלחמה ואין על-כן תועלת בפעולות הגמול. אגב — ב-1955 זכית אישית לחזות אף בניסיון מצרי לתפוס חלק מן האיזור המפורז, מדרום לניצנה, וצה"ל נאלץ להפעיל כוח של חטיבה להוצאת המצרים משם. כל המגעים והזימות הבשילו משני הצדדים בתחילת יוני. משה שרת, שר החוץ, שגישתו הייתה שונה מאוד מזו של בן-גוריון, התפטר ב-18.6 והוחלף בגולדה מאיר. בצרפת התפטר מנדס-פרנס ב-27 במאי. כך קרה שב-17 ביוני התקיימה בפריס הפגישה החשאית המתואמת הראשונה כשהשתתפים הצרפתים מוסמכים עליידי גי מולה והישראלים עליידי בן-גוריון לנהל מו"מ על הסכם בענייני רכש ושיתוף פעולה מבצעי שתחומיו לא הוגדרו במדויק. הפגישה אורגנה בידי שירותי הביון הצרפתיים וראש אמ"ן

לאצ"ל וללח"י קשרים עם שירותי הביון הצרפתיים. מטעמים היסטוריים התקיים הקשר רק עם הר.ט.ט. (du Territoire Direction Surveillanced), שהוא שירות הביטחון הפנימי.

באמצע אפריל הגיעו לישראל שמונה מטוסי המיסטר הראשונים, ובקהיר התקיימה הפגנה נגד צרפת. מנכ"ל משרד הביטחון, שמעון פרס, יצא לפריס ובשיחות שקיימו הוא ושגריר ישראל עם ראש ממשלת צרפת הועלתה הבקשה להמשיך בהספקת טייסת מיסטר שנייה. המגעים לימדו גם שממשלת צרפת הקשיחה בינתיים את גישתה למצרים, למרות שב-19 במאי עוד התפרסמה ידיעה על הספקת טנקים צרפתיים למצרים — המשך לגישת ה"גזר" של הממשלות הקודמות ושל פינו בחודש מארס. דעת הקהל בצרפת הגיבה בשלילה, וגם בממשלה התגבשה גישה קשיחה יותר, עם מחשבות ראשונות על מכה צבאית ישראלית כנגד מצרים בסיוע צרפתי, אך היו אלה מחשבות היוליות בלבד.

בישראל עצמה התריף לחץ הטרור, כשמספר ההרוגים גואה כל הזמן. יחד עם זאת גברה והלכה הדאגה, שמא אכן ישיגו המצרים עצמה מכרעת בעזרת הנשק הסובייטי. ביוני 1956 הסכימו סוריה, סעודיה ומצרים על פיקוד צבאי משותף בראשותו של שר הביטחון המצרי עבד-אל-חכים עאמר, שהכריז "סכנת ישראל אינה קיימת עוד. לצבא המצרי די כוח כדי למחוק את ישראל ממפת הארץ". אף חוסיין מלך ירדן טילגרף לנאצר ב-28 ביולי: "אנו צופים לעתיד כשדגל הערבים יתנופף על ארצנו הגדולה". כפי שנראה אכן הוכפף בהמשך גם צבא ירדן לעאמר ב-23 באוקטובר. בתעלת סואץ התמידה מצרים בעצירת מטענים המכוונים לישראל, ובהחרמתם ומובן שלא התירה שיט ישראלי. במקרי טירן תפסה מצרים מאז 1950 את האיים טירן וסנפיר וחסמה את הגישה לאילת, שאיכדה בכך את משמעותה ואת הפוטנציאל הכלכלי שלה. דוד בן-גוריון כאב גם על עצם תפיסת טירן, שזיהה אותו עם האי "טבת", שבו התקיימה עיר-מדינה יהודית עצמאית עד ימי יוסטיניאנוס קיסר ביזנטיון*. כל הנושאים הללו חיזקו אצל בן-גוריון ובמטה הכללי את הגישה המבקשת לישראל בעלי ברית צבאיים ונשק בכל מחיר. החלה גם מתגבשת נכונות להחליף את העמידה הפאסיבית-למחצה עם פעולות גמול כנגד מלחמת התשה שניהלו המצרים כנגדנו עם הפדאיון כחוד-מחץ המפיל אבדות אורחיות לרוב — במלחמה אקטיבית. פעולות הגמול של צה"ל נועדו אמנם "לשכנע" את המצרים לחדול מלשלוח את הפדאיון (בשלב הראשון גם לא הודתה מצרים באחריותה להם, ורק ב-4 באוקטובר קיבלה עליה פומבית את האחריות

* עיין הערה בסוף הפרק על הכשלת "תכנית מרטן" עליידי הבריטים.

* היסטוריונים שונים מזהים כיום את טבת עם ג'זירת פרעון, אי האלמוגים שליד אילת ועליו המצודה הצלבנית, אך הזיהוי אינו סופי.

הלאמת תעלת סואץ ומעורבות בריטית — המשך התכנון עם ישראל

תוך שדילג על ברית בגדד והנחית לה מכה קשה, בקשירת "העסקה הצ'כית" והכנסת ברה"מ למזה"ת, המשיך נאצר בסחיטת המערב. ארה"ב ובריטניה אמורות היו להושיט למצרים סיוע כלכלי רב ממדים שיאפשר ביצוע פרויקט ענק — סכר אסואן "הגבוה". כל העת הציג נאצר עמדה כאילו הוא עושה חסד עם ארה"ב ובריטניה בכך שהינו מתיר להן לממן את הפרויקט, שעה שיש לו עניין רב יותר בברה"מ. אלא שב־20.7, הפתיע מזכיר המדינה האמריקאי פוסטר דאלס (J. Foster Dulles) בהודעתו על ביטול כוונת ארה"ב לממן את הסכר. בתגובה הכריז נאצר ב־27.7 על הלאמת תעלת סואץ, והנחית בכך מכה ישירה על מאתיים אלף בעלי המניות הצרפתים של חברת התעלה ועל בריטניה, בעלת יתרת המניות מאז נרכשו עבור הממשלה הבריטית של דניאל בכספי בנק רוטשילד. גי מולה התקשר עם ראש ממשלת בריטניה סיר אנטוני אידן (Anthony Eden) והחל מגשש ומציע פעולה צבאית משותפת ו/או חיזוק ישראל. בשלב ראשון הייתה גישת אידן שלילית לחלוטין ביחס לקשר עם ישראל, אף שהראה עניין בהכנת מבצע צבאי עם צרפת עצמה. להבנת עמדת הבריטים נזכיר שבנאומו ב־9.11.55 בגילדהול, לאחר שקבל על הסובייטים השולחים "טנקים, מטוסים ואפילו צוללות לצד אחד בלבד" והדגיש את הסכנה שבמעשה, הצדיק אידן את מצרים והציע שלמען מניעת פרוץ מלחמה תיאות ישראל לוותר על חלק משטחה (ב־1955!) למען פשרה; שכן מדינות ערב הרי דוגלות בשמירת החלטות האו"ם ובגבולות החלוקה של 1947, ורק בגלל סרבנותה של ישראל צריך לבקש גבול פשרה בין זה של 47 לזה של 48, בעיקר על־ידי ויתורים ישראלים בנגב ובגליל. נעיר שבנאומו בכנסת ב־15 בנובמבר הפריך בן־גוריון את כל הטענות הזו וסיכם "פלישת צבאות ערב (ב־1948) עשתה לאל כל החלטות או"ם בעניין ארץ־ישראל, ולא יקומו לתחיה כשם שלא יחזרו לחיים אלפי המתגוננים היהודים שמסרו נפשם על הצלת עמם וחירותם המחודשת". בן־גוריון גם הזכיר שמדינות ערב יושבות ביהודה, בשומרון ועזה בכוח כיבושן אך ללא כל צידוק בהחלטות האו"ם, "לפי החלטת או"ם אין לתת לארצות השונות אף אמה אחת של אדמת ארץ־ישראל, ותוכן הצעתו של סיר אנטוני אידן הוא למעשה ריסוק מדינת ישראל ומתן פרס לתוקפים הערבים משנת 1948. המדינה היחידה הזכאית לתגמול על ההתקפה הפושעת של מדינות ערב בשנת 1948 היא מדינת ישראל... הדבר העומד בניגוד להחלטות או"ם היא מציאות צבא מצרי ברצועת עזה. הדבר השני העומד בניגוד להחלטות או"ם הוא סיפוח חלק ניכר של

המונים מריעים לנאצר לאחר סילוק הבריטים מאזור סואץ, הלאמת התעלה הייתה מכה ישירה על בריטניה

שמונה פעמים לצרפת, כשאני ממשיך לשאת באחריות כסגן ראש אמ"ן (כולל השתתפות במבצעים כפעולת הגמול בקלקיליה ב־12 לאוקטובר וספיחיה) ותוך שאני מגשים ומפתח את תכניות שיתוף־הפעולה עם שני הגורמים הצרפתיים אתם הייתי קשור — שירותי הביון והמטה הכללי, ולאחר מכן המטה המיוחד שהוקם לפיקוד על מבצע סואץ. הקמתי לי משרד באחת הפינות בשגרירותנו בפריס, עם עוזר (מ' יפה), מעין מטה קדמי של אמ"ן. על הקשרים עם שירותי הביון לא אספר גם כאן, כפי שגם לא דובר בהם מעולם עד כה*. בנושאים אלה גם שלושים שנה אינן מספיקות כתקופת התיישנות... בינתיים החלה ביולי זרימת הנשק החדש ארצה, והמשלוחים הושלמו במחצית אוקטובר, כשבין גוריון מכניס ל"דברי הכנסת" את שירו של אלתרמן...

* בינתיים הזכירו במקצת בראיון של ע' גרנות עם אלוף (מיל') הרבני במערב, 24.10.86.

שירותי הביון של שתי המדינות בקשר ישיר. סוכם שייצא לצרפת נציג בכיר של המטכ"ל והמודיעין הישראלי שירכו מחד גיסא את שיתוף הפעולה בנושאי מודיעין, ביון ופעולות מיוחדות, ומאידך גיסא יהיה גם אחראי למגעים הצבאיים, מעבר לפעולתו השגרתית של נספח צה"ל. ואכן, מיד עם שובו של הרמטכ"ל לארץ נקראתי אליו. אותם ימים הייתי נתון בעיצומו של אימון חטיבתי, כמפקד חטיבת כרמלי במינוי־חירום. דיין תיאר בפני את פרטי ההסכם כשהמטרה במו"מ פתוחה ובלתי מוגדרת, והורה לי לצאת מיד לפריס כאותו נציג בכיר. לבקשתי הסכים לדחות את צאתי עד 12.7, עת הייתי אמור לסיים את התרגיל החטיבתי המסכם. מצידי "הקרבתי" יומיים, סוף תקופת האימון של החטיבה וחגיגות הסיום... ב־12.7 הודיעו בכרמלי שהמח"ט חלה בטיפוס והוחלף בסגנו; אותה שעה הייתי בדרכי לירושלים שם תודרכתי על־ידי ראש־הממשלה ובאותו יום יצאתי לפריס. מאז ועד ל־29 באוקטובר נסעתי

מערב ארץ-ישראל על-ידי ממשלת עבר-הירדן: ירושלים העתיקה, חברון, שכם ועוד... אם סיר אנטוני אידן אינו רואה את הסכמי שביתת הנשק משנת 1949 כמחייבים... על מצרים לזוז מיד מרצועת עזה, ועל עבר-הירדן לפנות כל מערב ארץ-ישראל..."

הבאתי קטע זה גם משום העניין שבו בימים אלה, ואולם ברור גם שגישת בריטניה ואידן (יוצר הליגה הערבית...) הייתה עוינת לחלוטין מבחינת ישראל. לעומת זאת הספיקו כבר הבריטים לספוג מספר מהלומות מן העולם הערבי החדש שגילם נאצר, תחילה בהטרדה חבלנית שהביאה את בריטניה לנטישת בסיסה באיזור התעלה, ולאחרונה (2.3.56) בגירוש הגנרל סיר ג'ון גלאב ("גלאב פחה") והקצונה הבריטית מצבא ירדן על-ידי המלך חוסיין. בירדן הלך ונתחזק מעמדו של הגנרל עלי אבו-נאואר, מידידי המצרים, וב-5.5 נכרת חוזה צבאי בין ירדן למצרים.

בריטניה הייתה חשודה בעיני ההנהגה הצרפתית, שחששה שמא יצליחו הבריטים לשמור למעורבותם בסכסוך סואץ גוון פרו-ערבי הנתמך על-ידי עירק של נורי סעיד ו"מתונים אחרים" (ואכן חשבו כך אנשי האופוזיציה של הלייבור ואישים כאדמירל מאונטבאטן), והתוצאה עוד תהיה עליית קרנן של ארצות ערב ונוק לצרפת באלג'יריה. סיבוך הבריטים בתמונה בישראל היה מציגם כלוחמים בערבים גרידא, כצרפת וכישראל. גם בן-גוריון המשיך לחשוד בבריטים כל הזמן, ועוד אשוב לעניין זה.

משך החודשים אוגוסט-ספטמבר נאלצו צרפת ובריטניה להמתין ולהמנע מפעולה, בגלל יזמת פוסטר דאלס. הצהרותיו כאילו באו לחמוך כבעלות-הברית, אך בפועל לא היה באמתחתו דבר. לבסוף הוקם "איגוד המשתמשים" בתעלה, שאיגד בקרבו 25 מדינות (לא כולל ישראל, שאף אחת מאותן מדינות לא נקפה אצבע בשעתו לחיוב המצרים בפתיחת התעלה בפניה) שוועידתו התכנסה בלונדון ב-21 לדינוי סרק. אותה שעה עסקה ועדה צבאית צרפתית-בריטית בסודיות בהכנת מבצע צבאי להשתלטות על תעלת סואץ. במקביל ובנפרד החליטו הצרפתים להכנס לתכנון צבאי משותף עם ישראל. בחודשי אוגוסט-ספטמבר נפגשו עשרות פעמים עם קציני המטה הצרפתי, ובשלב מסוים הגיע לפאריס גם ראש אג"ם (אלוף מ' עמית) ויחדיו נפגשו עם הצוות הצרפתי שנועד לקחת חלק בפיקוד הבריטי-צרפתי על המבצע בסואץ, בראשות האדמירל פייר אמיל ברז'ו (Admiral Pierre Emile Barjot; נפטר ב-1960).

במחצית ספטמבר סופמה מעין תכנית-אב של מבצע ישראלי בסיוע צרפתי. להכנת ההחלטות המדיניות החליט בן-גוריון לשגר לצרפת שני שרים (שרת החוץ והשר משה כרמל, אלוף במילואים, שכשר תחבורה היה גם נציג בכיר של

גי מולה, ראש ממשלת צרפת, ופינו, בהתייעצות בלונדון, 30 באוקטובר 1956

על-ידי ארה"ב/לנשיא דה-גול בשלהי מלחה"ע השנייה. המטוס היה ממותקן כמערכת משרדים וחדר מלחמה, וכיליתי את הטיסה בהרצאת דברים בפני צוות הקישור הצרפתי. הצוות שהה כמה ימים בארץ וחזר. משך כחודש לא שמעו אנשיו דבר וחשבו שהפעולה נגנזה, עד שלפתע נקראו למלא את תפקידם המיועד בסוף אוקטובר.

שיחות אוקטובר והסיכום בסבר (Sevres)

עד לפגישות בסוף ספטמבר העסיקוני בפרים בעיקר ענייני שירותי הביון והפעילות החשאיות, שכן לא היה ברור עדיין איזה אופי יקבל שיתוף הפעולה הצבאי עצמו. מעתה נשתנו פני הדברים, והשיחות עם הרמטכ"ל שאל הלכו וקיבלו אופי מעשי-אופרטיבי. שאל מצדו הציע תסריט שבו מנסה ישראל להעביר אניה בדגל ישראל בתעלת סואץ כפי שעשתה שנתיים קודם-לכן ("בת-גלים"), המצרים חוזרים ומונעים ממנה את המעבר ומחרימים אותה, וישראל יוצאת אז למבצע שיתקבל ברעת הקהל העולמית כעמידה על זכויות השיט שלנו. צרפת (ואולי גם בריטניה) מושיטת עזרתן; ואכן הועלה שוב עניין זכות ישראל למעבר בתעלה במועצת הביטחון ואושר מחדש ב-13.10.

אחדות העבודה, השותפה הקואליציונית העיקרית בממשלתו. אליהם ג'לו הרמטכ"ל ומנכ"ל משרד-הבטחון. להבאתם לצרפת נשלח מפציץ ימי צרפתי מטיפוס נפטון*. השיחות התקיימו ליד פריס ב-30.9, ולמחרתו נפגשנו, משה דיין ואני, עם הגנרל אלי (Gen. Paul Ely) יו"ר ועדת המטות המשותפים ועם הרמטכ"ל שאל בדירתו של הקולונל מנג'ן. השיחה נסבה על יכולתנו וכוונותינו במקרה מלחמה, ודיין שאל בסיכום את אלי איזו משתי בעלות הברית (בריטניה וישראל) נראית לו כמבטיחה יותר... סוכם שצוות צרפתי בניהולו של שאל עצמו, עם הגנרל מרטן ואיש מטה חילות היבשה הקולונל סימון (Jean Simon), יחד עם קצינים מחיל-האוויר וחיל-הים יסעו ארצה להכרת צה"ל ותכניתיו, כך שיוכלו אחר-כך לשמש קציני קישור בעת המבצע. טסנו במטוס הנשיא, אותו מטוס שהוענק במתנה

* בעת הטיסה הלך משה כרמל לשירותים, אלא שנתקל בפתח ההפצה, נפל לתוכו וניצל רק משום שנאחו בידיו בשולי הפתח. כתוצאה מזה נשברו שתיים מצלעותיו, אך הוא המשיך בשליחות והשתתף בשיחות תוך כאבים חריפים. ועוד פרפרה - המפציץ תידלק בבסיס הצרפתי בבזורטה (טוניסיה) והמשלחת התארכה בלשכת האדמירל מפקד הבסיס שלא היה בסוד הפעולה אך זיהה את דיין בגלל עינו, וחשב את גולדה למזכירת המשלחת...

** איכר עין כמסגרת פעולת צרפת החופשית בסוריה ברזמנית עם משה דיין. ב-60' 1957 שימש נספח צבאי צרפתי בלונדון ובשנות השישים היה המפקח הכללי על צבא צרפת. עיין בהערה בסוף המאמר.

מבחינת ישראל לא נראתה לי התכנית, בידעי את חששותיו של בן-גוריון (הוא חזר על עמדות אלה כמה פעמים בתדירות שקיבלתי ממנו) שמא אכן ניכנס אנחנו למלחמה רבתי עם מצרים ונמצא את בריטניה וצרפת מתערות מן ההסכמות וצופות "ניטרלית" במאבקנו (לגבי הבריטים חשש בן-גוריון שהם אפילו יכולים באותו שלב להיזכר בהסכם ההגנה שלהם עם מצרים ולהיכנס למלחמה לצד מצרים...). צריך היה על-כן לבנות את התכנית כך שמבחינת ישראל תיראה בשלב הראשון רק כפשיטה; אם אכן לא יכנסו הצרפתים למלחמה, נוכל אז לפנות את הכוח ככפשיטה שגרתית. אסור היה על כן ליצור מניע משכנע מדי להצדקת מתקפה רבתי מצד ישראל. מבלי שאבהיר את מניענו לגנרל שאל הובלתי את המור"מ בכיוון של פעולה צרפתית כתגובה לפשיטה הישראלית. שאל הגה אז את רעיון הנחיתה הצרפתית או צרפתית-בריטית ל"הפרדת הכוחות" ושמירה על ניטרליות וביטחון התעלה. הדבר חייב פעולה ישראלית בקרבת התעלה כמהלך הפתיחה למבצע.

הכרתי היטב את זירת סיני מן הימים (55-1952) בהם שימשתי כראש מחלקת התכנון באג"ם. בניתי אז תיקי תכנון למקרי המלחמה השונים, ואחד החידושים שהיו בתכניות אלה הייתה ראיית כיבוש כל חצי-האי כמהלך המבוקש. עד אז, ושוב בתכנון שקדם למלחמת ששת הימים בסוף מאי-ראשית יוני 1967, תוכנן המהלך הדרומי כשהיעד הוא אל-עריש, כבינאר 1949 (ב-1967 שונתה שוב התכנית ב-3.6 לאחר כניסת משה דיין לתפקיד שר הביטחון). הגישה העוקפת חייבה מהלך פתיחה בקרבת התעלה ואיום על מצרים גופא ובאגף הכוח המצרי העיקרי שחנה כחבל עזה, אל-עריש וחוף הים התיכון. כוחותינו צריכים היו להישען על השטח ההררי שבמרכז סיני, כשהשטח הפחות עביר משמש להם לאבטחת האגפים והעורף. תפיסת מרכז חצי אי סיני וחסימת דרכו התאימו גם למשימה העיקרית האחרת שהייתה לנגד עינינו מאז סגרו בפנינו המצרים את מְצָרֵי טִירֵן ב-1950: כיבוש שארם-א-שייח*. תכנון כוללני זה השתלב יפה בצורך ליצור כבר בראשית הקרבות איום על התעלה. תחילה הצעתי צניחה לתפיסת נמל פורט-תאופיק (מול סואץ) אלא שבחומר שהיה בידי אמ"ן נראה היה שיכולות להיווצר בעיות של הספקת מים במקום. התמקדתי לפיכך באיזור מְצָרֵי המיתלה, שיכלו לספק לצנחנים אחיזה איתנה בשטח המבותר עד שיגיע אליהם כוח ממונע קרקעי.

* ב-1950 הייתי ראש ענף המבצעים במטה הכללי באותם ימים, ותכננתי לראשונה את כיבוש שארם-א-שייח וראס-נאצרי. זכרתי ש"הרכבי (אז סגן ראש אמ"ן) בראותו את התכנית פרץ ב"איוז פנטזיה!"...

בידעי את חששותיו של בן-גוריון כאשר למכות שיכול חיל-האוויר המצרי להנחית על ערינו והאבדות הקשות שיכולות להיגרם לאוכלוסייה, חיפשתי תשובה הולמת במהלך צרפתי. כאיש צבא וכטייס השתל הגנרל שאל לשכנעני בחוסר הרצינות האסטרטגית שבאיום המצרי אם יופנה כנגד ערינו; ניסיתי לשכנעו שלא כך שוקל נבחר ציבור (ואכן כאשר חזר בן-גוריון על אותם חששות בסבר בסוף החודש השתכנע שאל שאין לו מוצא אלא להציע את הפתרונות המעשיים שעברנו יחד). הפתרון הפשוט ביותר היה צירוף של חיזוק מרבי של כוחנו האווירי, תגבורנו בטייסות יירוט צרפתיות וכן הגנה נגד-מטוסים מיוחדת על ערינו. בצי הצרפתי נמצאו סיירות מצוידות במיוחד לפעולה נגד מטוסים, ושאל החל מסמנן כמיועדות למבצע, בהנחה שתוכלנה להגן על ערי החוף.

אידן ושר החוץ סלוין לוי (Selwyn Lloyd) באו לפריס וקיימו התייעצויות ארוכות עם מולה ופינו. אידן נטה להכנס לפעולה מבצעית, אך נרתע בפני האפשרות של שיתוף פעולה עם ישראל. מעבר למדיניות הבריטית המקובלת, חלה באותם ימים הסתבכות נוספת. בכוונה לאזן את ההשפעה המצרית שגברה בירדן מאז מינויו של עלי אבו נאואר כרמטכ"ל יזם נורי סעיד, ראש ממשלת עירק ושלטיה בפועל, משלוח כוח עירקי לירדן. ב-15.10 מסרו על כך הבריטים לישראל, ובארץ נחשוררו חששות. כידוע פוסקות המחלוקות הערביות כשהמדובר במלחמה בישראל, והגיס העירקי אין ספק שיתוסף על אויבינו במקרה מלחמה. המהלך העירקי נוצל אחר-כך על-ידי בן-גוריון ליצירת אווירה כנוגת, וערב מבצע קדש, ב-24.10-29.10, להצדקת גיוס המילואים. אולם במחצית אוקטובר הוסיף המהלך עוד קושי ביחסים בין בריטניה לישראל.

ב-22-23 לאוקטובר כינסו הצרפתים את בעלי הברית הפוטנציאליים בסבר (Sevres), ליד פריס. מישראל הגיע בן-גוריון עם הרמטכ"ל, ראש אג"ם והמנכ"ל; הבריטים יוצגו על-ידי שר-החוץ סלוין לוי (והמנכ"ל המדינה הקבוע permanent under secretary) הממונה על השירותים החשאיים, סיר פטריק דיין (Sir Patrick Dean). בצד הצרפתי השתתפו ראש-הממשלה, שר החוץ ושר ההגנה, הרמטכ"ל וראש המוסד. לפני פתיחת השיחות דיווחתי לרמטכ"ל על תוצאות בירורי, על אפשרויות הסיוע הצרפתי להגנת שמי הארץ והערים במיוחד, על הרעיונות ביחס לעילה לפתיחת המבצע, שלהם ושלי. השיחות נמשכו יומיים, כשסלוין לוי והצרפתים מנסים להועיד למבצע אופי של פעולה ישראלית מובהקת, ובן-גוריון חומק על-ידי אֶזְכוּר חוזר (ולכאורה לא לעניין**) של סיפורי ההיסטוריונים מימי יוסיטיאנוס על הרפובליקה היהודית ביטבת... לבסוף שאל

דיין את ב"ג ביחידות אם אכן יש בכוונתו להלחם, אם לאו. בן-גוריון הגיב – "ומה היית עושה אתה?" דיין השיב שהיה נכנס לפעולה. ב"ג קבע אז: "מסור נא להם שאנחנו מסכימים, בתנאים שהוצעו על ידנו ושסוכמו על-ידי שאל: ישראל מספקת בתחילה רק עילה להתערבות המעצמות באיזור התעלה כך שפעולתה ביממה הראשונה נראית כפשיטה; כיוון שאין היא תוקפת את שדות התעופה המצריים, היא מקבלת תגבור בהגנת שמי הארץ כל עוד לא נכנסות בעלות-הברית לפעולה". בסיכום שנרשם היו התחייבויות המעצמות וישראל כדלקמן:

א. ערב המבצע (28.10) תציב צרפת שלוש סיירות נ"מ ליד תל-אביב וחיפה וכן תתבססה שתי טייסות מטוסי יירוט צרפתיים בבסיסי חיל-האוויר הישראלי. הכוח הזה ישתתף אקטיבית בהגנת שמי ישראל במשך ה-29.10 ובבוקר ה-30.10.

ב. ישראל תפתח את המבצע בשעות אחר-הצ המאוחרות של ה-29.10 בהצנחת כוח בקרבת התעלה. המעצמות תגשנה מיד אולטימטום של 12 שעות למצרים ולישראל כתביעה לפינוי כל הכוחות הצבאיים מרצועה ברוחב כ-20 ק"מ משני צדי תעלת סואץ, להבטחת שלום השיט. ישראל תקבל את האולטימטום ותהיה מוכנה לפנות את הכוח שהוצנח.

ג. בהנחה שמצרים תסרב לפינוי צבאה מאיזור התעלה, כנדרש באולטימטום, תימצאנה בריטניה וצרפת במלחמה עם מצרים משחר ה-30.10, ותפתחנה מיד בהשמדת חיל האוויר המצרי על-ידי תקיפת שדות התעופה. בכך יתבטל הצורך בתגבור ההגנה נגד-מטוסים בישראל, והכוחות הצרפתיים יוכלו לעזוב משך בוקר ה-30.10.

ד. מה שלא תהיינה התוצאות המדיניות, מתחייבות שתי המעצמות שההסדר הסופי יבטיח את חופש השיט הישראלי במְצָרֵי טִירֵן ושרצות עזה לא תוכל עוד לשמש בסיס לפעולות טרור בישראל.

הפריטכל נרשם פורמלית על-ידי סיר פטריק דיין, שהתחייב להעביר העתקים לצרפת ולישראל. לצרפת אכן הועבר העתק, וכאשר לא הועבר כזה לישראל דאג גי מולה לצילום המסמך הסודי הצרפתי והעביר את התצלום לידי בן-גוריון. לימים, כאשר בבריטניה רבו ההאשמות כנגד אידן על ה"קנוניה" עם ישראל וצרפת (collusion) ואידן התכחש והסתכן בהסבריו בא סיר פטריק דיין

** דומני שהחשיבות שהעניק בן-גוריון לעניין יטבת ההיסטורית (ראה), למשל, מאמרו שנחנן הממשלה תש"כ "בטחוננו ומעמדנו", וכן האזכור החוזר של הסיפור בכל נאומיו ובמור"מ בסבר) בא בין היתר להכין את דעת הקהל לאפשרות סיפוח האי טירן לישראל באם תאפשרנה זאת המסיבות. חשוב היה בעיניו להדגיש שלגבי טירן יש לנו זיקה היסטורית מיוחדת, מעבר למה שאמר על אי-מצריותו של חצי אי-סיני בכללותו (עיין להלן).

מזכיר המדינה האמריקני, ג'ורג' פוסטר דאלס, אצל ראש ממשלת בריטניה

שיצטרכו להפעיל את התותחים ללא רתע (שלא היו מוכרים כלל בצה"ל; מרגמות 120 מ"מ היו גם לצה"ל, אלא שלא היו מותאמות לצניחה, אך מדריכים לנשק עצמו הערכתי שיוכלו הצנחנים למצוא לעצמם, אם אבריק להם מיד) ואף מבלי שיהא הנשק בידיו. נקבע שכשכת השכם בבוקר יתייצב מדרוך כזה בשגרירות ואקחנו עמי ארצה. שחתי לשגרירות והברקתי ארצה וביקשתי שניציג הצנחנים דובר צרפתי ימתין לי בלוד כשנגיע וכן שישגרו לשם קצין דובר צרפתי שיוכל לנסוע לקפריסין לאסוף את הצידור.

גנרל חיל-האוויר פרדריק (Gen. Maurice Perle) היה שותף לתכנונים המוקדמים. עתה הוטל עליו לפקד על כוח התובלה האווירית וההצנחה במבצע. תחילה היה על כוח התובלה לטוס לישראל, כדי להביא לחיל-האוויר הישראלי כדורי 30 מ"מ (תחמושת למטוסי המיסטר הישראליים) וכן עוד תריסר מטוסי מיסטר מפורקים. הכוח היה אמור להגיע ב-27.10, לפרוק את המטען ולטוס בערב לקפריסין ולעמוד שם לרשות הכוח הצרפתי המיועד לנחיתה. ביקשתי מפרדריק להטיס עמו את קצין הקישור של הצנחנים ולהטיסו בקפריסין מבסיס לבסיס עד שימצא את הקולונל גרסייה. ביקשתי גם שיואיל להטיס אותו עם כל הצידור מקפריסין לארץ ב-28 או בבוקר ה-29 (מי יודע כמה זמן יצטרך להתרוצץ עד למציאת המטענים?...). בשבת בבוקר יצאתי עם קצין ההדרכה ועם הקולונל סימון, שהיה אמור לשמש קצין קישור ליד המטה הכללי שלנו, לשדה אורלי. באמתחתו של קצין ההדרכה היה סרט קולנוע המתאר את

"אפשר להצניח להם שם סוללה של שישה תותחים 106 מ"מ נ"ט ללא-רתע וסוללה של ארבע מרגמות כבדות 120 מ"מ. חפש כאן בבניין את הגנרל בופר (Gen. André Beaufre), שנתמנה לפקד על כוחות היבשה בנחיתתנו, ומסור לו בשמי שיתן לך ציוד זה מתוך המלאי של צנחניו". אצתי ומצאתי את בופר, מסרתי לו את ההוראה בשם שאל. בופר שהכירני הגיב: "הציוד כבר בידי הדיוויזיה הקלה העשירית בפקודו של הגנרל ג'יל (Gilles); הוא משלים את סידוריו כאן בבניין. מסור לו מה שמסרת לי ואמור לו שאישרתי זאת ושיתן לך את הנשק". מצאתי את הגנרל ג'יל (שלא הכירני עדיין, אבל די היה בכך שאומר לו שאני קצין הקישור הישראלי) ומסרתי לו את המסר. "אני ממנה ואניני בקיא בסדר ההטענה שלנו. חוששני שהציוד באלג'יריה ומוטען עתה על אניה. מצא בבניין זה את ראש המטה שלי, הקולונל גרסייה (Gracieux), ברר אתו את המצב ועשה סידורים להגעת הצידור לידכם". מצאתי את גרסייה ואכן הסתבר שהציוד בתהליך הטענה באורן שבאלג'יריה, ויגיע ב-27.10 לקפריסין, לאחד הבסיסים הבריטיים שנקבעו כאזורי ריכוז לכוח הצרפתי — טימבו או אקרוטירי. גרסייה לא ידע היכן ירכזו הצידור אך קבענו שאשגר קצין ישראלי לקפריסין ב-27 או 28 לחודש, ערב הצניחה, הלה יתקשר עם גרסייה ויקבל ממנו את הצידור... הלכתי אז למשרדו של ראש מחלקת ההדרכה הצרפתי, הצגתי את עצמי, הסברתי את העניין וביקשתי מדרוך טוב שיסע אתי ארצה בשבת 27.10 ויחל מיד בהדרכת הצוותים

לפרים וביקש להחזיר לידי את הפרטיכל, אך הצרפתים סירבו ומסרו לו גם שהעבירו העחק לישראל...

בינתיים נכחד בירדן רוב פרונאצרי לפרלמנט, על אף מאמצי נורי סעיד. ב-23.10 נכרתה ברית צבאית מצרית-סורית-ירדנית, וגם צבא ירדן הוכפף לזעים עבד-אל-חכים עאמר. חגורת החנק סביב צווארה הדק של מדינת ישראל נתהדקה עוד יותר.

ב-24.10 הצליחו שירותי הביון הצרפתיים להביא ללכידת אחמד בן בלה, מראשי המרד האלג'ירי, על-ידי שאליצו לנחות באלג'יר את המטוס בו טס ממרוקו למצרים. המשלחת הישראלית חזרה ארצה באותו יום ה-24.10. בן-גוריון הכניס את מפלגות הקואליציה לתמונה ב-27.10, ורק שני שרי מפ"ם התנגדו אך הודיעו שאם יהיה רוב בעד המבצע בממשלה, יקבלו זאת וישתפו פעולה. ב-28.10 הגיש ב"ג, כראש-ממשלה ושר-ביטחון, לממשלה הצעה "למלא ידי צה"ל לבצע פעולה נרחבת בכל שטח מדבר סיני ורצועת עזה, שמטרתה תהיה הריסת בסיסי הפידאיון והצבא המצרי בשטחים אלה ותפיסת חוף מצרי אילת להבטיח חופש השיט מאילת ולאלת דרך ים סוף והאוקיינוס ההודי. פשיטה זו מחייבת כוח גדול, כי למצרים יש בסיני וברצועת עזה כוחות צבאיים גדולים וגם שדות תעופה צבאיים. הפשיטה צריכה להתחיל אור ליום 30 באוקטובר ולהצטמצם בשטחי סיני מבלי לחצות תעלת-סואץ, ומבלי לפגוע בשטח אדמת מצרים..." (ההדגשים שלי, י"ג).

ב-29.10 בבוקר זימן אליו בן-גוריון את ראשי סיעות האופוזיציה (חוץ ממק"י) ומסר להם על המבצע. כל הסיעות הביעו תמיכתן. אגב, כך גם עשה גי מולה, וגם שם הייתה התמיכה מלאה...

קשרים ותותחים ללא רתע

אני משלב כאן פרשיה קטנה שיש בה מן המאפיין את אופי הקשרים עם הצרפתים במבצע זה. בטרם עלה למטוס עם ב"ג בשדה הצבאי בפטי קלמר (Petit Clamart) העיר לי הרמטכ"ל: "התחייבנו להצניח את הכוח קרוב לתעלה, ומי יודע כמה זמן יאלץ לעמוד בעצמו בפני התקפות מצריות עד שתגיע אליו תגבורת קרקעית דרך כל רוחב סיני. אין לצנחנים שלנו אמצעים רציניים נגד שריון ונגד התקפות מאסיביות. בדוק עם הצרפתים וראה אם תוכל לתגבר את הכוח המוצנח באמצעים מתאימים". נסעתי מייד לבנייני מוזיאון "האינוואלידים" (Invalides), שם נמצאו משרדי המטה הכללי הצרפתי. הש"ג שבפתח כבר הכירני. אצתי למשרדו של הרמטכ"ל שאל, דפקתי בדלת ונכנסתי. הסברתי לשאל את הבעיה, והוא השיב:

הפעלת התותח ללא רתע 106 מ"מ. "אראה להם זאת עשרות פעמים, עד שידעו הכל היטב גם מבלי שראו את הנשק עצמו מימיהם..." אמר לי. בלוד חיכה רס"ן מרסל וסגן צעיר מן הצנחנים, שניהם דוברי צרפתית. אלא שמרסל הסביר לי שאין לצה"ל מתקני הצנחה לאותו ציוד ומטוסי חיל-האוויר הישראלי אינם ממותקנים עבורו, מה גם שאת תותחי הלא-רתע יש להצניח יחד עם הגייפים עליהם הם ממותקנים... פניתי (בארץ) לפרדריזיה שהגיע בינתיים (בשעות המוקדמות של ה-28), הסברתי לו את הקושי החדש וביקשתי שההצנחה תיעשה ממטוסים צרפתיים, ושיחזיר מקפריסין את המטוסים ממותקנים ומוטענים. ביקשתי גם שהסגל המצניח יהיה צרפתי, בהעדר אנשים המכירים את הציוד אצלנו. פרדריזיה הזכיר לי שבנוכחותי קיבל בפריס הנחיה להקפיד שאף מטוס צרפתי לא יעבור את גבול מצרים לפני כניסת צרפת למלחמה כתום האולטימטום ב-30.10.10. הבהרתי לו את חשיבות מתן ההגנה המינימלית לצנחנינו הפותחים את המבצע כולו וחייבים לעמוד בבידוד לפחות יממה ואולי שתיים, ויתכן שימשכו אליהם את כל כוח השריון המצרי. פרדריזיה השתכנע והבטיח לפעול בהתאם. הסגן הישראלי אכן הוטס לקפריסין, שאל על הקולונל גרסייה ומצאו. יחידו התרוצצו במטוס בין הבסיסים שם עד שמצאו את כל הציוד, העמיסוהו על ארבעה מטוסים מן הטייסת של פרדריזיה והסגן חזר עמם ארצה בצהרי ה-29.10. בשעה 17.50 הוצנחו הצנחנים, אך לא בפתחו המערבי של מעבר המיתלה כפי שתוכנן, כי צילומי אוויר מאותו בוקר הראו קבוצת אהלים במקום (הסתבר אחר-כך שהיו אלה אנשי מחלקת העבודות הציבוריות המצרית שתיקנו את הכביש, אך לא ניתן היה לקבוע את זהותם מיד). מקום הצניחה שונה לאיזור מצבת הקולונל פרקר ממזרח למעבר המיתלה*. הצנחנים אכן הוצנחו שם, ועל כן היה עליהם כעבור יומיים להלחם בקרב קשה במעבר עצמו נגד כוח מצרי שנכנס ממערב ותפס עמדות בנקודות הצוקים. מטוסי של פרדריזיה הופיעו בערב הצניחה כעבור כחצי שעה אך לא זיהו את מקום הצניחה החדש וחזרו כלעומת שבאו. התקשרתי אתו מייד ותבעתי לחזור על ההיטס. אף שידע שעתה גבר פי כמה הסיכון של היחלשות במטוסים מצריים, הסכים פרדריזיה למהלך החזרה, תוך סידורי אותות וזיהוי, והנשק הכבד אכן הוצנח. התותחים ללא רתע גם זכו למלא תפקיד חשוב כעבור יומיים בהבקעה דרך מעבר המיתלה, כשהם מנוצלים לירי לתוך הכוכים שבצוקים, בהם ישבו המצרים**.

הבאתי כאן את כל הסיפור להבלטת ההזדהות המוחלטת שהפגינו הצרפתים עמנו באותו מבצע,

* עיין מאמרו של י. ולטר, מעריב, 24.10.86.
** עיין דברי א' שרון ודפול בכתבה דלעיל.

תוך ויתור על כל ההליכים הפורמאליים ונכונות להחליט החלטות מרחיקות לכת על סמך שיקול הדברים במקום ובכל דרג שהוא, מבלי להיצמד באופן קשיח לפקודות שקיבלו בבית. התנסייתי כעבור שנים בקשירת קשרים דומים, הפעם עם אמריקאים במלחמת יום הכיפורים (פרשת הרכבת האווירית). שם היה לקשרים אופי אחר, וזאת על אף התדמית "החופשית" של האזרח האמריקאי. כענייני ממשל וצבא הם מקיימים נוקשות וקשיחות רבה. כמובן שאין גם כל יחס בין ההזדהות הצרפתית עם ישראל בכל הדרגים ב-1956 לבין היחס לישראל בצרפת של 1986 בדרג הממשלתי. נדמה לי שבעם הצרפתי עוד נותר משהו מאותה אהדה, אף שמזה כ-20 שנה מתבצעת שם עליידי העתונות והמשכילים השמאלנים שטיפת מוח רבתי, בעיקר בהצגת אש"ף כתנועת חופש למופת ישראל כמדינת ריאקציה ודיכוי.

מעורבות הצרפתים במבצע "קדש"

לעומת הצרפתים, אצלם התנהל הכל בהתאם למוסכם (וכפי שראינו גם מעבר למוסכם) פיגרו הבריטים ופגמו בתכנית שנקבעה. כפי שהתרשמתי מן הדברים בעת שהותי במפקדה בקפריסין, ברור לי שבכמה נושאים נבע הדבר מן האופי הכבד והמסורבל של הפיקוד הבריטי, שבעתות שבין המלחמות נוטה לגדל טיפוס Colonel Blimp. בכמה נושאים אחרים היה כאן עניין של דרגים שלא היו בתמונה ולא הבינו את המפנה החרף בגישה למצרים ומדינות ערב. בעיני הצרפתי מן השורה היתה הברית טבעית, אך ודאי לא בעיני הבריטי הממוצע. קבעה גם ההתנגדות האדירה בדרג הפוליטי, שם למשל התפטר השר הממונה על כוחות היבשה אנטוני נטינג (Anthony Nutting).

האולטימטום שצריך היה להימסר לממשלות ישראל ומצרים עוד ב-29.10 בערב נמסר למחרתו בלונדון על-ידי אידן ופינו לציר המופתע ג' אבנר, שלא הבין כיצד מבקשים מצה"ל לסגת למרחק 10 מילין מן התעלה... אך בתקשורת אכן הודיעו על האולטימטום כבר בליל 29/30 והתשובה המצרית השלילית אף היא פורסמה מיד. לעומת זאת, כאשר נחתתי עם מטוס חיל-האוויר הישראלי בקפריסין ב-30.10 ב-08.00 בבוקר בבסיס אקרטיני (Acrotiri), שם הייתה המפקדה המשותפת, הופתעתי מן הדממה ששררה בשדה. ברור היה לי שכנראה לא תקפו את השדות המצריים עם שחר כמתוכנן. מצד שני עמדו שלוש הסיירות נגד-מטוסים הצרפתיות, Bouvet et Surcouf, Kersaint, ושתי טייסות הקרב לעזוב את הארץ עם בוקר כמתוכנן. חששתי שמא אכן ישגרו המצרים את מפציצי האיליושין-28 שלהם להפצצת ערינו

ויפתיעונו, שכן אצלנו חושבים שחיל האוויר המצרי נמצא עתה תחת ההפצצה הבריטית-צרפתית. בנחתי בקפריסין קיבל את פני רכסון בריטי מופתע: "אומר לך אדוני שלעולם לא חשבתי שנהפוך בעלי ברית, אך הנני אכן מאוד מאושר". כנראה שרק הוא אולי היה מאושר לבואי... הגנרל ג'יל (Gilles) מפקד הדיוויזיה ה-10, מיודעי מ"בית האיננואלידים" הסיעני מייד למטה בעלות הברית, אל הגנרל הבריטי סיר צ'רלס קייתלי (Sir Charles Keightley) וסגנו מיודעי האדמירל ברז'ו הצרפתי. קייתלי הסביר שעל אף הבטחות אידן (שלא ידען לפרטיותן בלאו הכי) הרי שהוא עצמו קובע שאין לפתוח בתקיפת השדות המצריים במטוסי קרב בבוקר (כפי שעשה בהצלחה רבה חיל-האוויר שלנו כעבור 11 שנים ב-5.6.67...) אלא, כפי שנהגו לגבי הגרמנים בנורמנדיה, יש תחילה "לרכך" את האויב על-ידי הפצצות כבדות מגובה רב בלילה, וכך אכן ייעשה החל מליל 31/10-30... (לאחר מכן הסתבר שמרבית אותן פצצות נפלו במדבר). סיפורי במקום אחר (מעריב, 25.9.81) על שעות המועקה בהן ניסיתי לשכנעו לשוב ולתקוף את חיל-האוויר המצרי מייד, ללא הצלחה. מן האדמירל ברז'ו, סגנו הצרפתי, קיבלתי הסכמה להחזרת סיירות הנ"מ לחופי הארץ ודחיית-מה של עזיבת טייסות הקרב, וכך גם פקד. חששוני היו חששות שוא, וכפי הנראה נמצאו מפציצי האיליושין במצב בלתי מוכן ולא צלחו להפצצות. רק פעם אחת התקרב מפציץ כזה באותו בוקר והשליך כמה פצצות בקרבת צריפין. משך ה-30.10 אחה"צ פינו המצרים את טייסת המפציצים והעבירוה ללוקסור בדרום מצרים, מחוץ לטווח ההפצצה של מפציצי הקנברה הבריטיים מקפריסין. בהנחיית הרמטכ"ל ביקשתי מן האדמירל ברז'ו להורות לטייסות הקרב הצרפתיות שנשתתו בישראל לתקוף את הבסיס האווירי בלוקסור ולהשמיד שם את המפציצים המצריים, והבקשה אכן נתמלאה. אותן טייסות גם תקפו מטווח כעומק סיני, כמתואם עם חיל-האוויר הישראלי.

הכוחות הימיים הצרפתיים לקחו חלק בשתי מערכות "ישראליות". בליל 31/10-30 התקרבה המשחתת המצרית "אבראהים אל אוואל" לנמל חיפה ופתחה בהפגזות. הסיירת קרסן שנמצאה באיזור ירתה על המשחתת המצרית והסבה לה נזק ראשוני שכפי הנראה אף האט את מהלכה ופגע בכושר התמרון שלה. לאחר-מכן הגיעו אליה אניות חיל-הים הישראלי, שאף הן פעלו נגדה מיד מרגע שנתגלתה. המשחתת המצרית נבלמה כליל ולכסוף אף נשבתה על צוותה.

בליל הפעולה הראשון, כוח תת-חטיבתי שאץ מן הנגב הדרומי לחילוף הצנחנים כבש את כונתילה וראס-אל-נאקב; ב-30 בחודש כבש את חמד ובערוב היום התחבר עם הכוח שצנח. בציר

ניצנה-איסמעיליה נכבשה קוצימה בלילה הראשון. קרב קשה ניטש על אברעגילה, שנפלה רק ב-30.10 בלילה. ביר חסנה נתפסה עוד לפני-כן, וב-1 לנובמבר כבש הכוח את ביר גפגפה והגיע לחוף התעלה. רק אז החל "קיפול" הכוח המצרי ככביש החוף ומשך שני הלילות הראשונים של נובמבר נכבשו אל-עריש, רפיח, חאן-יוניס ולבסוף גם נפלה לידינו עזה ללא קרב. ב-1.11 הודיע נאצר שהנו פוקד על צבאו לסגת מסיני, כדי להתכונן לפלישת הבריטים והצרפתים. בפועל לא הייתה להודעתו השפעה על הקרבות בסיני.

במערכה הקשה שניטשה באזור רפיח-חאן-יוניס השתתפה ב-1.11 אניית-הקרב הצרפתית ג'ורג' לֵיג (Georges-Leygues). שוב פניתי לאדמירל ברזו בהנחיית הרמטכ"ל ואניית-הקרב נשלחה ל"רכך" את רפיח. לא ברור אם אכן הייתה להרעשה השפעה ניכרת על היחידות המצריות המבוזרות, אך היה בה משום ביטחון מחודש במחויבות הצרפתית.

לאחר קרב קשה לפריצת מעבר המיתלה (עיין סיפור התותחים ללא רתע דלעיל) הגיחה חטיבת הצנחנים אל חוף מפרץ סואץ ואצה לשארם-א-שיח לאורך חופי המפרץ, כשהיא נעזרת בהצנחה והנחתת כוח בנמל א-טור ב-2.11. כוח נוסף (חטיבה 9) נע מאילת דרומה לאורך מפרץ אילת והגיע לאזור המצרים ב-3.11, לשם הגיע גם כוח הצנחנים מכיוון מפרץ סואץ. לאחר קרב נפל לידינו המעוז המצרי במפרץ שלמה ב-5.11, וכל חצי האי סיני היה בידינו.

מן המטה הכללי תאמת ב-4.11 (דרך לשכת הקישור שנשארה בקפריסין) עם האדמירל ברזו פעולה לחילוץ הקהילה היהודית בפורט-סעיד מייד לאחר הכיבוש. הדבר אכן בוצע, וב-6.11 אספה אניה ישראלית, שבה היה א' אליאב כנציג הסוכנות היהודית, את היהודים מפורט-סעיד, בתוכם כמה ממפרי (בילדותי למדתי בבית-ספר עממי צרפתי בפורט-סעיד).

הכשלת "תכנית מרטן" על-ידי הבריטים ב-30.10 אחה"צ הגיע לקפריסין מידועי הגנרל מרטן, כקצין קישור מטעם המטכ"ל הצרפתי. לאחר שהגיעו כוחות צה"ל לתעלה, עזבתי ב-2.11 את קפריסין יחד עמו, כשמשמית הקישור מושארת בידי מי ששימש שם כסגני, אל"מ י' קדר מחיל-האוויר. עם הגנרל מרטן נועצנו במוצב הפיקוד העליון בראש אג"ם (הרמטכ"ל היה בסיני עם הכוחות) ונתגבשה הצעה לשינוי תכנית הפלישה הצרפתית-בריטית. עתה, כשכל הגדה המזרחית של התעלה בידי צה"ל, נראתה תכנית האורגניזציה של בעלות-הברית כמיותרת. כוונתן הייתה להצניח כוח בפורט-סעיד ב-5.11 (מבצע "מוסקטיר"), ולאחר-מכן להתקדם לאורך התעלה

לאיסמעיליה ולסואץ. להערכתם של הבריטים היו אמורים להגיע לאיסמעיליה ב-8 לנובמבר, לסואץ עד ה-10 ולקהיר ב-15 לערך... התכנון הבריטי נעשה בגישה "כבדה" וחזיתית, וללא קריאת המפה המדינית. הדרגים הצבאיים בקפריסין פעלו כאילו אין בכלל אר"ם ומעצמות אחרות שיביאו להפסקת המבצע. היה נמק בין החשיבה הפוליטית לצבאית. הצרפתים ראו את הדברים אחרת אך לא יכלו להשפיע במקום על קייתלי, והגנרל מרטן חש כמוני בקשיחותו וחוסר התמצאותו של האיש.

הרעיון החדש היה לוותר על הצניחה בפורט-סעיד ולהמנע מן הלחימה הקשה לאורך כביש התעלה. כביש זה נתון בין תעלת סואץ ל"תעלת המים המתוקים" וקל לחסום אותו או לפוצצו. במקום זאת יכלו עתה בעלות-הברית לנחות בחוף צפון סיני שבידינו, לגשת בחיפוי צה"ל לאיסמעיליה ללא קרב ולפתוח שם במתקפתם. כמובן שפירוש הדבר היה הודאה בשיתוף הפעולה עמנו. לישראלים ולצרפתים ברור היה בסבר שברגע שמסתיים האולטימטום ושתי המעצמות נכנסות למערכה, לא תהיה יותר שום סיבה להסתיר את שיתוף הפעולה. כך גם חשבתי כאשר החלטתי לסור לקפריסין ולהקים שם לשכת קישור אופרטיבית. אך לא כך ראו את הדברים חבריו של אידן בממשלה הבריטית ובפיקוד המשולב בלונדון, וכבר במגעים עם קייתלי נוכחתי בגישתם השונה. סופם שמרטן יטוס לפריס ויסביר את הדברים שם. אני עצמי בחרתי לסייר בסיני ולהיווכח במצב המשאבים שם. ב-3.11 נחתתי בא-טור, נסעתי לאבור-רודיס וסיירתי במתקני הנפט עם שר האוצר לוי אשכול ושר המסחר והתעשייה פנחס ספיר.

ב-4.11 טסו הגנרלים שאל ומרטן ללונדון כדי להציע בפני עמיתיהם הבריטים את ההצעה לנחות בשטח שנכבש על ידינו במקום לנחות בפורט סעיד. נתלווה אליהם נספח צה"ל ע' נשרי. שאל סיפר לי לאחר-מכן שבכגישתם עם מועצת המטה המשולבת תמך ברעיון רמטכ"ל כוחות היבשה הפילד-מרשל סיר ג'והן טמפלר (Field-Marshal Sir John Templar) "ראש המטה הקיסרי". האדמירל מאונטבאטן (Admiral of the Fleet Lord Louis Mountbatten), הלורד הראשון של האדמירליות, כלומר ראש מטה הצי, התנגד לו חריפות מטעמים מדיניים, ושני אנשי האוויר (ראש מטה חיל-האוויר וראש המטות המשולבים) פסחו על שתי הסעיפים. השר נטינג התנגד והתפטר, ואידן ביקש אורכה של כמה שעות על מנת להחליט. לדברי שאל (ששמע את הסיפור מטמפלר באותו ערב) הלך מאונטבאטן אל המלכה אליזבת השנייה קרובתו, תידרך אותה וביקש ממנה לזמן בנוכחותו את ראש הממשלה סיר אנתוני אידן. בפגישה הסבירה המלכה לאידן שבמצב שבו קיימת מחלוקת חריפה בפרלמנט

ובמטות הצבאיים גם יחד, אין להערכתה מקום להחלטה שתחריף את המחלוקת עוד יותר. למעשה רמזה המלכה על אפשרות של פנייה מצדה ישירות לפרלמנט, ואידן החלש נרתע. בערב הודיע טמפלר לשאל שבריטניה החליטה שלא לשנות את התכנית.

ב-5.11 אכן צנחו צנחנים צרפתים בפורט-סעיד והעיר נכבשה משך ה-5 וה-6 על-ידי בעלות-הברית. ב-7.11 החליטו בריטניה וצרפת להפסיק את הפעולה, בלחץ איום סובייטי שדיבר על ירי טילים על לונדון ופריס. גם ראש ממשלת ישראל קיבל ב-6 לנובמבר איגרת מאיימת ומנוסחת בגסות-רוח מאת המרשל בולגין. כתבתי במקום אחר (מעריב, 25.9.81) על הדרך שבה העיכה השותפות עם שתי מעצמות על הילת הנצחון של צה"ל בעולם הבלתי מקצועי, לעומת הרושם האדיר במלחמת ששת הימים, שם פעלנו לבדנו. זהו הצד השני של מטבע השותפות.

כמה הרהורי סיכום לגבי הבריטים: ב-1958 שימשתי נספח צה"ל בלונדון. הבריטים היו קרים ורחוקים והשתדלו להוכיח שאכן לא הייתה "קנוניה" עמנו. למעשה נעזרתי לשמש בתפקיד זה, לאחר שביקשתי חופשה של שנתיים ללימודי פסיקה, דווקא משום שלהערכת הרמטכ"ל ולהערכת הייתי אמור למצוא לי פנאי ניכר ללימודים באווירה שכזאת. כך היה עד 14.7.58. והנה פרץ המרד בעירק, נורי סעיד והמלך פייצל השני נרצחו, וקאסם תפס את השלטון. רק ירדן ולבנון נותרו בשלטון פרו-מערבי, ובשתייהן אפשר היה לחוש בכוחות הנאצריסטים העומדים לתפוס את השלטון. האמריקאים נחתו בלבנון, ושוב מצאתי עצמי כרוך במו"מ עם הבריטים, שביקשו מאתנו היתר להטים שני גדודי צנחנים מעל לישראל לחיזוק המלך חוסיין. גם כאן ניצלנו את מצבם לאחר מכה מצד הערבים, לחיזוק כוחנו (שתי צוללות 50- טנקים מטיפוס צנטוריון) אך שלא כאווירה בצרפת, כאן היה מיקוח ברור של קח ותן... נזכרתי בהודעותם של אנשים כשאל, מרטן או סימון עם ישראל*.

* סיפור מאלף כשלעצמו לגבי שינויי מסיבות במשברים לאומיים: כנספח צה"ל בלונדון נתקלתי בקולונל סימון, מידועי מן התכנון המשותף ערב "קדש" ומי ששימש כקצין הקישור ליד המטכ"ל במבצע. עתה היה נספח צבאי צרפתי בלונדון. בחודש מאי 1958 פרץ בצרפת "מדר הצנחנים", ממשלת פלימלין (Pillimlin) החלה מתמוטטת. לבסוף התפטר, ודה גול הובא לשלטון על-ידי מי שהאמינו שלא ייותר על אלג'יריה (ונאלצו לאחר מכן להילחם בו...). בימי המשבר הלכו שמורות על הגנרל שאל כרמטכ"ל, שהתנגד אף הוא לכוחות הכניעה של ממשלת פלימלין, ושאל נעצר ונשלח למצודת ברסט (Brest) בחצי-האי הברטוני. עם עליית דה גול שוחרר. כאשר ביוני פגשתי בלונדון את סימון (לאחר שנעלם משם במא) סיפר לי על השתלשלות הדברים ואף אמר לי שהייתה שעה מסוימת בה חשב לפנות אלי בבקשה לישראל שתסייע לו במבצע להכרחת הגנרל שאל ממעצרו. לבסוף החליט להמתין, ואכן "הסתדרו" העניינים. לאחר ששוחרר שאל, ביקר אצלו סימון וסיפר לו על כוונותיו אלה והרעיון לפנות אלי. "תשאיר זאת לפעם הבאה" אמר לו שאל... בדצמבר נתמנה שאל מפקד עליון באלג'יריה. ואכן באה "הפעם הבאה" באפריל 1961, במרד הגנרלים. שאל, ראול

ב-6 לנובמבר נסעו שרת-החץ ומנכ"ל משרד הביטחון לפרס להתייעצויות מדיניות עם שרת-החץ פינו וראש-הממשלה מולה. עוד באותו יום החלו הבריטים מדליפים ידיעות על חזירה סובייטית למזה"ת והכנות להתערבותם במלחמה. שמועות על "טייסות בגובה רב" מעל לשמי תורכיה רמוזו על תובלה צבאית לסוריה. מפצץ קנברה בריטי שנשלח לצלם מעל סוריה הופל, ומיד הניחו שהמעשה נעשה על-ידי כוח סובייטי. "מתנדבים", בנוסח ה"מתנדבים" הסינים שלחמו בקוריאה, כך עומדים הסובייטים להגיב, אמרו הבריטים. פינו היה כלונדון ודיווח על כך ב-7 לנובמבר לגולדה. גולדה ומנכ"ל משרד-הביטחון טסו ארצה ב-8 לנובמבר.

באגף המודיעין ניסו להתחקות על העובדות ונראה היה שאין שמץ סימן למעורבות סובייטית. גם לא ברור היה שאכן מצויים בידם הטילים ארוכי הטווח שהוזכרו באגרות לבריטניה וצרפת. שוחחתי על כך עם הרמטכ"ל ונסעתי לקבל את גולדה ופרס בלוד. שמעתי מה ששמעתי מפהם, דיווחתי לרמטכ"ל וסוכם שאצא מיד לפרס לברור נוקב בעניין הסובייטים עם אנשי המודיעין הצרפתים. עיכבנו את מטוס אל-על ויצאתי לפרס. הטייסות במטוסי ה"בריטניה" (טורבו-ז'ט) נתמשכו מאוד... עם ערב, כשנחתתי בפרס, חיכה לי נספח צה"ל ובידו מברק מן הרמטכ"ל: "כבר לא צריך, הממשלה החליטה לקבל את תביעות הרוסים".

סלן (Raoul Salan) מי שהיה מפקד באלג'יריה ב-1956 (הייתי אורח במפקדה באלג'יר ביוני 1957), אנדרה זלר (Andre Zeller) ואדמונד ז'הו (Edmond Jouhaux) מי שהיה ראש מטה חיל-האוויר הצרפתי ב-1956 (ז'הו עצמו יליד אלג'יריה), הללו השתלטו על אלג'יריה ב-22.4.61; אך הדברים התרחשו הפעם בדרך שונה לחלוטין משערי שאל וסימון. שאל היה מאז 1960 מפקד כוחות נאט"ו בחזית המרכזית באירופה והתפטר בראשית 1961. כששרדו התנאים באלג'יר קראו לו, והוא התייצב וקיבל את הפיקוד על המרד. כוונתו הייתה "לנהל את אלג'יריה כיחידה נפרדת, להישען על הפוטנציאל האנושי של המתיישבים הצרפתים, לחסל את המרד הערבי ולהחזיר את אלג'יריה לצרפת". למעשה גילה עד מהרה שהקצינים הוותיקים אינם מקבלים את מרות המורדים כיוון שהקשיבו בטוניסטרות לנאומי הנשיא דה גול. שאל החליט למנוע שפיכות דמים, טס ב-26.4 במטוסו לפרס ונכנע (נידון להורדה בדרגה ול-15 שנות מאסר). זלר נכנע כשאל, סלן וז'הו ירדו למחתרת ואירגנו את OAS, מחתרת ההתנגדות לדה גול שאף ניסתה להתנשף בחייו. שניים נתפסו ב-1962, הורדו בדרגה ונידונו למאסר עולם אך קיבלו חנינה ב-1968 ורהביליטציה ב-1982 (שאל וחזר לא זכו לרהביליטציה כיוון שנפטרו ב-1979).

סימון סיים את הפקידו כנספח ב-1959. בעת המרד היה מפקד כוחות לגיון הזרים באלג'יריה. הגנרל שאל צילצל לו אישית ואמר לו: "מרעג זה אני מהווה כאן את הפיקוד העליון; האם תישמע לי או לפרס?". סימון, בעל עבר בצרפת החפשיה של דה גול (לעומת שאל שהיה מפקד המחתרת בצרפת תחת הכיבוש הגרמני, ורק אחרי כך הצטרף לצרפת החפשיה) הגיב בהודעת נאמנות לפרס. ברור היה לו ששאל יצוה מיד על מעצרו, ועל כן נכנס לג'יפ וברח בכיוון לגבול טוניסיה, מרחק של מאות קילומטרים. בדרך נאלץ לוותר על הג'יפ וסיים את מסעו על גבו של גמל. כך חצה את הגבול והגיע לבסוף לטוניס, עלה על מטוס אורח, ונחת בלבושו הבליי כשדה אורלי ברוק כאשר נחת שם שאל, כך שנפגשו בשדה...

עוד — בעת שישב שאל במאסר ומשפחתו רעבה הסדרתי תרומה ישראלית למשפחה. עמדתו עם שאל בקשר מכתבים. כאשר שוחרר ב-1967 והיה מחוסר עבודה, דאגתי להשיג לו משרה כספק ימי לחברת צ"מ...

לא עמדתי כאן על תפקידה של ארה"ב, שעיקר דאגתה הייתה לשמור על קשריה עם העולם הערבי. לפי גירסה אחת, אילו היו בעלות-הברית פועלות מהר כפי שפעלה ישראל וברזמנית אתה והיו כובשות את התעלה או מגיעות לקהיר, יתכן והאמריקאים היו מקבלים את העובדות שנוצרו. ברור שהם לא רצו להסתבך לצדן של מעצמות הפותחות באיחור רב במבצע מודחל.

כידוע, היה זה בעיקר הלחץ מצד נשיא ארה"ב שהניע את בן-גוריון לקבל את התביעה לנסיגת צה"ל. במשך התקופה שבאה לאחר מכן הצליחה ישראל להתנות את נסיגתה בהצבת כוח או"ם במקצרים להבטחת המעבר החופשי בהם וכחבל עזה למניעת ניצולו כבסיס לפעולות טרור. התנאים שהותנו במסמך סבר אכן נתקיימו, ואפילו הבריטים שמרו על התחייבותם ופעלו במגמה זו באו"ם.

למעשה קבע בן-גוריון מלכתחילה שני יעדים אלה כמטרה המינימלית למלחמה, הלוא הם המעבר החופשי במקצרי טירן ונטרול הפדאיון. הישגים אלה נשתמרו עד היום הזה — אם גם נדרשו מלחמות נוספות למניעת הריסתם. הרוגי בן-גוריון פתוח גם לניצול הזדמנויות להישגים רחבים יותר, אם רק יינתן להשיגם. כך באשר לאפשרות שמירה על השליטה באי טירן ובמקצרים — לכך הכין את הקרקע בהדגשת יטבת ההיסטורית. הרי נכתב בסקירה שלאחר מעשה (שנתון תש"כ):

"כשנשאל ראש-הממשלה (ב-28 באוקטובר 56) מה יהיה גורל סיני אם הפשיטה תצליח להשיג שם כל כוחות האויב — אמר: 'אינני יודע מה יהיה גורל סיני. אנחנו מעוניינים קודם כל בחוף מפרץ אילת ובמקצרים. אי יכול לתאר לעצמי שיהיה כוחות כאלה שיכריחו אותנו לעזוב — יש אמריקה, יש רוסיה, יש או"ם, יש נהרו, יש אסיה ואפריקה. ואני חושש מאמריקה יותר מכולם. אמריקה תכריח אותנו לצאת. העיקר הוא חופש השיט. יש לנו אמנם יחס אמוציונאלי ליטבת, אבל אני מוכן לוותר על זאת. לא זה העיקר. העיקר הוא שגם אם לא נהיה שם, יהיה לנו חופש שיט'. למעשה אפילו פתח ב"ג פתח לשמירת סיני כולו בידינו, כאשר הגדיר בהחלטת הממשלה מן ה-28.10: 'להצטמצם בשטחי סיני... ומבלי לפגוע בשטח אדמת מצרים'.

תוך עיבוד התכנית האסטרטגית ב-54-1952 כראש מחלקת התכנון השתכנעתי בחשיבות חצי האי סיני עם מפרץ אילת והמקצרים החיוניים לנו, עם הנפט הפחם והמגנן המעניקים עצמאות ועצמה, עם הביטחון הנובע מן העומק (לעומת המצב בו למצרים בסיס באל-עריש מעבר מזה של המדבר), עם ההרים וחשיבותם למודיעין וללוחמה האלקטרונית ובשליטתם על הדלתה ועם חשיבותם

של עצם הקמדים המורחבים לעתידה של מדינת ישראל הזעירה — וכל זאת כמעט מבלי להוסיף אוכלוסיה לא יהודית ("הבעיה הדמוגרפית" שבה מדגישים) — ומה גם שזכותה של מצרים על סיני מפקפקת לחלוטין ונובעת ממעשה שרירותי בריטי ב-1906. ניסיתי בשעתו לעשות לרעיון נפשות בשיחות עם שרת-הביטחון לבון ולאחר-מכן עם בן-גוריון. כל זאת — למקרה בו אכן נאלץ להילחם במצרים ואף נכבוש את סיני. והנה עתה סיני בידינו, ובשוכי ארצה מקפריסין ב-2 לנובמבר בערב ואני מתייצב בבית ב"ג בשדרות הקק"ל בתל-אביב, לאחר שדיווחתי לו (הוא חש ברע ושכב במיטתו) על מצב הדברים אצל "בעלות בריתנו", נסבה השיחה על סיני. "זהו דבר נורא", אמר, "ראיתי מן המטוס עם משה דיין" (כנראה נלקח לסיוע מעל לכוחות באזור קדש ברנע). פתחתי בנימוקי על חשיבותו לישראל ואט אט חשתי שהוא משתכנע והולך. דומני שהיה לאותה שיחה חלק ניכר בנאום "מלכות ישראל" שלו ב-5.11. כנסת, בו רבו הרמזים על כוונות סיפוח. אף-על-פי-כן לא השתכנע עד כדי החלטה שלא לזוז גם תחת לחץ וכאשר כתב לו הנשיא אייזנהאואר לאחר אותו נאום (איגרת מה-6.11, שהגיעה משום תקלה טכנית רק ב-8 לחודש): "הודעות המיוחסות לממשלתך, כי אין ישראל מתכוונת לחזור מטריטוריה מצרית, כפי שנדרש על-ידי או"ם, הובאו לתשומת לבי" הגיב (איגרת ה-8.11): "לא אני ולא שום דובר מוסמך של ממשלת ישראל לא הגיד שאנו מתכוונים לספח את מדבר סיני..."

נעיר לבסוף שעל החלטת הממשלה מן ה-8.11 להסכים לנסיגה מלאה (אם יובטחו חופש השיט ונטרול חבל עזה מבסיסי טרור) נמסר גם לאופוזיציה (חוץ ממק"). רק "חרות" התנגדה. התקיימה על כך הצבעה במליאת הכנסת ב-4.11, שם התקבלה ברוב של 66 נגד 13 **.

ביבליוגרפיה

- המאמר מתבסס בעיקרו על זכרונותי האישיים. בספרים הבאים ניתן למצוא חומר חלקי באותו נושא.
- יעקוב צור, יומן פאריס, המערכה הדיפלומטית בצרפת, הוצאת עם עובד, תל-אביב (1968), 316 עמוד.
- דוד בן-גוריון, כוכבים ועפר, מאמרים מתוך שנתוני הממשלה, הוצאת מסדה, רמת-גן (1976), 400 עמוד.
- Sylvia K. Crosbie, A Tacit Alliance, France and Israel From Suez to the Six Day War, Princeton University Press (1974), 279 pages.
- מיכאל בריזר, גשר על הים החיוני, יחסי ישראל-צרפת 1963-1947, הוצאת עם הספר, תל-אביב (1964), 268 עמוד.

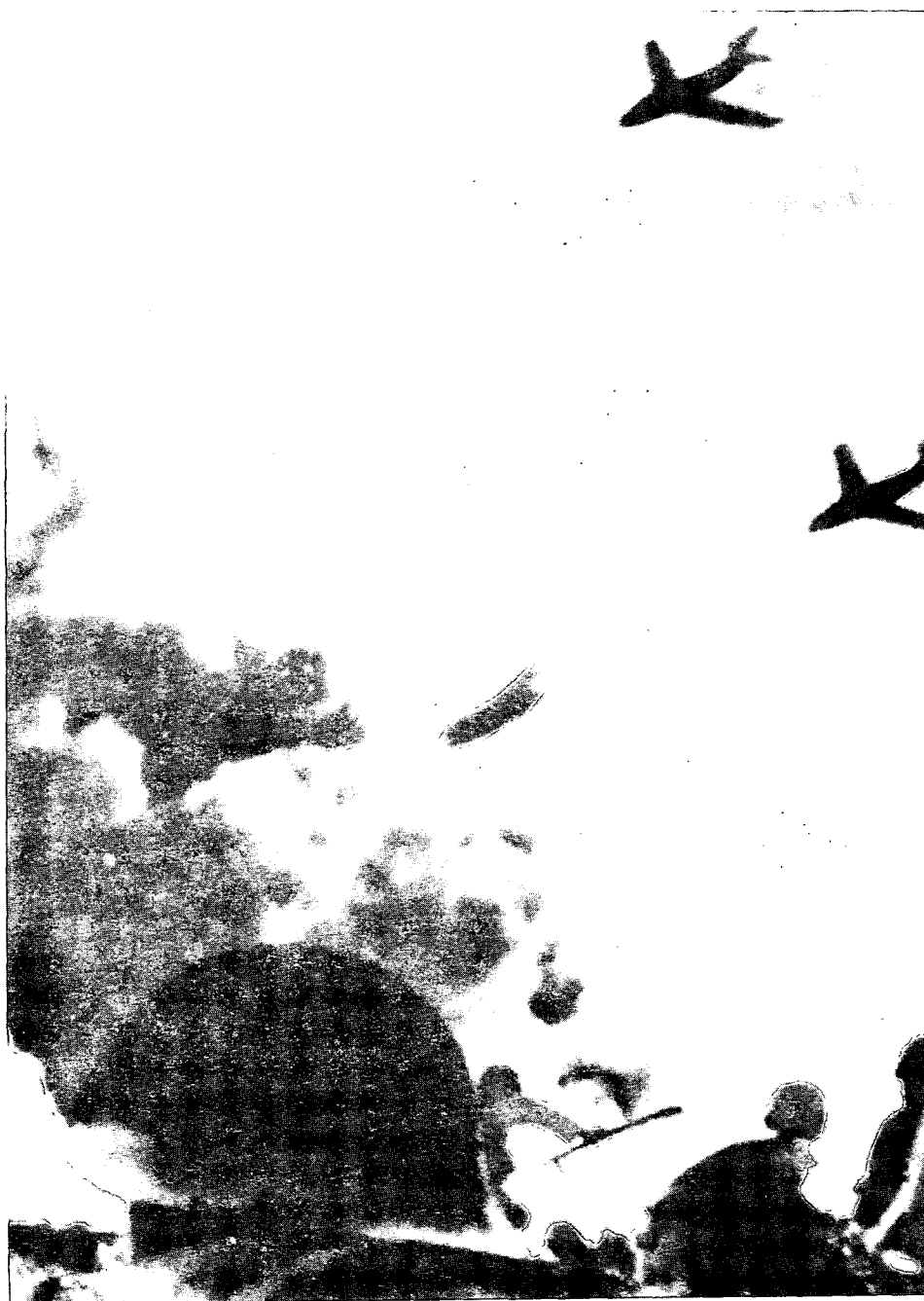
* כאשר סיפרתי על טיפוס ה-Colonel Blimp הבריטים הגיב והסביר לי עד כמה חשוב שבצה"ל יהיו מג"דים בני עשרים וחמש וארבעים בני שלושים...

** משה דיין אף הוא "מחה" נגד ההחלטה כאשר הועברה לו לבצוע על-ידי שרת-הביטחון.

העסקה הצ'כית-מצרית: שאלה של תארוך

אל"מ (מיל') מרדכי בר-און*

"בשבוע שעבר חתמנו על הסכם מסחרי עם צ'כוסלובקיה, שלפיו תספק לנו מדינה זו נשק תמורת כותנה ואורז" – מסר ראש ממשלת מצרים גמאל עבדול נאצר, ביום ג', י"א תשרי תשט"ז (27 בספטמבר 1955)¹ כנאום מאולתר, שנשא בעת פתיחתה של תערוכת צילומים קטנה שערכה בקהיר המחלקה ליחסי ציבור של הצבא המצרי.² בדרך זו מגשימה מצרים את שאיפת המהפכה המצרית להקים צבא לאומי חזק, הוסיף המנהיג המצרי, בהסבירו בקצרה את מניעיו לחתום על אותה "עסקה מסחרית", שבמהרה תהא נודעת ברחבי העולם כ"עסקת הנשק הצ'כית-מצרית", והישראלים הנדהמים יכנו אותה בקיצור: "העסקה הצ'כית".

מטוסי מיג מצריים תוקפים את כוחותינו. בעסקה הצ'כית נכללו כ-200 מטוסים מסוגים שונים

* היה רל"ש הרמטכ"ל בעת מבצע קדש. המאמר מבוסס על פרק בעבודת מחקר שלו על המבצע.

אף-על-פי, שכל העיתונות הישראלית ועיתוני העולם דיווחו במלואה על הכרזתו הדרמטית של נאצר, נראה, שבימים הראשונים לא נקלטה מלוא משמעותה המהממת, בתודעתם של הישראלים.³ עד מהרה התברר להם ולמנהיגיהם, שהם ניצבים בפני תפנית מהפכנית ומרחיקת-לכת במצבה הביטחוני של ישראל וביחסיה הבין-לאומיים. הידיעות בדבר ה"עסקה הצ'כית", שהוסיפו לזרום לישראל בקצב גובר לאחר אותה הכרזה, השליכו את ישראל אל תהומות של חרדה והתחבטויות קשות, והאיצו את אותם מעגלי סיבה-ומסובב, שהוליכו בסופו של דבר אל מערכת סיני.

הצבת ההכרזה בדבר העסקה הצ'כית בפתח סיפור קורות מדיניות הביטחון ויחסי החוץ של ישראל בשנת תשט"ז מעוררת בעיה היסטוריוגרפית של תארוך (פריודיזאציה).

רוב החיבורים על קורות מלחמת 1956 מעדיפים לפתוח את שרשרת הנסיבות בתיאור הזעזוע של נאצר וחבריו-לשלטון בעקבות מבצע "חץ שחור" — פשיטת צה"ל אל מחנה הצבא המצרי מצפון לעזה ב-28 לפברואר 1955 — שדחף, לפי הגרסה המקובלת, את המצרים אל זרועות הסובייטים, ועורר אותם לחתום על "העסקה הצ'כית". קנת לאו (Love), שהיה באותה עת כתב ניו-יורק טיימס בישראל ובמצרים, שמע זאת מנאצר בראיון מיוחד ימים ספורים לאחר פרסום העסקה. הוא פתח את ספרו על שתי מלחמות סואץ בתיאור פעולת עזה, וסיכם: "זרם האירועים מן[פעולת] עזה למלחמה בצומת הדרכים של העולם, השפיע מאוד על זרמים של עימות לאומי ואישי".⁴

סובייטולוגים רבים מוצאים סימוכין לכך שהמצרים קיימו מגעים ראשונים, לבדיקת הכדאיות והאפשרות לרכוש נשק מן הסובייטים כבר בשלהי 1953. חסן ראגאב, סגן שר המלחמה המצרי, סייר בראשית 1954 במזרח אירופה, ושהה כחודשיים בברית המועצות, בעוד הקבינט המצרי מאשר הסכם מסחרי עקרוני עם ברית המועצות, וקורא לחילופין של כותנה מצרית בנשק ובדלק סובייטיים.

הסובייטים החלו להתעניין במזרח התיכון הערבי בפרט, ובעמי העולם השלישי בכלל, כבר כימיו האחרונים של סטאלין. מייד לאחר מותו חלה תפנית מרחיקת-לכת במדיניותם, ובמרוצת שנת 1954 הופיעו ביטויים שונים — בנאומים, במאמרים ובצעדים מעשיים שנקטו הסובייטים — המצביעים על אוריינטאציה חדשה במדיניות החוץ הרוסית ועל מאמצים הולכים וגוברים לחדור למזרח התיכון באמצעות התקרבות מפליגה למדינות ערב בכלל, ולמצרים בפרט.

במחקרו על התפתחותה של העסקה הסובייטית-מצרית⁵ מביא אורי רענן שורה ארוכה של ראיון לתמיכת טענתו, שגישושו של נאצר לרכוש נשק מן הקומוניסטים התחילו חודשים רבים לפני פעולת עזה, ואילו ההחלטה העקרונית הסופית לבוא לידי הסכם עם ברית המועצות באה בעקבות ההכרזה על ברית ההגנה, שנחתמה בין תורכיה לעיראק (שעתידה במהרה לשמש גרעין להקמתה של "ברית בגדד"). הכרזה זו — שעמדה בניגוד גמור למאמציו של נאצר לשכנע את המערב להשתייך את תכנית ההגנה שלו במזרח התיכון על ברית הביטחון הקיבוצי של הליגה הערבית, שנחתמה באפריל 1950 — הפתיעה אותו, ואיימה על מנהיגותו בעולם הערבי. לפי גרסת רענן, הגיב נאצר בדרוכו האופיינית — על-ידי תמרון דווקני חריף, פנה אל הרוסים, בהסתמכו על המגעים והגישושים שכבר התקיימו זה זמן מה.

מן החומר המצוי בידיו כיום לא ניתן לקבוע במסמרות את העיתוי המדויק של תחילת המגעים המצריים-סובייטיים. רענן מתבסס על פרשנות מפורטת (לעתים מרשימה, אך לעתים מאולצת מדי) של מקורות סובייטיים שפורסמו — נאומים של מלנקוב, של מולוטוב ושל אחרים בסובייט העליון, עיתונות סובייטית ובמידת-מה אף על מקור חסוי, שהתגלה בעקבות עריקתו של איש ביון סובייטי.⁶ הליקוי העיקרי בעבודתו ובעבודות דומות הוא העדר גישה אל המקורות העיקריים, העשויים לאשר, או להכחיש, את גרסתו — הארכיונים של מוסקבה. על כן ממצאיו חייבים להישאר בבחינת "השערה מפורטת".

בשלב הזה קשה גם להסתמך על המקורות המצריים. את הגרסה המצרית יונקים החוקרים והעיתונאים משלושה מקורות עיקריים: מחמד חסנין היכל, מיג'ור צלאח סאלם ונאצר עצמו. היכל וסאלם אינם מקור ראשוני. היכל לא היה שותף פעיל לאירועים באותה תקופה, ואילו סאלם (שאמנם ליווה את נאצר לוועידת באנדונג), היה כבר אז בשלבי סילוקו מהשפעה. מכל מקום, למקרא גרסותיהם, מתחזק מאוד הרושם, שמבטא גם רענן — "במזרח התיכון, חושבים שהיסטוריה אינה מדע מדויק, אלא תיבת מטמון שאפשר לשלוף ממנה נכסים בכל מצב מתאים".⁷

לנאצר היו ללא ספק סיבות טובות לערפל את תהליך התקרבותו למוסקבה, ולטשטש את מקורותיו. זכר האירועים בגואטמלה ובאיראן — כאשר המערב סילק בחוזק-יד מנהיגים, שהעזו למרוד ולהתקרב התקרבות מדאגה לברית המועצות — עדיין היה טרי. רבים ממקורביו של נאצר הזהירו אותו מפני אפשרות כזו. כדי לשכך את זעמו של המערב ולרכך את תגובתו, תמך נאצר כמה חודשים, תוך פנייה מחודשת לקבל נשק מן המערב, ורקם לעצמו אליבי מתוחכם, שיפגין בעליל, שהוא נדחף לצעד כזה בניגוד לרצונו וכלית ברירה. במסגרת האליבי טבעי היה, שנאצר ישאף להבליט את "הסכנה הישראלית" כגורם מרכזי במערך מניעיו.

למרות הרושם הברור, שהמצרים ניצלו לצרכים תעמולתיים את הזעזוע, שגרמה להם פעולת עזה, והפריזו בהצגת האירוע הזה כתפנית מהפכנית ביחסיהם הבין-לאומיים וכגורם מסובב ראשי בקורותיה של מלחמת סיני ואף שקשה לעמוד בצורה מוסמכת על סדר האירועים ולוח הזמנים, קשה שלא להתרשם מהעדויות, שאמנם גרמה פשיטת צה"ל לזעזוע ניכר בקהיר, ודחפה את נאצר ואת חבריו לשנות את סדרי העדיפות שלהם, לשקול מחדש את בעיות יחסיהם עם ישראל, ואולי אף האיצה בהם להקדים ככל האפשר את חידוש צבאם.

במאמר, שפרסם נאצר ברבעון היוקרתי Foreign Affairs בחדש ינואר 1955, שכוונת מעטים לפני

פעולת עזה, פרס ראש ממשלת מצרים את היעדים האומיים, שהמהפכה שלו הציבה. הוא הקדיש את המאמר כולו לתכניתיו הכלכליות והחברתיות ולתהליך שחוררה של מצרים מהתלות בגורמים קולוניאליים. את בעיות הביטחון ואת היחסים עם ישראל הוא פוטר בהודעה צדדית קצרה למדי:

המצרים חשים, שנעשה אי-צדק גדול לערבים... לישראל מדיניות תוקפנית ומתפשטת... למרות זאת, איננו רוצים לפתוח בעימות. למלחמות אין תפקיד במדיניות החיובית שתכננו כדי לשפר את תנאי החיים של עמנו... מלחמה תגרום לנו להפסיד — במקום להרוויח — הרבה ממה שרצוננו להשיג.

אם כי אין להסתמך יותר מדי על מאמר כזה, שמניעיו והשיקולים המעצבים את ניסוחיו הם תעמולתיים ללא ספק, ניתן להניח, שהמאמר משקף את הלך-רוחו של נאצר באותם ימים, את סדר העדיפויות ואת לוח הזמנים, שהוא קבע לעצמו. לאחר שנתיים וחצי של מאבקים פנימיים מרים נגד יריביו מבין המהפכנים, נגד יריביו הקומוניסטים, נגד האחים המוסלמים ונגד הבריטים, הוא השיג לא מכבר את אחד מיעדיה העיקריים של המהפכה — הסכם בדבר סילוק הכוחות הבריטיים מבסיסי התעלה. ניתן להאמין, שביקש לעצמו תקופה של שלושה מדינות, שתאפשר לו להגשים, לפחות חלק מהבטחותיו לעם המצרי בתחום הכלכלה והחברה. אפילו הניסוח המרגיע הזה מרמז על כך, שעשיית "חשבון צדק" עם ישראל לא סולקה באופן מוחלט מסדר יומו אלא נדחתה לפי שעה למועד מאוחר יותר. ספרונו הפילוסופיה של המהפכה הופיע בלשונות שונות כמה חודשים קודם לכן, וכלל במפורש את חיסול היישות הישראלית בתוך מניין היעדים המרכזיים של המהפכה.

ההנחה — שבשלהי 1954 ובראשית 1955 ביקש נאצר תקופת רגיעה בחזית עם ישראל על מנת להתפנות להגשמת יעדים לאומיים אחרים, ולהבטיח את השלמת הנסיגה הבריטית מאדמת מצרים — מקבלת תימוכין גם ממקורות אחרים. כך מספר מיילס קופלנד (Copeland), איש ה-CIA, שקיים, בשנים 54-1953, קשרים הדוקים מאד עם נאצר ועם חבריו מכת הקצינים בכל הנוגע למגמותיהם, שסקרים שערכו ממשלת מצרים וה-CIA במרוצת 1954, גילו שהעם המצרי אינו מגלה עניין רב בישראל ובשאלה הפלשתינאית. נאצר, ככל הנראה, התרשם מחוות הדעת של ג'ון אייכלברגר, נציג ה-CIA במצרים, ששנת 1954/5 היא השנה המסוכנת ביותר לשלטונו, ועליו להתרכז בבעיות פנים, ולהרוויח שקט מרבי ביחסי החוץ שלו.⁸

בחודשים האחרונים של 1954 הקפיד נאצר לקיים צינורות-מגע פתוחים עם אנשי משרד החוץ הישראלי, ואותת לעבר ישראל איתותים מרגיעים,

ואפילו רמזים על נכונותו לבדוק אפשרות של פיוס מרחיק-לכת. במשך כמה חודשים התקיימו מגעים חשאיים קבועים בין אנשי גדעון רפאל, הממונה על מחלקת המזרח התיכון במשרד החוץ, לבין הצד המצרי.⁹ ובמקביל התקיימו מספר פגישות חשאיות בין אבא אבן למחמוד עזמי, נציג מצרים באו"ם ומדינאים מערביים שונים התאמצו באותה תקופה עצמה לפשר ולגשר בין מצרים ובין ישראל, ונתקלו בדרך כלל באוזן קשבת. גם קרמיט רוזוולט (מראשי ה-CIA) קיים מגעים, שנועדו להבשיל פגישה בדרג גבוהה בין נציג ישראלי לבין נציג מצרים. המגעים הוקפאו על ידי שר החוץ משה שרת בעקבות הוצאתם להורג של שניים מגדוני "הפרשה".

בימים הראשונים של פברואר 1955, שבועות ספורים לפני פעולת עזה, חזר נאצר והעביר לישראל שדרים מרגיעים, שנועדו לחדש את המגעים שהוקפאו ולפייס את זעמם של הישראלים על תליית נידוני קהיר. רוג'ר בלדווין, יושב-ראש "אגודת זכויות האדם" בארה"ב, שיצא לקהיר על מנת לנסות להניא את המצרים מן התליות, דיווח לשרת על פגישותיו עם נאצר, וציטט את נאצר כאילו אמר, כי "אין חלקו עם אלה המבקשים להטביע את ישראל בים התיכון. הוא מאמין בקיום משותף עם ישראל ויודע כי סוף המשא ומתן לבוא". בעשרה בפברואר העבירו אנשי ה-CIA שדר מנאצר, שהציע לחדש את המגעים.

גם אחרי פעולת עזה עדיין נמשכו המאמצים להחיות את הקשרים. אך המבצע צינן את התלהבותו של נאצר לקדם את המגעים, או לפחות נתן לו תירוץ נוח לעכב את התפתחותם. בפגישה בלתי רשמית בין יוסף תקוע, הממונה במשרד החוץ על בעיות שביתת הנשק, לבין קולונל צלאח גוהר, הממונה על ענייני פלשתינה במשרד המלחמה המצרי, סיפר גוהר על פגישתו עם נאצר, זמן קצר לאחר פעולת עזה, שבה סיפר לו מנהיגו על המגע האישי, שהיה לו עם ראש ממשלת ישראל, "וכי הדברים התנהלו במישרים ומתוך סיכויים טובים להמשך — אך הנה באה ההתקפה על עזה, וכמובן עכשיו זה נגמר".¹⁰

גם מחקרו של אהוד יערי על הפעלת הפידאיון בידי השלטון המצרי בתקופה שקדמה למבצע קדש,¹¹ מצביע על שינוי עקרוני במדיניות המצרית בכל הנוגע להסתננות חבלנית לשטח ישראל בעקבות "חץ שחור". למחקר הזה יש לייחס מהימנות גבוהה מאחר שהוא מתבסס רוב-ככולו על מסמכי שלל, שתפס צה"ל בעזה ובאלי-עריש לאחר מבצע קדש ולאחר מלחמת ששת הימים. המסמכים מצביעים בעליל, שעד למבצע התאמץ הצבא המצרי לבלום את ההסתננות האלימה והבלתי מבוקרת, שפשטה באותם ימים בקרב

תושבי מחנות הפליטים. המצרים לא הצליחו לרסן את ההסתננות, וקרב לוודאי, שבמקביל לכך ראו קצינים מצרים צורך לשלוח לשטח ישראל חוליות מודיעין; אף-על-פי-כן, בולט במסמכים השוני העקרוני: לאחר המבצע החלו נציגי המודיעין והצבא המצרי לארגן ביומתם את גרודי הפידאיון, ובמהרה שלחו אותם אל מעבר לגבול במגמה מחושבת לתקוף יעדים ישראליים ולנצלם לחימום הגבול ולהפגנת נחישות במאבק נגד ישראל.

ניסוחו של קרימנס (Cremins) נראה לי כסיכום המאוזן ביותר לחיבור מקומה של פעולת עזה במהלך התפתחות המדיניות המצרית:

ברור שתהיה זו טעות להסיק, כי פשיטה זו הייתה הגורם היחיד שהביא לפניית המצרים לסוכייטים... [אולם] תוצאה חשובה של הפשיטה על עזה הייתה שהיא חשפה את החולשה של צבא מצרים. חולשת הצבא המצרי הובלטה לאו דווקא מתוך כישלונו בקרב — שאותו ניתן להסביר בהפתעה ובריכוז כוחות במישור הטקטי — אלא מתוך כך שהתברר היטב, שלשלטון המצרי אין אופציה ממשית להגיב על ההתקפות של ישראל מחמת חולשתו הכללית של הצבא המצרי ומחמת העדר כלים מתאימים לניהול פעולות מוגבלות בהיקף יעיל.¹²

★★★

כאמור נצטרך להמתין לשיפוטו הסופי והמאוזן של ההיסטוריון בפרשה זו עד שיפתחו בפנינו ארכיוני קהיר ומוסקווה: באיזו מידה היה "חץ שחור" מן הפרספקטיבה המצרית נקודת מוצא, פתח תקופה, מעבר דרמטי, או שמא היה זה רק גורם מסייע, דרבון נוסף ותירוץ נוח להיתלות בו — זאת נדע לאשורו רק בעתיד. מן הפרספקטיבה הישראלית אין השאלה כה מכרעת משני טעמים:

ראשית, גם בתודעתם של מעצבי המדיניות הישראלית של אותה תקופה נרשם "חץ שחור" כמאורע דרמטי למדי אך לא כנקודת מפנה מהפכנית. משה שרת כתב ביומנו באחד במרס 1955:

נרעשתי. מספר [ההרוגים המצרים] משנה לא רק את ממדי התקרית אלא את עצם מהותה. הוא הופך את התקרית למאורע העלול להיות כרוך בסיבוכים ובסכנות חמורות לימים הבאים — כל הזמן חשבתי מה יהיה באזור הספר של הרצועה והאמנם יכליגו המצרים על העלבון הצורב, שגרמנו לצבאם ובכמה קורבנות בין המתיישבים תעלה לנו תגובתם.¹³ תגובתו של בן-גוריון הייתה שונה. גם הוא לא התעלם מעצמת האירוע. ביומנו מאותו יום הוא

חיילי צה"ל שנהרגו ע"י פדאיון. רוב החיבורים פותחים את מלחמת 1956 במבצע "חץ שחור", שהיה תגובה לפעילות פדאיון

תיאר כיצד נסע יחד עם משה דיין, וחיילים מחאו להם כף. להערותו של דיין, שהחיילים מוחאים כף לבן-גוריון, ענה ראש הממשלה: "מוחאים לקרב עזה".¹⁴ ב"התייעצות חברים" העלה בן-גוריון על נס "את חשיבות גילוי עדיפותנו הצבאית על המדינה הערבית החזקה ביותר וכן את תועלתו החיובית של מעשה גמול זה, בנסכו רוח של ביטחון עצמי בצבא וביישוב".¹⁵

המנהיגים הישראלים ראו בכך אירוע דרמטי אך לא משבר עקרוני ובודאי לא צומת דרכים היסטורי. רוב המנהיגים הישראלים לא היו מודעים לתפנית מהותית, שחולל המבצע במדיניות המצרית, אפילו במישור היחסים הצבאיים הצפויים בין ישראל למצרים באזורי הספר עצמם. עבור ישראל היה זה רק שלב נוסף בתהליך מתמשך, שאפינה אותו התערעורת גוברת של הסכמי שביתת הנשק והסלמה גוברת במתיחות הצבאית לאורך הגבול, ותחילתו זמן רב לפני אותו מבצע. באותה חוברת של Foreign Affairs, שבה התפרסם מאמרו המתון של נאצר, מופיע המאמר "Israel's Borders and Security Problems" מפרי עטו של משה דיין, שסיים זה עתה את שנת כהונתו הראשונה כרמטכ"ל. יש להניח, שגם המאמר הזה נכתב כחדשיים לפני פעולת עזה. דיין תיאר בהרחבה את ההתגברות הדרמטית של ההסתננות הערבית לתוך שטחה של ישראל, הביא פרטים סטטיסטיים, המצביעים על הסלמה בשילוח קבוצות חבלה על ידי כל מדינות ערב,

והרחיב את הדיבור על איומי הערבים לפתוח בסיכוב שני.

המאמר הזה, אף שיש לראות גם אותו כחלק מן ההתנצחות ההסברתית בין ישראל לערב באזורי האמריקנים, נשען על חוויה אמיתית. במחצית השנייה של 1954 ובראשית 1955, הונחה על שולחנו של דיין שורה ארוכה של מסמכים סודיים ביותר שהפיקה מחלקת המודיעין במטכ"ל, ושהצביעו על מאמץ הולך וגובר, שמקורו בדרגים גבוהים בצבאות ערב בכלל, ובצבא המצרי בפרט, להפעיל לוחמה זעירה נגד ישראל. דו"ח מסכם מראשית 1955 מסר, ש"בתקופה האחרונה בוצעו פעולות לוחמה זעירה נגד ישראל מגבולות מצרים, ירדן ולבנון, כשהן מאורגנות ומתוכננות על ידי מצרים ברמה הגבוהה ביותר [בקשר ישיר לנאצר], תוך נסיונות לתיאום בינערכי לצורך ביצוען. ארגון החוליות החל עוד בסוף 1954".

ברוך קימורלינג בדק את בולטות* הסכסוך הישראלי-ערבי בתודעה הישראלית לפי מספרן, מיקומן וגודלן של הכותרות הנוגעות לסכסוך כפי שהופיעו בעיתון "הארץ". לפי ממצאיו ירד מאוד העניין בסכסוך בתודעה הציבורית מאז 1949 (ירידה מ-2.5 לשנת 1949 לפי המדד של קימורלינג עד 1.09 בשנת 1952); אך החל משנת 1953 התחילה שוב עלייה, ובשנת 1954 נרשמת קפיצה תלולה כלפי מעלה (1.94 לשנת 1953 ו-2.8 לשנת 1954).¹⁶ בשנת 1955 עלה מדד הבולטות שוב (מ-2.8 ל-2.95) וכן עלה מספר התקריות ל-55 ומספר הנפגעים ל-49 הרוגים ו-135 פצועים. עלייה זו קשורה ללא ספק במבצעי הגמול של צה"ל באותה שנה ובתגובת המצרים עליהם. התמונה הכללית, שבוודאי הסתמנה בעיניהם של הישראלים, היא הסלמה הדרגתית ומתמשכת, שתחילתה זמן רב לפני מבצע עזה. על רקע זה גם אפשר להבין את סיכומו התמציתי של משה דיין, שתיאר את 1954 כשנה, שבה "רבו מעשי הסתננות ורצח בגבולות, בלי שיעשה מנגנון האו"ם דבר למניעת מעשים אלה. דבר זה יצר בישראל הרגשת בידוד וניתוק..."

בין אם שגו אנשי המודיעין הישראלי (ועמם המנהיגים שקיבלו את גרסתם), בדבר מדיניות המצרים לפני מבצע עזה ובין אם לאו, החשוב לענייננו הוא שהמנהיגות הישראלית לא ראתה במבצע, ואפילו לא בתגובות המצרים לאחריו, "מסה קריטית", המשנה את תמונת המצב מיסודו. התפנית לפי דימויי הישראלים חלה עם חתימת העסקה הציבית-מצרית. המצב — שאופין עליידי שחיקה הדרגתית של משטר שביתת הנשק ועליידי החרפה גוברת של המתיחות (אף שניתן היה לשלוט בו ולפקח עליו מבלי שהחשש למלחמה נוספת בהיקף מלא יחרוג מציפייה עקרונית למשהו, שעלול להתחולל בעתיד)

* רמת העניין שיש לציבור בנושא מסוים — המערכת.

— התהפך מן הקצה אל הקצה, ומנהיגי ישראל ראו עצמם ניצבים מייד בפני סכנה בהיקף מרבי. "את האות המכריע להתקפה הקרבה ובאה עליה" — כתב דיין — "ראתה ישראל כעסקת הנשק שנעשתה בין צ'כוסלובקיה ומצרים בספטמבר 1955".¹⁷ שנית, הישראלים היו משוכנעים בשלב ההוא, ללא ספק, שמצרים, כמו גם מדינות ערב האחרות, נחושה בדעתה העקרונית לחולל "סיכוב שני". מייד עם תום קרבות מלחמת תש"ח, ועוד טרם יבשה הדיו שבה נחתמו הסכמי שביתת הנשק, התחילו להגיע אל ראש הממשלה ושר הביטחון, אל שר החוץ ואל הרמטכ"ל דו"חות חוזרים ונשנים של מחלקת המודיעין במטכ"ל ושל מחלקת החקר במשרד החוץ, המצטטים מאות הצהרות של מצביאים ומדינאים מכל מדינות ערב, המעידות מפורשות על תקווה נמרצת וציפיה מוחשית לרגע, שבו יינתן לצבאות ערב להביס את ישראל ב"סיכוב שני".¹⁸ חרף הוויכוח הנוקב לאחר 1953 בין בן-גוריון לשרת בכל הנוגע לסיכויי השלום ולמדיניות ישראל בסכסוך עם מדינות ערב, אוחדו מנהיגי ישראל בדאגה העקרונית שמדינות ערב יחדשו את המלחמה ברגע שיראו את עצמן מוכנות לכך צבאית ואת השעה כשרה לכך מדינית.

ביולי 1950 פתח ראובן שילוח, הממונה על שירותי הביון, דיין בדבר יחסי ישראל עם מדינות ערב, במסגרת כנס שגרירים* בהערכה פסימית ביותר בדבר כוונותיהם של הערבים: "מבחינה צבאית שקלו [הערבים] ומצאו, שאם יכלולו מעשיהם כראוי, יוכלו לנצח אותנו בסיכוב שני, וכי רק גורמים הניתנים לתיקון הביאו את הכישלון במערכה הראשונה". שר החוץ הדגיש באותו דיון את חיוניות השאיפה לשלום עבור ישראל, אך הוא שותף לחרדה שביטא שילוח, לפחות לטווח קצר ולטווח בינוני.¹⁹

לפיכך, מנקודת מבטה של ישראל ולצורך הבנת הכרעותיה המדיניות, לא היה זה משנה הרבה אם כוונותיו של נאצר להתחמש ולנסות להכות את ישראל בסיכוב נוסף היו מתגשמות לפני הגשמתן של תכניות לאומיות אחרות שהיו כאמתחתן, או לאחריהן. יש להניח, שאם אמנם עמדה בפניהם הברירה, היו מעדיפים מנהיגי ישראל להקדים את העימות אם אכן היה בלתי נמנע, כפי שרובם סברו, משום שלאחר שתסלק את הבריטים מן התעלה, תלאים את תעלת סואץ, ותצליח לאחר (במעט, או בהרבה) את העולם הערבי ולשלהב אותו כשלהבת הלאומיות המחודשת — תציב מצרים בפני ישראל בעיה צבאית ומדינית קשה פי כמה. השאלה האם אמנם החליף מבצע עזה את סדר הקדימויות של נאצר או לא, לא העלתה ולא הורידה מאומה במערך שיקוליהם של הישראלים.

* האירוע כונה אז "שיבת הצירים".

שליים²⁰ צודק בטענתו, שמערכת סיני היתה תוצאה של יזמה ישראלית, הגם שזו באה כתגובה ליזמה המצרית. במערכת הסבוכה של סיבות ומסובבים היו ההשגות והשיקולים של מנהיגי ישראל לאחר 27 בספטמבר 1955, מנהירים הרבה יותר את מהלך האירועים משיקוליו של כל גורם אחר, ואת שיקולי הישראלים אין להבין אלא כתגובה לעסקה הצ'כית.

הזעזוע המרכזי והחשוב ביותר, שפקד את האזור ושימש כמניע עיקרי למהלך האירועים, נבע אפוא מאותה הכרזה לאקונית של נאצר בפתיחת אותה תערוכת צילומים אלמונית.

סיכום

הפסקת האש, אשר נכנסה לתוקפה בשבעה בינואר 1949, פתחה פרק חדש בתולדותיה של ישראל: מלחמת העצמאות תמה והתחילה תקופת משטר שביתת הנשק. בראשית 1949 הציג דיין לבן-גוריון לכבוש את שכונת שיח' ג'ראח על מנת לפתור אחת ולתמיד את בעיית הקשר הרצוף עם הר הצופים. לפי עדותו של דיין השיב לו בן-גוריון בפסקנות: "המלחמה נגמרה, בלי הכותל המערבי, בלי הרובע היהודי, בלי הר הצופים. העדיפות הראשונה היא עכשיו להביא יהודים וליישב את הדרום, זו העדיפות הראשונה".²¹ האשליה — אשר רווחה בזמן הדיונים על הסכמי שביתת הנשק — כאילו יוליכו הסכמים אלה במהרה להסכמי שלום מלא ורשמי, לא נמשכה זמן רב. במרוצת 1949 נמשכו שיחות השלום תחת חסותה של ועדת הפיוס של האו"ם בלוזאן והתקיימו שיחות מתקדמות על הסכם שלום עם עבדאללה. לקראת סוף אותה שנה כבר היה ברור למדי למנהיגות הישראלית, שהשלום המיוחל שוב אינו עומד מאחורי הכותל.

לא ניתן להבין את הכרעתו של בן-גוריון להטיל את צה"ל אל תוך מערכת סיני מבלי להכיר את התהליך המתמשך של התערעורת משטר שביתת הנשק. מבחינות רבות ניתן לתאר את מערכת סיני כניסיון נואש להשתית את יחסי ישראל עם הגדולה במדינות ערב על בסיס טריטוריאלי, ליגאלי ומדיני חדש. בהתערעורת משטר שביתת הנשק מהווה העסקה הצ'כית נקודה דרמטית — "נקודת אל-חזור" — היא גיבשה את חומר הנפץ שהצטבר משך השנים הללו לכלל "מסה קריטית". הגם שמנהיגי ישראל חיפשו גם לאחר הזעזוע מוצא שלא בדרכי מלחמה, הוליקו הנתונים המדיניים החדשים, שנוצרו כעקבות העסקה הצ'כית, אל ההתנגשות שפרצה בסתיו 1956.

אותה הכרזה בדבר "עסקה מסחרית" לחילופי נשק בכוחה ובאורז פתחה אפוא את המעגל האחרון, שחולל את "הסיבוב השני", לא ביזמה ערבית, אלא ביזמה ישראלית וכפף החרדות,

שהיא חוללה בלבם. מעגל זה נסגר למשך כעשר שנים עם נסיגתו הסופית של צה"ל משארם א-שייח' ומרצועת עזה בראשית 1957.

הערות

1. הארץ, 28.9.55.
2. בזכרונותיו סיפר מוחמד חסנין היכל, שבמחצית ספטמבר החלו ידיעות בדבר עסקת הנשק לרלוף. ממשלת ארצות הברית החליטה לשלוח לקהיר את קרמיט רווולט. על מנת להעמיד את השליח האמריקני בפני עובדה מוגמרת ולמנוע מצדו לחצים, החליט נאצר להודיע על העסקה בפומבי. הוא חיפש הזדמנות להופעה ציבורית, ולא מצא אלא את האירוע הבלתי מרשים של פתיחת אותה תערוכת צילומים שולית, שהשתתפו בה כסך הכל 70 איש. ראה: Mohamed Heikal, Nasser — The Cairo Documents, pp. 59-60. לפי הגרסה המצרית מופיע גם כ" Mohamed Heikal, The Sphinx and the Commission, pp. 57-63.
3. למחרת ההכרזה (28 בספטמבר 1955) הוכיח משה שרת כימנו את העניין כבדרך אגב: "העיתונות רועשת זה יומיים כידועת על התקשרות מצרים עם ברית המועצות או/ו עם צ'כוסלובקיה על קניית נשק...", אך בשיחה שניהל באותו יום עם אדוארד לאוסון, שגריר ארצות הברית בישראל, הוא דן עם בשאלת עסקות נשק. שעמדו בכיול לדין בין מצרים וארצות הברית, ואינו מוכיר כלל את הידיעה המרעישת. יומן שרת, כרך ד' עמ' 1176-7.
4. רק שלושה ימים לאחר ההכרזה, מציעים אנשי משרד החוץ לעצמו לכנס ישיבה שלא מן המניין של ממשלת ישראל "כדי להפגין חרדתה לסכנת מרוץ החימוש החדש", ולכו של שרת נוקף אותו על שהרעיון הזה לא עלה על דעתו... שם, עמ' 1180.
5. יומנו של בן-גוריון מהתקופה 12 בספטמבר 1955 ועד 30 ביולי 1956 אבר. תגובתו הראשונה של בן-גוריון לעסקה הצ'כית מדרושת על ידי משה דיין, אשר הועק מחופשתו באירופה לרן עם בן-גוריון המחלים ממחלתו. משה דיין, אבני דרך, עמ' 184.
6. New-York Times, 6 October 1955. נאצר טען בראיון הזה, שהדף לפנות אל הרוסים בא לו בעקבות הפשיטה בעזה, ואילו הדף לחתום עליה סופית בא בעקבות הפשיטה למסחר חזק יומים בסוף אוגוסט 1955.
7. Kenneth Love, Suez — The Twice Fought War, p. 1. ראה גרסה הרבה יותר מאוחרת, אך דומה — Donald Neff, Warriors at Suez, pp. 29-37. נאצר עצמו חזר על גרסה זו עם גומיס ריבוב ובינאומים. התיאור המפורט ביותר מצוי בנאום מאוחר למדי שנשא באלכסנדריה ב-26 ביולי 1962.
8. Uri Ra'anani, The U.S.S.R. Arms the Third World, pp. 13-173.
9. Penkovsky Papers. מעוזיו הבכירים של נאצר בשלבים מוקדמים מאוד, עם דיוע הביון של הצבא האדום, GRU. רמזים על קיומו של הסכם קצוני בין ברית המועצות למצרים בדבר הספקת נשק מופיעים גם במאמר: K. Ivanov, "National Liberation: Movements and Non-Capitalist Path of Development", International Affairs (Moscow), 1965, No. 5, p. 61.
10. רענן, שם, עמ' 66-65.
11. מילס קופלנד. משחק האומות, עמ' 67-69, ועמ' 88.
12. ראה ראיון שנתן גדעון רפאל לד"ר אבי שליים ביום 17 במאי 1982 וכן רמזים לפרשה זו ביומן שרת, כרך ב', עמ' 584, 551, 584, 551, 691, 683, 682, 675, 460, 716, 838. נעמיות דומות הושמעו גם מפיהם של ריצ'רד קרוסמן, הור בלישה ומוריס אורבאן שביקרו באותם ימים בקהיר.
13. אדור יערי, מצרים והמדיאין, 1956-1953.
14. Charles D. Cremins, The Arabs and the World, pp. 143-144. בתגובתו לפשיטה מדיע נאצר, שמצרים "לא תמהר לקום" — אל אהרם, 1 במרס 1955 (מובא אצל אדור יערי, שם, עמ' 19). בהסבתו של גודד המשמר הלאומי הפלשתינאי בעזה לחיזית "פידאיון", החלה מצרים רק בחודש מאי 1955 והפעלתו הראשונה של הגודד הזה בהיקף ניכר חלה באוגוסט 1955.
15. יומן שרת, כרך ג', עמ' 804.
16. יומן בן-גוריון, 1 במרס 1955; מיכאל בריזוהר, בן-גוריון, כרך ג', עמ' 1130.

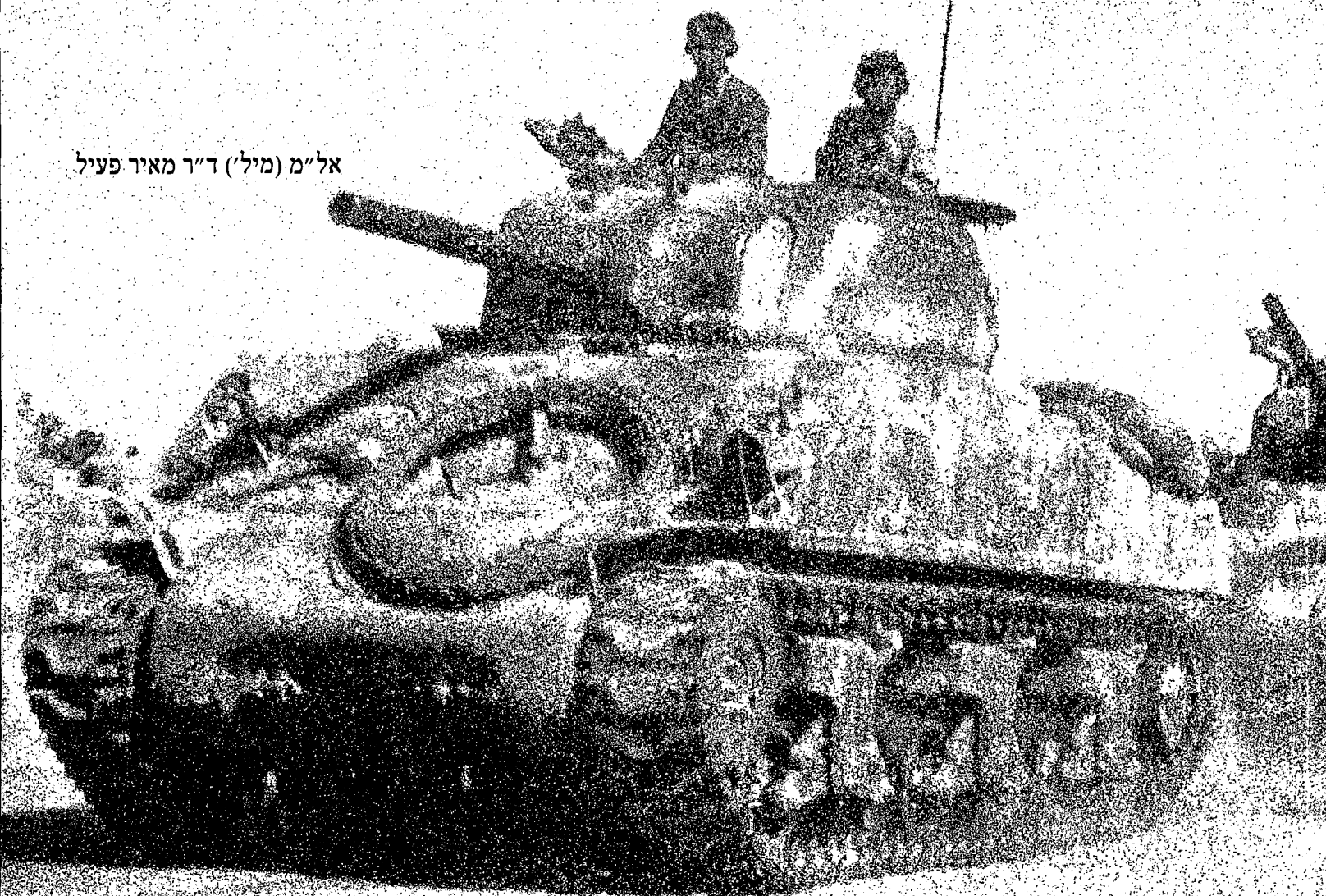
15. יש להניח שוהי פרפרה שעובדה מבחינה לשונית על-ידי משה שרת. ראה יומן שרת, כרך ג', עמ' 816.
16. ברוך קמילינג, "בולטות הסכסוך הישראלי-ערבי כאינדקסאטור חברתי 1949-1970", מדינה, ממשל ויחסים בינלאומיים, מס' 6, סתיו 1974, עמ' 100.
17. דיין, אבני דרך, עמ' 139. מפחית העובדה שבספר האוטוביוגרפי של דיין, הנסמך על יומנים שנרשמו בלשכתו באותה תקופה עצמה, אין זכר כלל למבצע "חץ שחור". יתכן והעדר זה עשוי לחזק את טיעונו, שהרמטכ"ל לא ראה במבצע מאורע יוצא דופן; אך חוששני שהסיבה לחיסרון הזה קשורה יותר ברישום לקוי של ראש הלשכה, שהיה עסוק באותם ימים מכדי להבטיח רישום מפורט של האירועים. גם בדברים, שכתב משה דיין כעשר שנים מאוחר יותר, ובהם הוא מנחה את מהלך האירועים שהובילו למערכת סיני, אין זכר למבצע עזה לכד מהערה קצרה: "במחצית השנייה של 1954 גברו מעשי הטרור וההתנקשויות ביישובים ובאזרחים ישראליים". דיין, יומן מערכת סיני, עמ' 9-10.
18. האירוע הראשון, שיכולתי לאחר במסמכי המודיעין הישראלי, המכיל את הביטוי "סיבוב שני", הוא נאום של עבדאללה חל לרגל יום הצבא הירדני, 24 במאי 1949, כ-45 ימים לאחר חתימת הסכם שביתת הנשק הישראלי-ירדני: "יורדים אנו שאינכם רוצים לרקוד היום, כי רוחות אחיכם הקדושים בכפר עציין, ירושלים ושער הגיא משוערות היום בדרשן נקמה לרם הטהור ולכבוד שטומא... במלחמה יש סיבובים ויגש מחר בסיבוב השני". מצוטט במסמך "עוד אימים ערביים לחידוש המלחמה בישראל", שהוציא אגף החקר ביום 4 ביולי 1949 ומצוי יחד עם דו"חות רבים מסוגו בתיק "חידוש המלחמה" בגנון המדינה 130.02/2401/12. מעניין לציון, שתיק בשם זה נפתח בלשכת שרת החוץ כבר בראשית יולי 1949.
19. גנון המדינה 130.02/2446/6/A.
20. Avi Shlaim, "Conflicting Approaches to Israel's Relations with the Arabs: Ben Gurion and Sharett, 1953-1956", The Middle East Journal, Vol. 37, No. 2, Spring 1983, p. 201.
21. הציטוט מובא מתוך "שיחות עם משה דיין" (העורך: יעקב ארז), יש ורשם, שדין מצטט מתוך הויתרון רק את רוח דבריו של בן-גוריון ולא את דיוקם. הסיפור מובא גם באוטוביוגרפיה של דיין בשני גרסאות. דיין הוסיף שם הערה משלו: "בעיני בן-גוריון הייתה המלחמה דף סגור". דיין, אבני דרך, עמ' 92.

התקפת צה"ל על אבו-עגילה בשלוש מלחמות:

מלחמת העצמאות, מערכת סיני ומלחמת ששת הימים

אל"מ (מיל) ד"ר מאיר פעיל

לאחר היסוסים רבים גמרתי אומר, כי אכן ראויות שלוש התקפות צה"ל על מערכי אבר-עגיליה לסקירה ולניתוח השוואתי-היסטורי. היסוסים על שום מה? שכן במערכותינו באבר-עגיליה היו גם כישלונות ואיני בטוח אם בשלים אנו כולנו די הצורך להורות באי-הצלחותינו גם בפומבי.

ואולם, לאחר הצלחתה המובהקת של התקפתנו על מערכי אבר-עגיליה במלחמת ששת הימים, בימים 5-6 ביוני 1967, יהא זה מן המועיל לנתח את כל מערכותינו באבר-עגיליה, ולו רק כדי לבחון אם וכיצד נלמד הלקח ההיסטורי של ההצלחות והכישלונות — ובאיזו מידה. אם אכן יתברר כי חלק מן ההצלחה נבע מהפקת

הלקח ממעשי העבר, יהא זה בבחינת שיעור מאלף עד כמה חשוב לחשוף באומץ לב ובהיגיון את אמיתות העבר, על-מנת להסתייע בלקחייהן לשיפור המעשים בהווה ובעתיד.

העניין המיוחד הטמון בכל מערכותינו באבר-עגיליה הוא, כי שטח המערכה נשאר במתכונת דומה ביותר בין 1948 ל-1967. גם הצדדים הלוחמים לא נשתנו מן הבחינה המדינית, משמע — שוב לחם צה"ל כנגד הצבא המצרי. גם במשימות האופרטיביות של הצדדים לא חלו שינויים; צה"ל פעל שלוש פעמים במשימות התקפה בזירה זו, בעוד הצבא המצרי נערך במשימת-הגנה. הגורמים שהשתנו ממערכה למערכה הם עוצמת הכוחות הלוחמים, וכן סוגי

ציודם, שנשתכלל והתרבה, ושימש גורם מניע להתפתחות ולשינויים בתורות הלחימה שלהם. לשינויים אלה נודעת חשיבות רבה, מכיוון שנמשכו כ-20 שנה, והבנתם עשויה להקל עלינו את ההתכוננות לקראת השינויים הצפויים בעתיד.

את העובדות שאבתי בחלקן מתוך התרשמותי האישית, שכן זכיתי ליטול חלק במבצעי אבר-עגיליה של חטיבת הנגב ב-1948-1949, וברובן — מן החומר המרכז במחלקת ההיסטוריה במטכ"ל ובארכיון צה"ל. כל הניתוח והפרשנות הם באחריותי שלי, ההשקפות המובאות במאמר הן דעתי, ומשוכנעני כי הן נובעות באורח ישיר מן העיון המעמיק בעובדות.

מבצע "חורב" — כיבוש מתחם אום-כתף וכיבוש אבר-עגיליה במלחמת העצמאות
מטרתו הכללית של מבצע "חורב" (22 בדצמבר 1948-9 בינואר 1949) — שהיה המבצע האופנסיבי האחרון של צה"ל בחזית הדרום במלחמת העצמאות כנגד האויב המצרי, ובו נטלו חלק חטיבות אחדות — הייתה השמדת הצבא המצרי וגירושו משטח ארץ-ישראל של גבולות המנדט. במסגרת מבצע זה הוטל על חטיבת הנגב (מס' 12) לפרוץ אל צפון סיני, לכבוש את אבר-עגיליה ולהתבסס בה, ולפשוט בכוח על אל-עריש, כדי לאלץ את המצרים להוציא מקסימום של כוחות מרצועת עזה לצפון סיני, ועל-ידי כך להכשיר את ה"רקע" לביתור הרצועה, לניתוקה ולכיבושה הסופי על-ידי כוחות צה"ל.

התכנון המקורי של חזית הדרום הטיל את משימת הפריצה לצפון סיני על חטיבה 8, שהייתה באותה עת החטיבה המשורינית ביותר של צה"ל; אולם עקב אבדות החטיבה בקרבות לכיבוש מערכי האויב באזור עוג'ה (ניצנה), החליט מפקד החזית להטיל את הפריצה לצפון סיני על חטיבת הנגב, וזו הגיעה לעוג'ה עם דמדומי ערב, ב-27 בדצמבר 1948, לאחר שכבשה וטיהרה את כל מוצבי הזרוע המזרחית המצרית על ציר עוג'ה-באר-שבע, בין עוג'ה בדרום למתחם קמפ-אל-שריף בצפון.

המשימה הוטלה על חטיבת הנגב בשעות המוקדמות של ליל 27 בדצמבר 1948. הוטל על החטיבה להתחיל בהתקדמות מעוג'ה לכיוון אבר-עגיליה ביום 28 בדצמבר בשעה 1400. סדר-הכוחות של חטיבת הנגב, החל ב-28 בדצמבר 1948, היה כלהלן:

א. גדוד חי"ר 7, שמנה 3 פלוגות רובאים (אחת בת 2 מחלקות) ופלוגה מסייעת. כל הגדוד היה מוסע על רכב "רך".

ב. גדוד-פשיטה ממוכן 9, שמנה: פלוגת חרמ"ש, פלוגת שריוניות (רוכן משלל האויב), פלוגת גיפים ופלוגה מסייעת.

ג. גדוד-שריון 82 (מחטיבה 8, שסופח למבצע זה) מנה: מחלקת טנקים (2 "שרמנים מ"3", 1 "קרומבל", פלוגת שריוניות, פלוגת חרמ"ש ופלוגת גיפים.

ד. ארטילריית-שדה, שמנתה: גונדה בת 2 סוללות תותחי 75 מ"מ "קרופ" (8 קנים), סוללה בת 3 מרגמות 120 מ"מ.

ה. מחלקת פלסים.

ו. סוללת תותחים נ"ט 6 ליטרות (כולם, פרט לאחד, היו משלל האויב).

הקושי העיקרי בתכנון ההתקדמות אל תוך צפון סיני נבע ממחסור חמור במידע על הקרקע והאויב. לא היו בנמצא תצלומי-אוויר. קצין המודיעין של חטיבת הנגב הצליח להשיג מפות אחדות בקנה מידה 1:100,000, שבהן סומנו רק הכבישים, והאדיות העיקריים (כגון ואדי אל-עריש), העיירה אל-עריש ומסילת הברזל רפיח-אל-עריש-קנטרה. אזור אבר-עגיליה ואל-עריש היו עד תחילת מבצע "חורב" בבחינת עורף עמוק של האויב המצרי. ידענו כי עד אותו מבצע לא היו למצרים מערכי-הגנה של ממש בצפון-מזרח סיני, אך ניתן היה להעריך כי לאחר נפילת איזור עוג'ה וכל הזרוע המזרחית המצרית, ודאי העבירו המצרים כוחות כלשהם אל גזרת אבר-עגיליה ואל-עריש.

יחסי-הכוחות האוויריים בגזרת צפון-סיני לא היו לטובתנו. המצרים הפעילו מטוסי קרב-הפצה (מטיפוס "ספיטפייר" ו"פיאט") משלושה שדות-תעופה קרובים, באל-עריש, בביר-לחפאן ובביר-חמה, ואילו מטוסי קרב-הפצה שלנו ("ספיטפייר", "מוסטאנג") פעלו משדותינו, שהיו רחוקים יחסית מזירת המבצע. מצב זה הגביל מאוד את

אפשרויותינו להפעיל סיוור-אוויר של מטוסים קלים (מטוס "פיפר" שלנו הופל על-ידי חיל-האוויר המצרי ביום 28 בדצמבר, באיזור עוג'ה, בו סייר. הטייס צי"בי, וסייר-האוויר שבמטוס, יצחק זמיר, הטוב שבסיירי-האוויר של חטיבת הנגב, נהרג).

בגיחת "פיפר" חפוז, שביצע עם שחר יום 28 בדצמבר קצין-המודיעין של החטיבה, בטיסה נמוכה, הצליח לזהות כוח מצרי בעוצמה של גדוד מתחפר בחריצות באזור מסעף כביש עוג'ה-אבר-עגיליה, ודרך קצימה-אבר-עגיליה. לאחר מכן הסתבר, כי אכן היה זה גדוד-חי"ר מצרי שתוגבר בתותחים נ"ט מוסעים ונגררים, ובסוללת הוביצרים 3.7 אינץ'. הכוח הספיק להתחפר במוצבי אום-כתף ולהקיף עצמו בגדרות ובמוקשים; אותם מוצבים הפכו מאותה עת, ובעיקר מאז מבצע "קדש", ל"שם דבר", בלימוד נושא ההתקפה הסדורה של צה"ל. האויב נערך במתחם גדודי על רכס אום-כתף. מוצביו המוגנים נועדו להיות היקפיים, אך בפועל היה ערוך מול החזית בצורה טובה יותר מאשר מול העורף או האגפים.

ב-28 בדצמבר בשעה 1400, נעה חטיבת הנגב על הכביש לכיוון אבר-עגיליה (ראה מרשם מס' 1) בסדר התנועה הבא:

א. גדוד 9 נע כמשמר קדמי במרחק 5 ק"מ לפני המפקדה העיקרית של החטיבה.

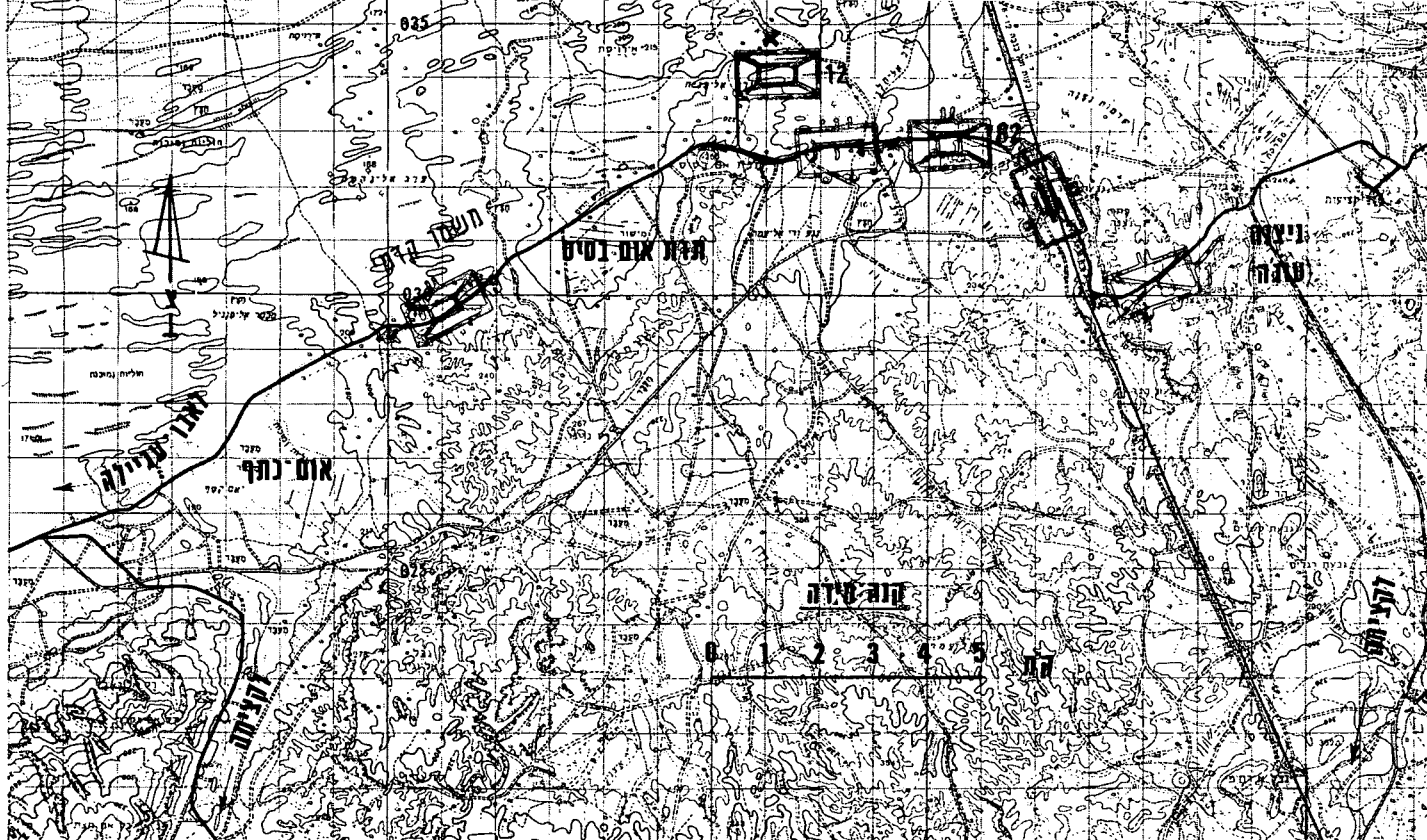
ב. המפקדה העיקרית של החטיבה (באותם ימים כונה "מוסד" זה בשם "מטה קדמי") ויחד עמה מחלקת הפלסים.

ג. גדוד 82.

ד. התותחנים (כיום לבטח היינו מקדמים יותר את התותחנים, והם היו נעים מייד לאחר המפקדה העיקרית, או אף לפני).

ה. גדוד 7 (מוסע).

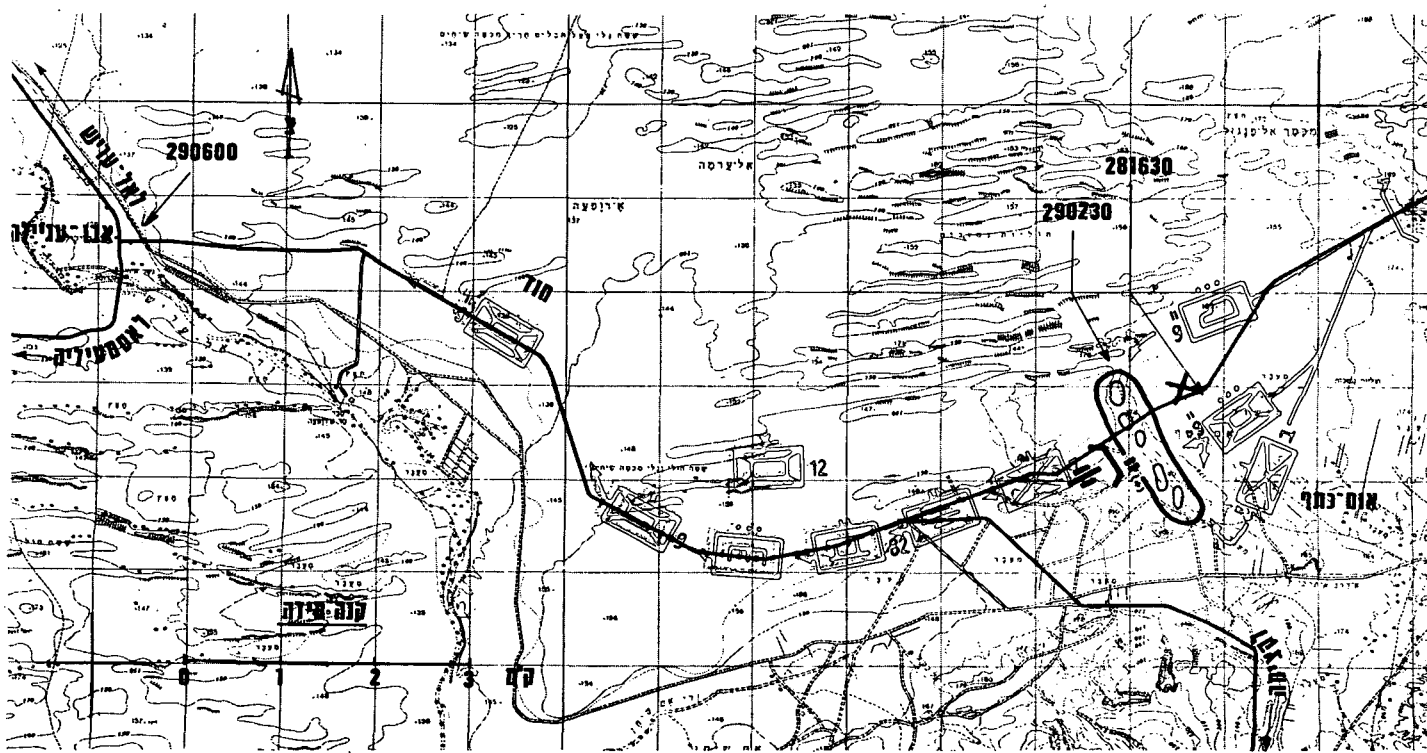
תוך-כדי התנועה, בשעה 1530 לערך, הותקפה

מרשם מס' 1: סדר התנועה של חטיבת הנגב אל אבו-עגילה

 כוחותינו
 אויב

מרשם מס' 2: התקפת חטיבת הנגב על מתחם אוס-כתף וההתקדמות לאבו-עגילה

שדרת החטיבה על-ידי שני מטוסי-קרב ישראליים, אחד מאנשינו נהרג ואחד נפצע. באותה עת לערך הותקפה עוגיה על-ידי מטוסי-האויב (בהתקפה זו הופל מטוס ה"פיפר" של ציבי).

בשעה 1630 נתקל גדוד 9 באש שנורתה ממערך האויב באום-כתף. שריונית מן החוד נפגעה מייד בפגז נ"ט ממערב לעיקול הכביש, במרחק 800 מטרים ממערך האויב (ראה מרשם מס' 2).

מפקד גדוד 9 ניסה לתמרן את שריוניותיו וחל"מי במטרה לאגף את מערך האויב מצפון או מדרום — אך השריוניות והוחל"מים שקעו בחולות, ואי-אפשר היה להגיע לכלל תמרון יעיל ומהיר, לשם ביצוע איגוף טקטי.

המרגמות הכבדות והתותחים נשלחו קדימה, כדי לסייע לגדוד 9, אולם עד אשר הציבו עצמם כהלכה החלו דמדומי-ערב (היה זה ירח דצמבר, בו מקדימה החשכה לרדת). טיווח המרגמות והתותחים נעשה בחשכה לאור השריוניות הבוזרת שלנו, 800 מטרים ממזרח לאום-כתף, ומדידת המרחק מן השריונית עד עמדות המרגמות והתותחים נעשתה על הכביש, באמצעות מד-תאוצה של ג"פ. לאחר הכיבוש הוברר, כי הפגיעות היו מצוינות.

בשעה 1700 החליט המ"ט, כי המערך המצרי ייכבש בלילה בהתקפת רגלים, ולשם כך נשלחה קדימה פלוגה ב' מגדוד 7. המ"פ הודה קדימה לפני פלוגתו. בקבוצת תכנון ופקודות שנערכה במוצב הפיקוד והתצפית של מג"ד 9, סוכמה התכנית הבאה, שאכן בוצעה במלואה: על פלוגה ב' מגדוד 7 הוטל לבצע איגוף עמוק משמאל ברגל, ולתקוף את המוצבים המצריים מדרום בזה אחר זה, עד הגיעה לכביש. כדי שיהיה המ"פ בדיוק תוך כדי תנועה את גבולו הדרומי של המערך המצרי, הוטל על מחלקת חרמ"ש מוגברת מגדוד 9 להפעיל סיור-אלים רגלי מול חזית החלק הדרומי של המערך המצרי; הכוונה היתה כי הבהקי האש של האויב, שיופנו לעבר הסיור-האלים, יגלו את גבולות המערך; ואכן, הסיור-האלים הופעל במקביל לתנועת הפלוגה, והביא לידי גילוי מערך האויב. כדי להטעות את האויב באשר לכיוון ההתקפה, הוטל על מחלקת ג"פים מגדוד 9 לביים ניסיונות מתמידים של התקפות והסתערות על חלקו הצפוני של המערך המצרי. על גונדת התותחים בני 75 מ"מ "קרופ" וסוללת המרגמות הכבדות הוטל לחפות על הכוחות המתמרנים, על-ידי מכות-אש והטרדות על מערך-האויב, שיסתיימו במכת-אש גדולה בת 10-15 דקות לפני הסתערות הפלוגה.

ההתקפה נערכה בדיוק לפי התכנית. ב-29 דצמבר בשעה 0100, ניתנה מכת-האש האחרונה, ומייד לאחריה הסתערה פלוגה ב' על המוצב הדרומי של מערך אום-כתף.

בשעה 0200 סיימה הפלוגה את טיהור כל ארבעת המוצבים המצריים שמדרום לכביש. לגבי המתרחש מכאן ואילך אצטט את דו"ח חטיבת הנגב מיום 29 בדצמבר 1948*:

"0230 — פלוגת הרגלים כבשה את המשלט על-ידי איגוף מוצלח משמאל.. החטיבה ממשיכה את תנועתה בלילה באותו הסדר, מתוך הנחה שעם שחר יתחיל גדוד 82 לשמש חלוץ.

"0600 — החוד של גדוד 9 נכנס לאבו-עגילה בלי להיפגש באויב. שירת אויב נראתה בורחת לכיוון אל-עריש. פלוגה מגדוד 7 הושארה על המשלט שנכבש בלילה (אום-כתף).

"0700 — אבו עגילה נתפסה. נתגלה מחנה עצירים פוליטיים של האויב. מחקירת שבו מצרי התברר שבמרחק כ-70 ק"מ לכיוון איסמאעיליה, בכיר-חמה, קיים שדה-תעופה לאווירוני-קרב. הוחלט לערוך פשיטה על שדה-התעופה וכן פשיטה בקנה-מידה גדול על אל-עריש. את הפשיטה על שדה-התעופה תבצע מחלקה מגדוד 7 בצירוף שתי מחלקות ג"פים.

"לאל-עריש ינוע גדוד 82 בצירוף שאריות גדוד 9.

"הנותר מגדוד 7 יחזיק את אבו-עגילה..."

הישגי חטיבת הנגב במבצע זה הם מרשימים: החטיבה תקפה גדודי-ח"ר מצרי מוגבר שהיה בעיצומה של התחפרות, והצליחה לכבוש את צומת אבו-עגילה פחות מ-18 שעות לאחר שיצאה מעוגיה.

המחיר ששילם צה"ל תמורת הישג צבאי-מדיני זה היה 6 חללים (2 בפלוגה ב' של גדוד 7, 2 בגדוד 9, סיר-אוור, טייס "פיפר").

הקרב לכיבוש מערך-החסימה המצרי ממזרח לאבו-עגילה בליל 28-29 בדצמבר 1948 ראוי שילמד בכל הרמות לפרטי-פרטיו, שכן יש בו משום ייחוד צבאי-היסטורי כפול: ראשית, הוא משמש דוגמה מובהקת של "קרב היתקלות" ברמה עוצבתית, בו מבוצעת המשימה במהירות תוך הפעלה של תבונה טקטית ותוך שילוב מתואם של מספר חילות מקצועיים. שנית, קרב זה הוא דוגמה נדירה מאוד של התקפת-לילה על מערך מבוצר הנעשית כמעט בלא הכנות, ממש מתוך מגע של היתקלות... וחשוב מכל — על אף החיפזון בהתקפה, נתבססה תכניתה לא רק על אומץ-לבם של הלוחמים אלא בראש-ווראשונה על תבונתם של המפקדים. מכאן, שאפשר להגיע להישגים מהירים בשדה-הקרב ובמחיר זול יחסית דווקא אם מביאים לידי ביטוי מושלם את התבונה

* דו"ח מבצע "חורב" של חטיבת הנגב במחלקת היסטוריה במטכ"ל ובארכיון צה"ל.

הטקטית והאופרטיבית. יש בסיס להפעלת תבונה מעין זו רק אם נבנית העוצבה הצבאית כיחידה מתואמת בין-חילית, ומאפשרת למפקד להרכיב את הצירופים השונים על-פי הנתונים הקונקרטיים נכחם הוא ניצב אל מול פני האויב. במקרה שלפנינו בלט שילובה של התקפת ח"ר בלילה בסיוע ארטילריה והטעיות, כדי לאפשר לעוצבה ממוכנת להמשיך את תנועתה אל עומק האויב מבלי לבזבז את הלילה.

המערכה לכיבוש מתחם אום-כתף ואבו-עגילה במבצע "קדש"

המערכה לכיבוש מתחם אום-כתף וצומת אבו-עגילה במבצע "קדש" נמשכה ארבע יממות, תמימות, החל בצהרי יום 30 באוקטובר 1956, בהתרחש מגע-האש הראשון עם מתחם אום-כתף, וכלה בצהרי יום 2 בנובמבר 1956, עת נפתח סופית ציר הכביש מניצנה לאבו-עגילה.

על תכנון המערכה ועל ביצועה הופקדה אוגדה 38, אך במהלך המערכה שונו הכפירויות, כפי שיסופר להלן.

אף שיעדיה העיקריים של האוגדה היו מתחם אום-כתף וצומת אבו-עגילה, החלה המערכה בגזרת האוגדה בליל 29-30 באוקטובר 1956 דווקא בכיבוש מערכי האויב באיזור קצימה, וזאת — משתי סיבות-יסוד: ראשית, מערך קצימה הוחזק רק על-ידי כוחות מה"ל (משמר לאומי) מצריים, והיה חלש יחסית; על-ידי כיבושו ניתן היה לפתוח בקלות מעבר של כוחות ניידים ומשוריינים, אשר יוכלו להתחבר עם הצנחנים שהוצנחו עם דמדומי-ערב 29 בנובמבר בפתחת מעבר המיתלה. הסיבה השנייה היתה מקומית יותר — כיבוש נקודת-התורפה במערך קצימה איפשר לאוגדה לתמרן כוחות אל האגף המזרחי ואף אל עורפם של צומת אבו-עגילה ומתחם אום-כתף, ולתקוף את המתחם המצרי במספר מאמצים במקביל, מכיוונים שונים.

לאור מחקרים שנערכו לאחר מערכת סיני, ניתן לסכם את המידע בדבר היערכות האויב בגזרת אבו-עגילה ומתחם אום-כתף ערב מבצע "קדש" כלהלן (ראה מרשם מס' 3, בו מפורטת בעיקר ההיערכות באיזור אבו-עגילה ואום-כתף, שכן בו עיקר עניינו במאמר זה):

א. מתחם אום-כתף נחפר ושופר על-ידי המצרים כמתחם מוגן היקפי, מאז גמר מלחמת העצמאות ועד למערכת סיני. החל ב-27 באוקטובר 1956 נתפס המתחם על-ידי חטיבה מוגברת 6 המצרית הסדירה, והוחזק כמתחם מוגן חטיבתי בהיערכות הבאה:

גדוד ח"ר 18 — נערך כמתחם גדודי מוגן על "קנקי" ו"אגוז" לכיוון צפון-מזרח, כדי לחסום התקפה מכיוון כביש ניצנה-אבו-עגילה. גדוד זה

הוציא פלוגה מוקטנת (ואולי אף פחות מכך) למוצבי-חוץ בעוג'ה אל-מצרי ותארת-אום-בסיס. גדוד-מילואים 289 — נערך במתחם גדודי מוגן על "בננה", "מלפפון" ו"צימוק" לכיוון דרום-מזרח, כדי לחסום התקפה מכיוון כביש קצימה-אבר-עגיליה.

גדוד חי"ר 17 — נערך במתחם גדודי מוגן על "אגס" כעומק וכעתודה.

גדוד זה שלח פלוגה למוצב-חוץ אל מיצר ראס אבר-מטמיר על הכביש הבא מקצימה.

שתי פלוגות משחית-טנקים מסוג "ארצ'ר" — הועמדו תחת פיקודה של החטיבה והוצבו בעמדות שונות במתחם.

גדוד ארטילריה מס' 3 (24 קנים של 25 ליטראות) — הוצב בעמדות-אש בתוך המתחם.

גונדת נ"מ קלה — הוצבה במתחם אוס-כתף וגם באבר-עגיליה.

ב. באזור צומת אבר-עגיליה וסכר א-רואפעה חנתה החל מ-5 באוקטובר חטיבת מילואים 9, שכללה שני גדודים (5 ו-7) ואלמנטים של תותחנים.

הימצאותה של חטיבה זו לא הייתה ידועה לכוחותינו. דבר זה לא השפיע על מהלך הקרבות במרחב אבר-עגיליה, כי בליל 30-31 באוקטובר הועברה החטיבה כמעט בשלמותה לאזור ג'בל-ליבני ולא נטלה חלק בקרבות אבר-עגיליה.

ג. אזור קצימה והמערכים שמצפון לו כללו מוצבים חפורים, אך לא גמורים. באופן תיאורטי יכלו המערכים לקלוט אל תוכם 2-3 גדודים, אך בפועל נתפסו מערכי הצבחה ומערכי קצימה, על-ידי 2-1 גדודי המשמר הלאומי (כ"א בן 250

חיילים בערך) מחטיבת המשמר הלאומי מס' 23 בתוספת סיוע פטרולים מטעם גדוד מכוניות-הגבול שמרכזו היה בנח'ל. באזור קצימה לא הוצבו כל יחידות ארטילריה או שריון. יש להניח כי מנקודת-המבט המצרית שימשו מערכי קצימה רק מערכי-השהיה, מתוך הערכה (מוטעית מאוד) כי כל המרחב שמדרום לקצימה לא ישמש לצה"ל מרחב למתקפה של ממש. האם השפיעה על המצרים העובדה שבמבצע "חורב", בדצמבר 1948, פרץ צה"ל לצפון-סיני על ציר ניצנה-אבר-עגיליה? האם נערך הפיקוד הגבוה המצרי להגנה כנגד האויב, כפי שהכירו מלפני שמונה שנים? קשה למצוא תשובה מוסמכת לשאלה זו, אולם חשוב להציגה, ולוא רק כדי שנחסן את עצמנו בפני לימוד בלתי-ביקורתי של לקחי העבר, תוך ידיעה מפורשת כי בניין זה טעה קהלת טעות גסה בגרסו כי "מה שהיה הוא שיהיה" וכי "אין חדש תחת השמש". לימוד נכון של לקחי העבר עשוי לחסוך שגיאות רבות בעתיד, בתנאי מפורש שהעבר לא יועתק באופן סכמתי.

משימתה של אוגדה 38 הייתה כיבוש קצימה ואבר-עגיליה על-ידי חטיבות חי"ר שעמדו לרשותה וקידום חטיבת שריון לעומק חצי-האי סיני, באחת משלוש דרכי הפעולה האפשריות הבאות: כיבוש אל-עריש או כיבוש אזור ג'בל-ליבני, או תנועה מהירה לעבר תעלת סואץ על ציר איסמאעיליה או דרך מעבר המיתלה. בפקודת האוגדה מיום 26 באוקטובר (שאושרה על-ידי אלוף הפיקוד והרמטכ"ל) נאמר במפורש כי לא תהיה כל התקדמות לעומק לפני כיבוש אל-עריש ואבר-עגיליה. סייג זה לא הוגשם במלואו בפועל, אולם כדאי לשים אליו לב, כדי שנמחיש לעצמנו את החשיבות הרבה שייחס

צה"ל, באותה עת, לפתיחת צירי-תחזוקה ודאיים כתנאי לפריצת עוצבות שריון אל העומק האופרטיבי והאסטרטגי. מכאן גם נובעים הרגישות הרבה, והחשש שמא לא ייפתח ציר ניצנה-אבר-עגיליה במועד, ושלא תשוקת חטיבת-השריון הפועלת בעומק אם לא יובטח לה ציר-התחזוקה המתוכנן. דומה כי אחד מלקחי מערכת סיני הוא, שניתן לקחת במלחמה סיכונים מחושבים קשים למדי בקשר לצירי התחזוקה של עוצבות השריון, אם התחזוקה מאורגנת מראש באורח נכון. הכוחות שהועמדו תחת פיקודה של האוגדה היו: שתי חטיבות חי"ר (מילואים) מס' 4 ו-10; חטיבת שריון (סדירה) מס' 7; שלושה גדודי ארטילריה שדה; גדוד ארטילריה בינוני; גדוד הנדסה.

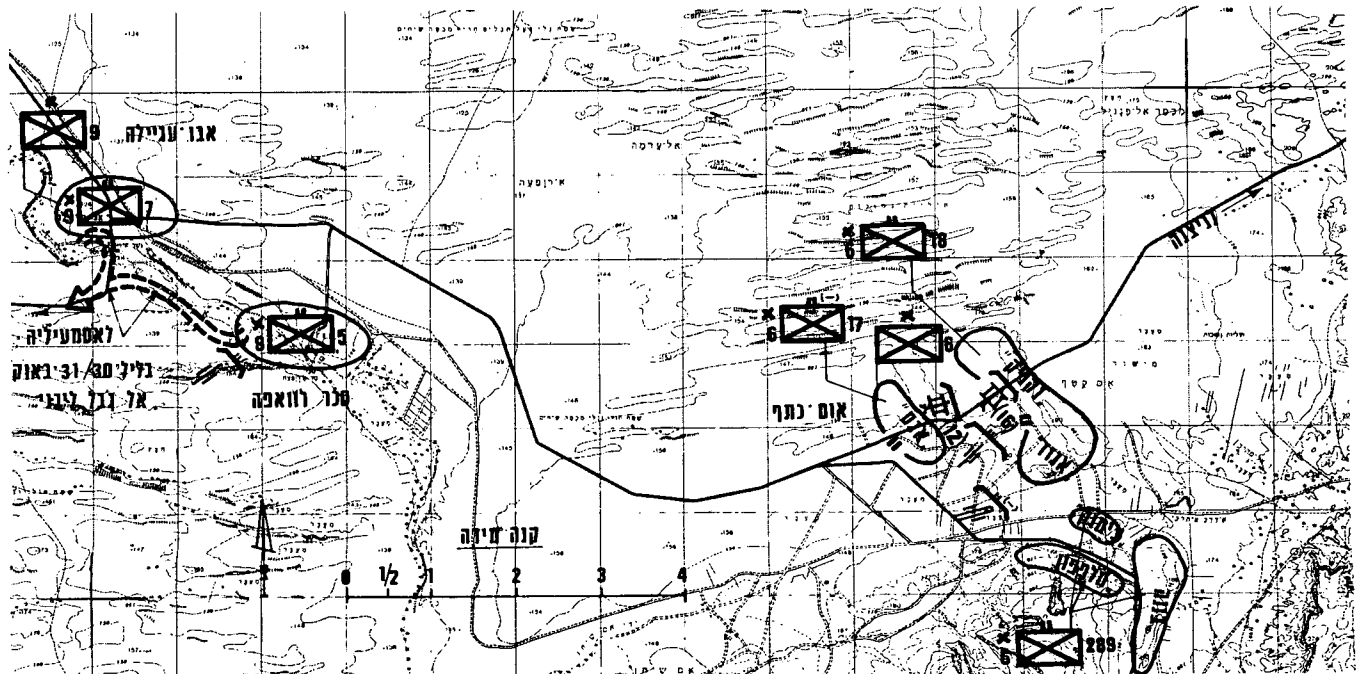
לקראת המערכה אוגדו החטיבות, בהתאם למשימותיהן, בסדרי הכוחות הפנימיים הבאים:

חטיבה מוגברת חי"ר 4 כללה: שלושה גדודי חי"ר, יחידת-סיוור חטיבתית (ובתוכה מחלקת טנקים קלים), גדוד מרגמות כבדות ובסיוע ישרי: גדוד ארטילריה בינוני, גדוד ארטילריה-שדה.

משימתה העיקרית של חטיבה 4 הייתה לכבוש את מערכי הצבחה וקצימה, להתקדם לעבר מתחם אוס-כתף ולכבוש את חלקו הדרום-מזרחי ("מלפפון", "בננה", "צימוק").

חטיבה מוגברת חי"ר 10 כללה: שלושה גדודי חי"ר, יחידת-סיוור חטיבתית, גדוד מרגמות כבדות, פלוגת טנקים בינוניים מחטיבה 7 וגדוד ארטילריה-שדה בסיוע ישרי.

משימתה העיקרית של חטיבה 10 הייתה לפעול 24 שעות לאחר חטיבה 4 על ציר עוג'ה-אבר-עגיליה, לכבוש את מוצבי החוץ של מתחם אוס-כתף, לכבוש את החלק הצפוני והמערכי של המתחם ("נקניק", "אגס") ואחר כך לנצל את ההצלחה

מרשם מס' 3: היערכות המצרים באזור אבר-עגיליה ואוס-כתף ערב מבצע "קדש"

ולכבוש את צומת אבר-עגיליה.

חטיבה מוגברת שריון מס' 7 כללה: גדוד 52 — חרמ"ש (פלוגת טנקים, ושתי פלוגות חרמ"ש); גדוד 82 — טנקים בינוניים (פלוגת טנקים, פלוגת חי"ר ממונע מגדוד החרמ"נ); גדוד 9 — טנקים קלים (שתי פלוגות טנקים ופלוגת חרמ"ש); גד' 54 — חי"ר ממונע (חרמ"נ) פחות פלוגה; יחידת-סיור חטיבתית (אורגנה בשלושה צוותי סיור על ג'פים וגושאות-נשק); גדוד ארטילריית-שדה נגרר; סוללת מרגמות כבדות; פלוגת פלסים. משימתה העיקרית של חטיבה 7 היתה להתקדם אחרי חטיבה 10 או חטיבה 4 (לפי הנתונים הממשיים) לעבר אבר-עגיליה, לסייע לכיבוש מערך אוס-כתף וצומת אבר-עגיליה (אם

יתגלה צורך בכך) ולהשלימו, לנצל את ההצלחה לעומק האויב, אל עבר אל-עריש או ג'בל ליבני, או לתעלת סואץ. קדימה ראשונה בניצול ההצלחה ניתנה לתנועה לאל-עריש ולכיבושה תחת פיקוד אוגדה 77, שנועדה לפעול בשלב זה בגזרת רפיח-אל-עריש.

תוכנית המערכה של אוגדה 38 קבעה שלוש יממות למילוי המשימה. מתוך המקורות ניתן לסכם את התכנית הצפויה של האוגדה בטבלה מס' 1 (ראה מרשם מס' 4).

כל המעיין בטבלה זו תוך בדיקת משמעות התכנית על גבי המפה, עשוי לסכם לעצמו כי זוהי דוגמה מובהקת להתקפה סדורה בנוסח אירופי, מעין "Set Piece Attack", שיתכן כי היא יאה ונאה

לצבא אירופי, אולם בתנאינו המיוחדים הריהי ממושכת מדי.

בתקופת מערכת סיני עצמה, ניסה צה"ל להתגבר על שאלה זו רק בעיצומו של הביצוע, תוך נסיונות חפוזים לדחוף ולהמריץ את הכוחות השונים, למען יתקפו, יפרצו ויכבשו מהר מן המתוכנן, ואף יפעלו בזה אחר זה בלא להפעיל מאמץ אוגדתי מתואם. סופם של נסיונות חפוזים אלה במערכת סיני הביא לידי כך, שמתחם אוס-כתף לא נכבש על-ידי כוחותינו אלא לאחר שפונה על-ידי חטיבה 6 המצרית, וכי כביש ניצנה-אבר-עגיליה נפתח לתנועת כוחותינו רק בצהרי 2 בנובמבר 1956, דהיינו: 24 שעות לאחר המועד שנקבע בתכנית הזהירה והאיטית.

טבלה מס' 1

המועד	חטיבה 4	חטיבה 10	חטיבה 7
הלילה הראשון (30-29 באוקטובר 1956)	תכבוש את מתחם הצבחה. תכבוש את מערך קציימה.	תיערך בשטח-כינוס באזור ניצנה.	תיערך בשטח כינוס באזור ניצנה.
היום הראשון (30 באוקטובר)	תתארגן באזור קציימה. תנצל את ההצלחה מקציימה לכיוון מתחם אוס-כתף.	תמשיך להיערך בשטח-היערכות באזור ניצנה.	החל בשחר תימצא בכוננות להתקדם לכיוון אבר-עגיליה [כנראה: דרך חטיבה 4 בקציימה].
הלילה השני (30-31 באוקטובר)	תכבוש את המוצבים המצריים שעל הדרך בין קציימה למתחם אוס-כתף, ותפתח את הדרך עד מתחם אוס-כתף.	תכבוש את המוצבים המצריים שעל הדרך בין ניצנה למתחם אוס-כתף: • עוג'ה אל-מצרי — על-ידי גדוד ג'. • תארת-אום-בסיס — אזור אוס- טרפה על-ידי גדוד ב'. • קצרי דרב אל-תורכי — על-ידי גדוד א'.	תחדיר את יחידת הסיור החטיבתית דרך חטיבה 4 אל כיוון ג'בל-ליבני.
היום השני (31 באוקטובר)	תסיים את פתיחת הדרך בין קציימה למתחם אוס-כתף, תיצור מגע-אש ותצפית עם המתחם.	תפתח את הדרך בין ניצנה למתחם אוס-כתף, תיצור מגע אש ותצפית עם המתחם.	תתקדם לעבר אבר-עגיליה דרך חטיבה 4 או חטיבה 10 בהתאם לנסיבות.
הלילה השלישי (31 באוקטובר-1 בנובמבר)	תכבוש את החלק הדרומי-מזרחי של מתחם אוס-כתף ("בננה", "מלפפון", "צימוק").	תכבוש את החלק הצפוני והמערבי של מתחם אוס-כתף ("נקניק", "אגס", "אגוז"). תנצל את ההצלחה לעבר אבר-עגיליה ותכבוש אותה.	תסייע או תשלים לפי הצורך את כיבוש מתחם אוס-כתף או צומת אבר-עגיליה (בעיקר על-ידי גדוד החרמ"ש).
היום השלישי (1 בנובמבר)	תתארגן במתחם אוס-כתף ובקציימה.	תתארגן במתחם אוס-כתף ובאבר-עגיליה.	תכבוש את אזור צומת אבר-עגיליה, אם זה לא ייכבש על-ידי חטיבה 10; תנצל את ההצלחה לכיוון אל-עריש או לאזור ג'בל-ליבני ותעלת סואץ.

הבה נעיין בטבלה מס' 2 (עמ' 50, 51, 52, 53) ובמרשם מס' 5, כדי לעקוב אחר מהלך המערכה על מתחם אוס-כתף וצומת אבר-עגיליה. בטבלה מופיעות שלוש החטיבות שנוכרו לעיל, ועמן חטיבת שריון 37 (מילואים) שאלמנטים מתוכה הוטלו בחופזה למערכה במהלכה.

טבלה מס' 2

המועד	חטיבה 4	חטיבה 10	חטיבה 37	חטיבה 7
ליל 29-30 באוקטובר 1956	כבשה את מתחם הצבחה. כבשה חלק ממערך האויב שמצפון לקצימה.	ערכה בהגנה באזור ניצנה.	ערכה באזור ניצנה.	
יום 30 באוקטובר 1956	בבוקר: טיהרה את קצימה עד 0830. בצהריים: התארגנה להגנה באזור קצימה.	בצהריים: קיבלה פקודה להקים את פעולתה ב-24 שעות ולכבוש את מערכת מוצבי-החוץ על ציר ניצנה-אוס-כתף עוד בליל 30-31 באוקטובר 1956. בשעה 1700: כבשה את עוג'ה מצרי על-ידי יחידת הסיוע ופלוגת טנקים.	בבוקר: על-פי פקודה* הגיעה עם שחר את גדוד החרמ"ש שסייע בכיבוש קצימה, הגיע עד ראס אבר-מטמיר בדרך לאוס-כתף, ומצאו ריק. בצהריים: מגע אש של גדוד החרמ"ש עם מתחם אוס-כתף ב"בננה". אבירות מספר. ניסיון לתקוף. ניתוק מגע על-פי פקודה.	
	לפנות ערב: שלחה יחידת סיוע, פלוגת חי"ר ומחלקת טנקים אל נחל.		שעה 1400: החלטת הרמטכ"ל לתקוף את מתחם אוס-כתף רק למחרת בבוקר עם סיוע-אוויר. אחר-הצהריים: גדוד הטנקים הקלים נשלח לעבר ביר חסנה. יחידת סיוע של החטיבה הצליחה עד שעה 1600 לעבור דרך מעבר אל-דייקה. לאחר זאת — החלטה על העברת חטיבה 7 לעורף אבר-עגיליה ותקיפתה למחרת בבוקר מן העורף המערבי. לפנות ערב: גדוד הטנקים הבינוניים החל לעבור את מעבר אל-דייקה (קיבל פלוגת חרמ"ש מגדוד החרמ"ש).	
ליל 30-31 באוקטובר 1956	המשיכה להתארגן באזור קצימה. יחידת הסיוע הגיעה עם שחר אל נחל והתחברה עם כוחות חטיבת הצנחנים.	שעה 1900: גדוד 106 כבש את תארת-אוס-בסיס. גדוד ארטילריית שדה קודם לאזור תארת-אוס-בסיס. על-פי פקודה מן האוגדה שניתנה לאחר דרישת מח"ט 7 החזירה חטיבה 10 בראשית הלילה את פלוגת הטנקים "מ"ו" אל חטיבה 7 (חטיבה 10 עצמה נותרה ללא טנקים). גדוד 106 וגדוד ארטילריית השדה התארגנו כל הלילה בתארת-אוס-בסיס. כל יתר החטיבה נשאר באזור ניצנה.	גדוד הטנקים הבינוניים, גדוד החרמ"ש, גדוד ארטילריית שדה — הצליחו לעבור במשך הלילה את מעבר אל-דייקה ולהגיע אל כביש אבר-עגיליה-ג'בל-ליבני (הם לא הספיקו לחסום את תנועת חטיבה 9 של המצרים מאבר-עגיליה לג'בל-ליבני). יש עדיין כוונה להפעיל את שני הצוותים הגדודיים המשווריינים נגד אבר-עגיליה. גדוד החי"ר הממונע: התארגן להגנה מדרום ל"בננה", כדי לחסום את נסיגת האויב דרומה.	

* חטיבה 7 הוטלה למערכה על-ידי אלוף פיקוד הדרום לכיוון קצימה ואבר-עגיליה 24 שעות לפני המועד המתוכנן (ראה טבלה מס' 1). הפעלתה המוקדמת של חטיבה 7 גררה אחריה את הצורך להקים גם את פעולתה של חטיבה 10 על ציר ניצנה-מתחם אוס-כתף, והוראה בעניין זה אכן ניתנה על-ידי הרמטכ"ל בצהרי יום 30 באוקטובר 1956 (ראה ספרו של רב-אלוף משה דיין, יומן מערכת סיני, עמ' 80-83).

עם שחר: הפלוגה שהחזיקה
במוצב-החרץ בראס
אבו-מטמי נסוגה על-פי
פקודה אל מתחם אוס-כתף,
בלא מגע-אש עם כוחותינו.
אחר-הצהריים: מחלקת האויב
שנועדה לחסום את
מעבר אל-דייקה נסוגה
לאבו-עגיליה, לאחר ניסיון
לא-מוצלח לפוצץ את המעבר.
חילופי מפקדים: מח"ט 6
נפצע באוס-כתף, והפיקוד
הועבר למח"ט 4, שבא
מאל-עריש לקבל את הפיקוד.

חטיבת חי"ר מילואים מס'
9:
הוצאה כמעט כולה
מאבו-עגיליה והועברה אל
אזור ג'בל-ליבני.
צוות-קרב חטיבתי משוריין
מצרי: צלח את תעלת-סואץ
באסמעיליה ביום 30
באוקטובר ונע בלילה מזרחה
לעבר ג'בל-ליבני.

(המשך הטבלה בעמ' 52)

מנקודת-מבט אופרטיבית ניתן לקבוע, כי
במבצע "קדש" לא בוצעה המשימה בגזרת
אוס-כתף-אבו-עגיליה בתחום לוח-הזמנים הדרוש.
מחיר החללים ששילמנו בעת מערכת אוס-
כתף-אבו-עגיליה במבצע "קדש" היה כבד יחסית
והיה כלהלן:

חטיבה 7 — 11 חללים (רק בגזרת
פעולה זו).

חטיבה 10 — 5 חללים.

חטיבה 37 — כ-45 חללים (בליל 31
באוקטובר-1 בנובמבר וביום
2 בנובמבר).

סה"כ 61 חללים

מערכה זו במבצע "קדש" מחייבת לימוד ועיון
מדוקדקים, להפקת מלוא הלקח מן המחדלים
והשיגאות. אציין להלן נושאי-לקח חיוניים,
שחייבו הסקת מסקנות מרחיקות-לכת.

בתחום הטקטי

א. הובר כי יחידות המילואים של חיל-הרגלים
שלנו שלקחו חלק בקרבות אוס-כתף לא
הפגינו את כושר ההסתערות והמחץ הדרושים
לקרב-מגע, שהם תוצאה של מורל גבוה
ואימוני-רענון מתמידים. שני גורמים אלה
לא הגיעו באותה עת לרמה הנדרשת. דומה
כי בנושא הפעלתו של חיל-הרגלים מודרני
(מוסע, משוריין, מוטס, ולעתים אף רגלי
ממש) בעומק האויב לתקיפת מערכים
מוגנים ולכיבושם במהירות ובתכליתיות,
כדי שלא יבוצו הזמן המדיני-אסטרטגי
המצומצם העומד לרשותנו, עדיין יש מקום
להפיק לקחים חדשים.

ב. התברר שוב, כי התקפות-מצח חזיתיות נגד
מערכים מוגנים ומבוצרים הן משגה חמור
של קלות דעת שאין לה כפרה במקצוע
הצבאי. התקפות מעין אלה (הכרוכות כמעט
תמיד באבדות ניכרות) עשויות לשאת פרי
אך ורק מול מערך מתמוטט, ולכן רשאי
מפקד בכיר להפעילן רק אם יש בידו מידע
ברור, כי אכן מתמוטט מערך האויב. אם אין
בידו מידע מספיק עליו להשיגו על-ידי
הפעלת סיורים אלימים והתקפות גישוש,
ולשם כך דרושים כמעט תמיד אלמנטים של
טנקים, חרמ"ש וסיור ממונע. אם אכן יימצא
מערך מוגן של אויב בתהליך של התמוטטות
יודע הדבר על-ידי הפעלת הסיורים האלימים,
ורק אז אפשר יהיה להסתכן בהתקפת-מצח
ישירה.

ג. כל עוד נמצא כיבוש מתחם אוס-כתף בתחום

המשימה של חטיבה 10, היה זה משגה
להותירה בלא טנקים. אילו נמצאה ביום 31
באוקטובר, תחת פיקוד חטיבה 10, פלוגת
ה"שרמנים" שנלקחה ממנה, או טנקים
אחרים ואפילו "אמק"סים", היה מתקיים
מגע-אש מועיל עם מתחם אוס-כתף במשך
שעות היום, והיה מתבצע בלילה סיוע חיוני
בכינון ישיר.

ד. תמוה, מדוע לא הופעל גדוד הטנקים
הבינוניים של חטיבה 7 להתקפה על מתחם
אוס-כתף, לא בליל 31 באוקטובר-1 בנובמבר,
ולא ביום 1 בנובמבר או בליל 1-2 בנובמבר
56'. דומה כי אילו הוטל הגדוד להתקפה
נמרצת מכיוון מערב היה עשוי לגרום
לנפילת מתחם אוס-כתף לפני שפונה ע"י
המצרים.

ה. תכנית ההתקפה הסדורה של האוגדה על
מערך אוס-כתף-אבו-עגיליה קבעה, כי
המערך ייכבש ויטוהר במשך שלוש יממות.
השיבושים במהלך הכיבוש נבעו כולם מן
הלחץ הפסיכולוגי של הרמטכ"ל ואלוף
הפיקוד לפתוח במהירות ציר-כביש טוב
לתחזוקת כוחות השריון, הצנחנים והחי"ר
שפעלו במרכז סיני. דבר זה גרם לכך,
שיחידות ועוצבות הוטלו אחת אחת להתקפה
על המתחם המוגן החטיבתי באוס-
כתף-אבו-עגיליה, בלא שאורגנה מהלומה
אוגדתית מתואמת בכיווני ההתקפה וכלוח-
הזמנים. סופר-שלי-דבר — המערך נכבש,
והכביש נפתח רק לאחר ארבע יממות.

הניתן להסיק מכך, כי מוטב היה להפעיל את
התכנית המקורית, הסדורה והמתואמת? חוששני
כי אין זו המסקנה הנכונה. לקח המערכה על
מתחם אוס-כתף-אבו-עגיליה במערכת סיני שולל
התקפה על מערך מוגן על-ידי הטלת כוחות בזה
אחר זה מתוך חיפזון וקוצר-רוח; אולם מערכת
סיני הוכיחה בעליל, כי בתנאינו המיוחדים, שבהם
הזמן המדיני-אסטרטגי הוא נתון קובע מאוד,
המצוי תמיד בדוחק, היה עלינו ללמוד להפעיל
התקפה סדורה אוגדתית על מערך מוגן חזק
ולכבוש תוך זמן קצר בהרבה משלוש יממות.

לקח זה הוא הגשר התיאורטי-היסטורי בין
ההתקפה על מערך אוס-כתף-אבו-עגיליה במערכת
סיני לבין ההתקפה באותו אזור במלחמת ששת
הימים, כעבור עשר שנים ושבעה חודשים.

האם שוב חטאנו בהתקפה חפזה לא מתואמת
בהתקפות שלנו על "החוזה הסיני" במלחמת יום
הכיפורים בליל 15-16 ובליל 16-17 באוקטובר
1973?

בתחום האופרטיבי

א. מערכת אוס-כתף-אבו-עגיליה במבצע "קדש"
הוכיחה שוב את ערכה העצום של הגישה

המועד	חטיבה 4	חטיבה 10	חטיבה 37	חטיבה 7	מהלכי-אויב עיקריים
יום 31 באוקטובר 1956	המשיכה להתארגן באזור קצימה, כשעמה גם גרוד ארטיל-ריית-שדה, שלא קודם, משום מה, להפעלה כנגד מתחם אוס-כתף.	לפני הצהריים: לא קיימה מגע תצפית ואש עם מתחם אוס-כתף. בצהריים: על-פי פקודת האלוף אורגן כוח של פלוגת זחל"מים ועור יחירת הסיוור החטיבתית שהתקדם מתארת-אוס-בסיס לכיוון מתחם אוס-כתף. הכוח נתקל באש ארטילרית ישירה מייד לאחר שעבר את רכס אוס-טרפה. אחרי הצהריים: החטיבה גיבשה תכנית לתקיפת מתחם אוס-כתף בשעות הלילה המוקדמות מכיוון דרום-מזרח על ציר דרב אל-תורכי. ההתקפה תבוצע בדירוג על-ידי גרוד 105 ואחריו גרוד 104. לקראת ערב: בשעה 1730, עקב עיכובים בתנועת הגרודים, סוכם כי גרוד 105 יופעל על ציר דרב אל-תורכי ויכבוש את "בננה" ו"מלפפון", ואילו גרוד 104 יתקוף דרך החולות מצפון ויכבוש את "נקניק" מכיוון צפון.	בהתארגנות באזורי המרכז והצפון. הקצתה (לפי פקודה) צוות-גרוד משוריין שכלל 1 פלוגת טנקים "שרמן", 1 פלוגת חרמ"ש תחת פיקוד חטיבה 11, לסיוע בכיבוש רצועת עזה.	בשעה 0700: כבש גרוד הטנקים הבינוניים (מס' 82) את צומת אבר-עגילה ממזרח לואדי אל-עריש. בין השעות 0900-1000: לאור הידיעות על צוות-חטיבתי משוריין של האויב הנע אל ג'בל-ליבני מביר גפגפה הוחלט להפנות את גרוד החרמ"ש (מס' 52) אל ג'בל-ליבני וכך נותר באבר-עגילה רק גרוד 82. בשעה 1000: גרוד הטנקים הקלים (מס' 9) תפס את ביר-חסנה. לפנות ערב: בשעה 1600 הגיעה אל גרוד 82 פלוגת הטנקים "מ"1", שהוחזרה מחטיבה 10. (נסעה דרך קצימה ומעבר הדייקה). בשעה 1800, עם דמדומי ערב, כבש הגרוד את אזור סכר א-רואפעה, והשמיד את המערך הארטילרי שפעל ממקום זה בסיוע לחטיבה 6 באוס-כתף.	לפני הצהריים: פלוגת טנקים "שרמן" מס' 3 מגדוד-השריון הדיוויזיוני הופעלה מאל-עריש כנגד גרוד 82 שלנו, שחסם את צומת אבר-עגילה מס' 0700. אחר הצהריים: נשלחו מאל-עריש לאבר-עגילה עוד פלוגת טנקי "שרמן" "שעטנו" (תובת שרמן וצריח אמק"ס) וגרוד חי"ר 12. כוח זה יורט על-ידי חיל-האוויר של צה"ל על-ידי ביר-לחפאן ולא הגיע לאבר-עגילה. במשך היום ניסה גרוד 17 המצרי לתקוף את גרוד 82 שלנו מכיוון מזרח. הכוח המצרי כלל מחלקת ארצ'רים ואלמנטי חי"ר. הנסיונות לתקוף ולפרוץ נכשלו. הכוח המצרי שלחם באזור סכר א-רואפעה היה פלוגת רובאים ופלוגה של גרוד מילואים 5, שלא הספיקו להצטרף בלילה הקודם אל חטיבה 9 וכן אלמנטים של פלוגת המפקדה של גרוד 17 ועוד מחלקת ארצ'רים. כן פעלה שם גונדת תותחית-שדה (8 קנים) 25 ליטראות.
ליל 31 באוקטובר-1 בנובמבר 1956	המשיכה לה-תארגן באזור קצימה.	גרוד 105: עזב את אוס-טרפה עם חשיכה יחד עם חלק מ-יחידת-הסיוור. טעה בדרכו במשך הלילה, ולא הגיע לכלל מגע עם מוצב-החוק המצרי במיצר דרב אל-תורכי. המיצר נתפס ע"י הגרוד רק ב-1 בנובמבר, בשעה 1100. גרוד 104: יצא מאוס-טרפה רק בשעה 2245, נע על הכביש קילומטרים אחדים ואחר החל באיגון מצפון. נע לאט, וטעה בזיהוי יעדים. החל להסתער ב-0400 בהימצאו במרחק 700 מטרים מן הגדר של "נקניק". רק מחלקה אחת הגיעה לגדר. ניתק מגע בשעה 0630, והתארגן בחולות. ב-0800 החל בנסיגה מזרחה על-פי אישור המח"ט ומפקד האוגדה.	כוח של 2 פלוגות חרמ"ש ו-2 פלוגות טנקים הוכהל בחיפזון, כדי לסייע בהתקפה על מתחם אוס-כתף: מתוך כוח זה הגיעו לאזור אוס-טרפה רק 2 פלוגות חרמ"ש. בשעה 0400 הוכנסו 2 פלוגות החרמ"ש להתקפת-מצח חזיתית על מתחם אוס-כתף. תוך 30 דקות הסתבר, כי התקפה זו הוכשלה על-ידי התותחים נ"ט, משחית-הטנקים והמוקשים המצריים במתחם אוס-כתף. 2 הפלוגות חולצו בחיפוי ארטילרי של כוחותינו לפני השחר. סיכום אבידותינו בהתקפה זו הגיע לכ-20 חללים וכ-65 פצועים.	גרוד 82 התארגן באזור אבר-עגילה-סכר א-רואפעה, תוך ביצוע חסימות לכיוון אל-עריש ולכיוון מתחם אוס-כתף. גרוד 54 — המשיך להיערך ולחסום מדרום ל"בננה". גרוד 52 — בביר-חמה. גרוד 9 — מדרום לביר-חסנה.	חטיבה 6 במתחם אוס-כתף הצליחה (בעיקר גרוד 18 שלה) להרוץ את התקפת חטיבה 10 וחטיבה 37 עליה. גרוד 17 ניסה פעמים אחדות לגשש אפשרות פריצה דרך גרוד הטנקים הבינוניים שלנו, על-ידי ארצ'רים — ונכשל.

המועד	חטיבה 4	חטיבה 10	חטיבה 37	חטיבה 7	מהלכי-אויב עיקריים
יום 1 בנובמבר 1956	הוצאה מפיקוד האוגדה והחלה בתווזה לעבר נח'ל.	קיבלה תחת פיקודה פלוגת טנקי שרמן מחטיבה 37 וגדוד 54 של חט' 7, ונערכה למילוי משימתה החדשה: לכתר את מתחם אוס-כתף מכיוון מזרח ודרום. תכנית חטיבה 10: כוח צפון-מזרחי: גדוד 106 ועוד פלוגת טנקים, חוסמים על ציר ניצנה-אוס-כתף. כוח דרומי: גדודים 54, 105 יחסמו על ציר קצימה-אוס- כתף. כוח דרום-מערבי: גדוד 104 יחסום את מעבר אל-דייקה בקצהו הצפוני (לא היה כל חיאום עם גדוד החרמ"ן של חטיבה 37, שנשלח על-ידי חטיבה 37 לביצוע אותה משימה באותו מקום).	כל האלמנטים של חטיבה 37, למעט פלוגת טנקים אחת שהוצבה תחת-פיקוד חטיבה 10, הועברו תחת-פיקוד חטיבה 7. הם החלו בתנועתם, על ציר בארותיים-קצימה, כדי להצטרף אל חטיבה 7. גדוד החרמ"ן של חטיבה 37 נועד לתפוס את פתחו הצפוני של מעבר אל-דייקה, כדי למנוע הסתלקות חטיבה 6 המצרית ממתחם אוס-כתף לכיוון דרום מערב. יתר כוחות חטיבה 37 נועדו לכבוש, במקרה הצורך, את מתחם ביר-לחפאן ב-2 בנובמבר 1956 (פעולה זו לא בוצעה, שכן מתחם ביר-לחפאן נכבש על-ידי גדוד 51 מחטיבה 1 מכיוון צפון באותו יום).	הוצאה החל בשעה 1030 מפיקוד אוגדה 38. משימתה העיקרית הייתה לרדוף מערבה ולהגיע לתעלת סואץ. עיקר כוחותיה הועסקו במשימה זו (יחידת הסיוור ושני צוותים-גדודיים משוריינים). גדוד 82 נשאר באזור אבו- עגילה וסכר א-רואפה וחסם לכיוון מתחם אוס-כתף ולכיוון אל-עריש. גדוד 82 נשאר כפוף לחטיבה 7, אף שנותר במשימת הכיתור של מתחם אוס-כתף. גדוד החרמ"ן של חט' 7 (מס' 54) הועבר תחת-פיקוד חטיבה 10.	ניסה פעמים אחדות לגשש מהי מידת החסימה של גדוד 82 שלנו באבו-עגילה.
ליל 1-2 בנובמבר 1956	כוחות החטיבה השלימו את היערכותם הסופית לכיתור מתחם אוס-כתף ממזרח ומדרום. גדוד 104 של חט' 10 נתקל במעבר אל-דייקה בגדוד החרמ"ן של חט' 37, שנשלח לבצע אותה משימה. גדוד 105 הגיע לקצימה. הטרידה בארטילריה את מתחם אוס-כתף, וכן קיימה קשר עם חיל האוויר, שהפציץ בלילה את מתחם אוס-כתף.	גדוד החרמ"ן נתקל במעבר אל-דייקה בגדוד 104 של חטיבה 10 שנשלח לבצע אותה משימה. גדוד החרמ"ן הקדים מעט את גדוד 104 של חט' 10 במעבר אל-דייקה.	גדוד 82 המשיך לחסום באזור צומת אבו-עגילה וסכר א-רואפה.	בלילה זה קיימה חטיבה 6 במתחם אוס-כתף פעילות מוגברת, ואחר-כך נסוגו כוחותיה ברגל מן המתחם, ברובם לכיוון צפון-מערב. מרבית האלמנטים של חטיבה 6 (גדודים: 17, 289, תותחנים, ארצ'רים) סופם שהתפזרו, נהרגו או נפלו בשבי כוחותינו בצפון סיני. גדוד 18 הצליח להגיע במאורגן למצרים, במסע רגלי.	
יום 2 בנובמבר 1956	0900 — לאחר שסיור אוויר גילה, כי המצרים פינו את המתחם, הורה מפקד אוגדה 38 את חטיבה 10 לשלוח פלוגת טנקים ו-2 פלוגות חי"ר לתפוס את המתחם. 1130 — מתחם אוס-כתף נתפס על-ידי צוות הקרב של חטיבה 10. 1200 — פלוגת הטנקים המשיכה לאבו-עגילה, נתקלה (בגלל חוסר תיאום בין הכוחות), במארב החסימה של גדוד 82 מחטיבה 7 על-יד סכר א-רואפה, והושמדה (כ-25 הרוגים).	1200 — פלוגת טנקים של גדוד 82 שהיתה במארב חסימה על- יד סכר א-רואפה לכיוון מתחם אוס-כתף פתחה באש (בגלל חוסר תיאום) והשמדה את פלוגת הטנקים של חטיבה 10 אשר הגיעה בשדרה מנהלתית מכיוון מתחם אוס-כתף.			

העוקפת האופרטיביות. המתחם החטיבתי של האויב המצרי באום-כתף-אום-שח'אן להדוף מעליו את כל ההתקפות הטקטיות של חטיבה 7 באזור ה"בנגה" ביום 30 באוקטובר 1956, ושל חטיבה 10 וחטיבה 37 בליל 31 באוקטובר-1 בנובמבר 1956. יתרה מזו, אפילו הדרג העורפי שלו לחם כהלכה נגד גדוד הטנקים הבינוניים של חטיבה 7 באזור אבר-עגילה, והסב לו אבדות בנפש ונזקים בצידו בערוב יום 31 באוקטובר 1956 — אך סופו של המתחם שהתמוטט והתפורר, לאחר שנותק על-ידי גדוד 82 שלנו ניתוק טקטי מן העורף המצרי, הן לכיוון ג'בל-ליבני והן לכיוון אל-עריש, וניתוק זה חזק והורחב על-ידי מבצעי חטיבה 7 לכיוון איסמאעיליה ועל ידי כיבוש אל-עריש ע"י כוחותינו.

אפשר לקבוע כי התמוטטותו של מתחם אבר-עגילה לבסוף במערכת סיני באה אך ורק עקב שימוש בגישה העוקפת האופרטיביות. הלחץ שניתן להפיק מגיסיון זה הוא, עד כמה חשוב להחיש את מהלכו של התמרן העוקף האופרטיבי, ולבנות את תכנית ההסתערות הטקטית כפועל-יוצא מן הגישה העוקפת האופרטיביות. דומה כי בתשובת מעין זו של תמרן אופרטיבי על מנת להסתער (ולא רק לחסום) על העורף הטקטי של האויב טמון המפתח להישגים מהירים בכל מתקפה. גם לימוד לקח זה בולט מאוד בהתקפתנו באותו אזור במלחמת ששת הימים.

ב. שבירת הפיקוד האחד על כל הכוחות שפעלו סביב מתחם אום-כתף בבוקר 1 בנובמבר 1956, היתה משגה חמורה. פיקוד הדרום היה גמיש די צורכו להוציא את חטיבה 7 וחטיבה 4 מרשות האוגדה ולהכפיף ישירות לפיקוד, שכן הן התקדמו אל עומק סיני ואיבדו את מגען הטקטי עם סביבת אבר-עגילה. פיקוד הדרום לא היסס מלהעמיד את חטיבה 37 תחת פיקוד חטיבה 7. פיקוד הדרום גם ידע להשאיר את גדוד החי"ר הממונע (מס' 54) של חטיבה 7 תחת פיקודה של האוגדה שנותרה באזור אבר-עגילה. לכן תמונה העובדה, שגם גדוד הטנקים הבינוניים (מס' 82) בסכר א-רואפעה לא נותר תחת פיקודה של האוגדה, אף שלא משמעדת החסימה שלו באזור אבר-עגילה. חוסר הפיקוד האחד גרם, בוודאי, לאי-תיאומים רבים, ששניים מהם ציינו: הראשון — אי התיאום בין חטיבה 7 לגדוד 104 של חטיבה 10 במעבר אל-דייקה בליל 2-1 בנובמבר 1956, והשני — הטרגדיה של פלוגת הטנקים, שפעלה תחת פיקודה של חטיבה 10, אשר נכנסה למארב הטנקים של גדוד 82 של חטיבה 7 בצהרי יום 2 בנובמבר.

כיבוש מתחם אום-כתף-אום-שח'אן וצומת אבר-עגילה במלחמת ששת הימים המערכה לכיבוש מתחם אום-כתף-אום-שח'אן וצומת אבר-עגילה במלחמת ששת הימים נמשכה 24 שעות. היא החלה בשעות הבוקר של 5 ביוני 1967 — ובבוקר יום המחרת, 6 ביוני 1967, כבר נפתח כביש ניצנה-אבר-עגילה, ודרכו עברה חטיבה משורינית (מס' 500), מאוגדתו של אלוף אברהם יפה, אל העומק האופרטיבי של האויב לכיוון ג'בל-ליבני.

הפעם הופקדה אוגדה, בפיקודו של אלוף אריק שרון, על תכנון המערכה ועל ביצועה, ומשימתה נקבעה: לכבוש את אבר-עגילה וקצימה, ולהשמיד את מירב הצבא המצרי בגזרה. הפעם אפשר לקבוע, כי מוצו כל הלחצים של מערכת סיני בגזרה זו. את הלחץ מכשולן מערכת אבר-עגילה במבצע "קדש" למד צה"ל כולו, ולא רק אותם מפקדים וחילים שנטלו חלק בקרבות במבצע "קדש". זו דרכו של כל גוף חברתי עירני ומאורגן כצבא, שכל הלחצים הנלמדים הופכים בו נחלת הכלל, והמפקדים לומדים לא רק מנסיונם אלא גם מנסיון חבריהם. בלא כל הגזמה ניתן לאמר, כי פרשת אום-כתף-אבר-עגילה במבצע "קדש" שימשה לכל סגל המפקדים בצה"ל מעין "אור-אדום", כבחיתת: "לא נחזור לעולם על שגיאותינו היקרות באזור זה".

כדרכנו, הבה נפנה תחילה אל ההיערכות המצרית בגזרה (ראה מרשם 6): את גזרת אבר-עגילה-קצימה החזיקה ביוני 1967, דיביזיית-החי"ר המצרית מס' 2. הגנת הדיביזיה נשענה על שני מתחמים חטיבתיים מוגנים ומוגברים, האחד בקצימה והשני במתחם אום-כתף-אום-שח'אן. (זו הפעם החזיקו המצרים במערך מוגן שהציב גדוד חי"ר וארטילריה של ממש באום-שח'אן).

על-פי עוצמת השריון והארטילריה שהוצמדה לכל מתחם, ועל-פי מיקומה של מפקדת הדיביזיה מס' 2, ניתן לקבוע כי במתחם קצימה רוכזה עוצמה מצרית גדולה יותר מאשר במתחם אום-כתף-אום-שח'אן ובאזור אבר-עגילה בכלל. האם למדו המצרים גם הפעם את לקחי העבר באורח סכימתי-מכני, בזכרם כי במערכת סיני נפתחה הרעה בגזרה זו בפריצת צה"ל לאזור קצימה? בין אם זו היתה הסיבה להיערכות המצרית, ובין אם היתה הסיבה אחרת, מכל מקום היו שני טעמים טובים שבגללם העדיף צה"ל להתחיל את ההתקפה בזירה זו דווקא בגזרת אבר-עגילה.

את הטעם הראשון כבר הזכרנו לעיל: מערך האויב באזור אום-כתף-אבר-עגילה היה חלש מזה שבאזור קצימה. והטעם האחר — המאמץ האופרטיבי העיקרי של צה"ל הונחת על המצרים במרחב שמצפון

לאבר-עגילה, אשר דרכו פרצו והתקדמו שתי אוגדות משורינות: זו של האלוף ישראל טל וזו של האלוף אברהם יפה. ולכן חשוב היה, כי יעשה מאמץ עליון לפתוח למאמץ עיקרי זה את הכביש ניצנה-אבר-עגילה, כציר אלטרנטיבי של תחזוקה ותמרן, למקרה של הסתבכות בציר החוף הצפוני של סיני.

יש טעם לפרט קמעה את היערכות האויב באזור אבר-עגילה (ראה מרשם מס' 6).

ההגנה על מרחב אבר-עגילה הוטלה על חטיבה 12 המצרית, וזו נערכה עם כוחותיה העיקריים כלהלן:

באזור אום-כתף-אום-שח'אן אירגנה החטיבה מתחם-חטיבתי מוגן חזק, שכלל את הכוחות הבאים:

שני גדודי-חי"ר באום-כתף.

גדוד-חי"ר באום-שח'אן (גדוד מחטיבה 116).

שני גדודי-טנקים (גדוד-הטנקים האורגני של חטיבה 12, ועוד גדוד-הטנקים של חטיבה 116). יש לזכור כי התקן של גדודי-טנקים אלה הוא 21-23 טנקי "טי-34", אך במציאות מנתה מצבתם מספר טנקים קטן מזה.

שני גדודי ארטילריה בינוניים.

שני גדודי ארטילריית-שרה.

לכוחות אלה נוספו אלמנטים של מיקוש, נ"ט ונ"מ, כמקובל בכל מערך מצרי.

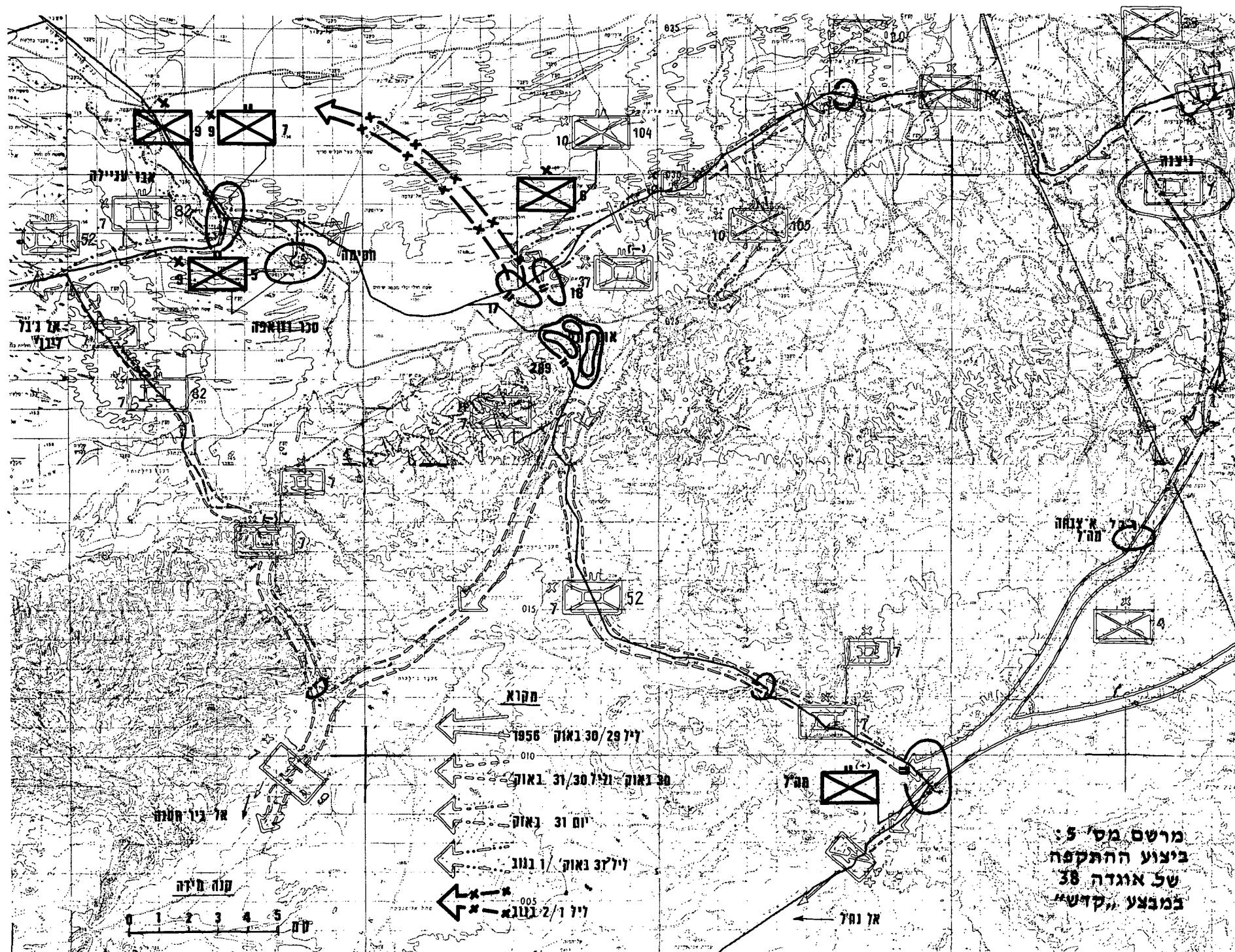
כדאי לשים לב להשפעת הסכימה הסובייטית על שיטת-ההגנה המצרית (ראה מרשם). במהלך הביצוע עורער המתחם בראש-וראשונה על-ידי המכות שהונחתו על עורפו ואגפיו.

בנוסף למתחם החטיבתי, שהיה ללא ספק גרעינו החיוני של כל מערך-ההגנה במרחב אבר-עגילה, הציבה חטיבה 12 מתחם גדודי מוגבר בטנקים מצפון-מזרח לצומת אבר-עגילה, באל-כתור, כדי לחסום אפשרות של איגוף מתחם אום-כתף-אום-שח'אן וצומת אבר-עגילה מצפון. בצומת אבר-עגילה עצמו נערך אגד-השריון הדיביזיוני של דיביזיה 6, שהועמד (על-פי שיקול מצרי אופרטיבי כולל) תחת פיקודו של מח"ט 12 כעתודה. אגד-השריון הדיביזיוני של דיביזיה 2 עצמה נערך באזור קצימה.

ההערכה הכוללת היא, כי לרשות מח"ט 12 עמדו לצורך ביצוע משימתו כ-60 טנקי "טי-34". אוגדת שרון הפעילה לצורך ביצוע המשימה את הכוחות הבאים, לפי עיקרי התכנית המובאים בטבלה מס' 3.

ראויה תכנית זו, אשר עיקריה בלבד צוינו בטבלה מס' 3, שנעין בה תוך הסתייעות במפה אשר במרשם מס' 6.

התופעה הראשונה הבולטת לעין היא, כי

חטיבה משוריינת מס' 14 (בפיקוד אל"מ מרדכי ציפורי) בהרכב:
2 גדודי טנקים "שרמן".
2 גדודי חרמ"ש.
כל האלמנטים החטיבתיים.

להתקדם החל מן הבוקר מניצנה לעבר מתחם אוס-כתף, על ציר כביש ניצנה-אוס-כתף, ועל ציר דרב אל-תורכי. לחסל את מוצבי-החוץ המצריים וליצור בשעות אחר הצהריים מגע אש ותצפית עם מתחם אוס-כתף.

לסייע על-ידי אש והסתערות לחטיבת החי"ר שנועדה לכבוש את מתחם אוס-כתף בהסתערות רגלית מצפון.

גדוד טנקים עצמאי (צנטוריון) (בפיקוד סא"ל נתק'ה ניר)

להתקדם החל מן הבוקר מניצנה על ציר מעבר החולות מצפון לכביש ניצנה-אבר-עגיללה. לחסל את מוצבי-החוץ בחריבת אל-ג'זערייה. ליצור מגע אש ותצפית עם המתחם הגדודי של האויב בכתור.

א. לסייע על-ידי אש והסתערות לגדוד הצנחנים, אשר נועד לצנח מצפון לכתור ולכבוש בהתקפה רגלית מצפון-מערב.
ב. מייד לאחר כיבוש מתחם כתור להתקדם עד אל חוצמה ומשם לתקוף את האויב בצומת אבר-עגיללה ובאום-שח'אן מכיוון צפון-מערב ומערב.

כוח-סיור אוגדתי (בפיקוד סא"ל אריה עמית) שהרכבו:
פלוגת טנקי "אמק"ס".
פלוגת חי"ר מוסעת.
מח' גיפי סיור.
סוללת מרג' כב' מתנייעת.

להתקדם החל מן הבוקר מניצנה מדרום לדרב אל-תורכי, ולאבטח את האגף הדרומי של האוגדה.

להמשיך את אבטחת האגף הדרומי על-ידי חסימת ציר הכביש מקציימה לאבר-עגיללה.

חטיבת חי"ר מאולתרת (בפיקוד אל"מ יקותיאל אדם)
2 גדודי חי"ר-נח"ל סדירים.
1 גדוד חי"ר מילואים.
1 פלוגת-שדה-הנדסה.
האלמנטים החטיבתיים הרגילים.

א. המתנה באזור ניצנה.
ב. אחר הצהריים: התקדמות על ציר כביש ניצנה-אוס-כתף ברכב אחרי חטיבה 14 כדי להתחיל את התמרון הרגלי אל מצפון לאוס-כתף, בטווח קרוב ככל האפשר למתחם האויב.

לכבוש את המערך הקדמי של מתחם האויב באום-כתף על-ידי תמרון ברגל בחולות שמצפון למתחם, והסתערות על המתחם מכיוון צפון.

חטיבת חי"ר מוצנח (מס' 80) (בפיקוד אל"מ דני מט)

תתארגן לצניחה ולהטסה במסוקים.

א. לכבוש את מתחם כתור ע"י גדוד צנחנים שיצנח מצפון לכתור.
ב. יתר כוחות החטיבה ינחתו במסוקים בחולות מצפון לאום-שח'אן, ויפשטו במספר כוחות על ארטילריית האויב שממערב למתחם ובתוך המתחם.
ג. לסייע במידת הצורך להשלמת כיבוש מתחם אוס-כתף-אום-שח'אן או צומת אבר-עגיללה.

אגד ארטילרי (בפיקוד אל"מ יעקב) בהרכב:
גדוד כינוני מתנייע.
2 גדודי שדה נגרים.
גדוד מרגמות כבדות 160 מ"מ.
גדוד מרגמות כבדות של 120 מ"מ מתנייע (של החטיבה המשוריינת).
גדוד מרגמות 120 מ"מ נגרר (של חטיבת החי"ר).

א. יפרוס באזור ניצנה ויתן סיוע לחטיבה המשוריינת, לגדוד-הטנקים העצמאי, ולכוח-הסיור האוגדתי.
ב. יתקרב בדירוג אחרי חטיבה המשוריינת, ויתפרס באזור המעבר ההררי של דרב אל-תורכי במרחק 3-7 ק"מ ממזרח למתחם אוס-כתף.
ג. יקיים מגע תצפית ואש עם מתחם האויב באום-כתף-אום-שח'אן כדי לסייע בהמשך קרבות היום והלילה.

יסייע לכיבוש מתחם אוס-כתף-אום-שח'אן.

חטיבת חי"ר מוקטנת (מס' 99) (בפיקוד סא"ל אורי ביידיץ) בהרכב:
2 גדודי חי"ר מילואים.
1 פלוגת טנקים מוקטנת.

תתארגן להגנה באזור בארותיים; תטריד באש לכיוון מערכי קציימה.

תכבוש את מוצב ג'בל-צבחה.

גדוד הנדסה

המשך הכשרת הכביש למעבר.

הכשרה הנדסית של כביש ניצנה אוס-כתף למעבר כל-ידי-רכב, ע"י עבודות הנדסיות ופינוי מוקשים.

להתקדם לעבר בקעת קצימה.

להצטרף אל החטיבה המשוויינת ולהתקדם אל בקעת קצימה.

לפעול לכיוון קצימה.

התארגנות וכוונות להתקדם לעבר קצימה.

תתארגן ותופעל לכיוון קצימה.

תתקדם לעבר קצימה כדי ליטול חלק בכיבושה הסופי.

הפעם נועדה המערכה להתחיל ביום, בשעות הבוקר, בניגוד מובהק למערכת סיני, בה החלו הפעולות בלילה. מועד זה לתחילת המתקפה נקבע על-ידי הדרג האסטרטגי בגלל שיקולי המלחמה האווירית, וכוונתו הייתה לאפשר לחיל האוויר של צה"ל להכות ולהשמיד באורח המוחץ ביותר את חילות האוויר של מצרים, סוריה, ירדן ועיראק. אך יש להדגיש, כי בגזרת אוגדת שרון לא הייתה ללחימת חיל-האוויר השפעה טקטית מכרעת כל-כך כפי שהיה הדבר באותו יום בלחימתה של אוגדת טל על ציר רפיח-אל-עריש.

אוגדת שרון לא נהנתה מקדימה עליונה בקבלת סיוע אווירי התקפי. כוחותינו שהתקדמו לעבר אבו-עגילה נהנו אמנם מפירותיו של נצחוננו האווירי בכך שלא הותקפו כלל מן האוויר, אך לא קיבלו מספר מספיק של גיחות לסיוע אווירי התקפי (הן לאמנעה והן סיוע קרוב), ולכן היה קל יותר לאויב בגזרה זו לתמרן ו"להרים ראש".

התופעה השנייה הבולטת, וזאת בניגוד מובהק לתכנונו של מבצע "קדש" באותה גזרה, היא כי ההתקפה האוגדתית, אף שתוכננה בקפידה ובדקדקנות רבה, כהתקפה טקטית סדורה על מערכים מבוצרים, קבעה לוח-זמנים של 24 שעות בלבד לכיבוש מערך אבו-עגילה כולו ולפתיחת ציר הכביש דרכו. לפנינו דוגמה של התקפה סדורה על מערכים בעומק האויב, שנועדה הפעם להתבצע בתחום לוח-זמנים המדיני-אסטרטגי המצומצם המאפיין את תנאינו המיוחדים. את הביצוע המהיר ניתן היה להשיג בשלוש פעולות:

א. השתלטות מהירה על מרחב מוצבי-החזק בין הגבול המדיני למתחם אבו-עגילה, על-ידי כוח בעל עוצמת-שריון עדיפה לחלוטין.
ב. הפעלת רגלים בעלי מורל וכוש-רמחץ מעולה (נח"ל סדיר וצנחנים), לשם כיבוש היעדים בלילה.
ג. תמרון אל עורף המתחם באיגוף אופרטיבי מהיר מאוד על-ידי חי"ר מוטס ועל-ידי גדוד-הטנקים שתימרן באיגוף אופרטיבי קצר יחסית אל ממערב למתחם (השווה לאיגוף דרך ואדי אל-דייקה במבצע "קדש"). ואכן, התמרון המוטס בשילוב עם התמרון הקצר (יחסית ל"קדש") של גדוד-הטנקים אל עורף האויב ראויים להחשב כתופעה הבולטת והחשובה בתכנית ההתקפה על מתחם אוס-כתף-אום-שח'אן ועל אבו-עגילה, במלחמת ששת הימים.

מהלך הביצוע של התכנית האוגדתית תאם במרבית האירועים את התכנית, והמשימה נתמלאה בלוח-זמנים המתוכנן. אם אכן התרחשו פה ושם שינויים, גרמו אלה להחשת קצב הפעילות אפילו עד כדי כך, שהחטיבה המוצנחת לא הספיקה לבוא לביטוייה המלא בליל 5-6 ביוני. על אף הדמיון בין התכנון לביצוע יש טעם

לבחון את מהלך הביצוע, הן כדי ללמוד על "פרי-ההילולים" שניתן לקטוף מתכנון מעולה, והן כדי ללמוד לקח מן התקלות המועטות שחלו במהלך הביצוע. נעשה זאת בהסתייענו בטבלה מס' 4 (ראה מרשם מס' 6).

צה"ל רשאי להיות שבע-רצון מתוצאות המערכה על מרחב אבו-עגילה במלחמת ששת הימים. אכן הייתה זו התקפה יזומה וסדורה בקנה-מידה אוגדתי על מערך מבוצר, שהביאה למילוי המשימה תוך 24 שעות, אף שהמערך המבוצר העיקרי נמצא יותר מ-20 ק"מ בעומק שטח האויב.

גם המחיר ששולם תמורת הניצחון בגזרה זו הוא סביר, יחסית למחיר ששילמנו בגזרות אחרות במלחמת ששת הימים. זאת אף שאין אנו שוכחים לרגע, כי כל חלל, בכל מקום, הוא מחיר יקר ביותר, שיש לעשות הכל כדי למנוע.

סיכום החללים של אוגדת שרון במערכת אבו-עגילה הוא:

חטיבה 14 (כולל הגדוד של נתקיה) 9 חללים

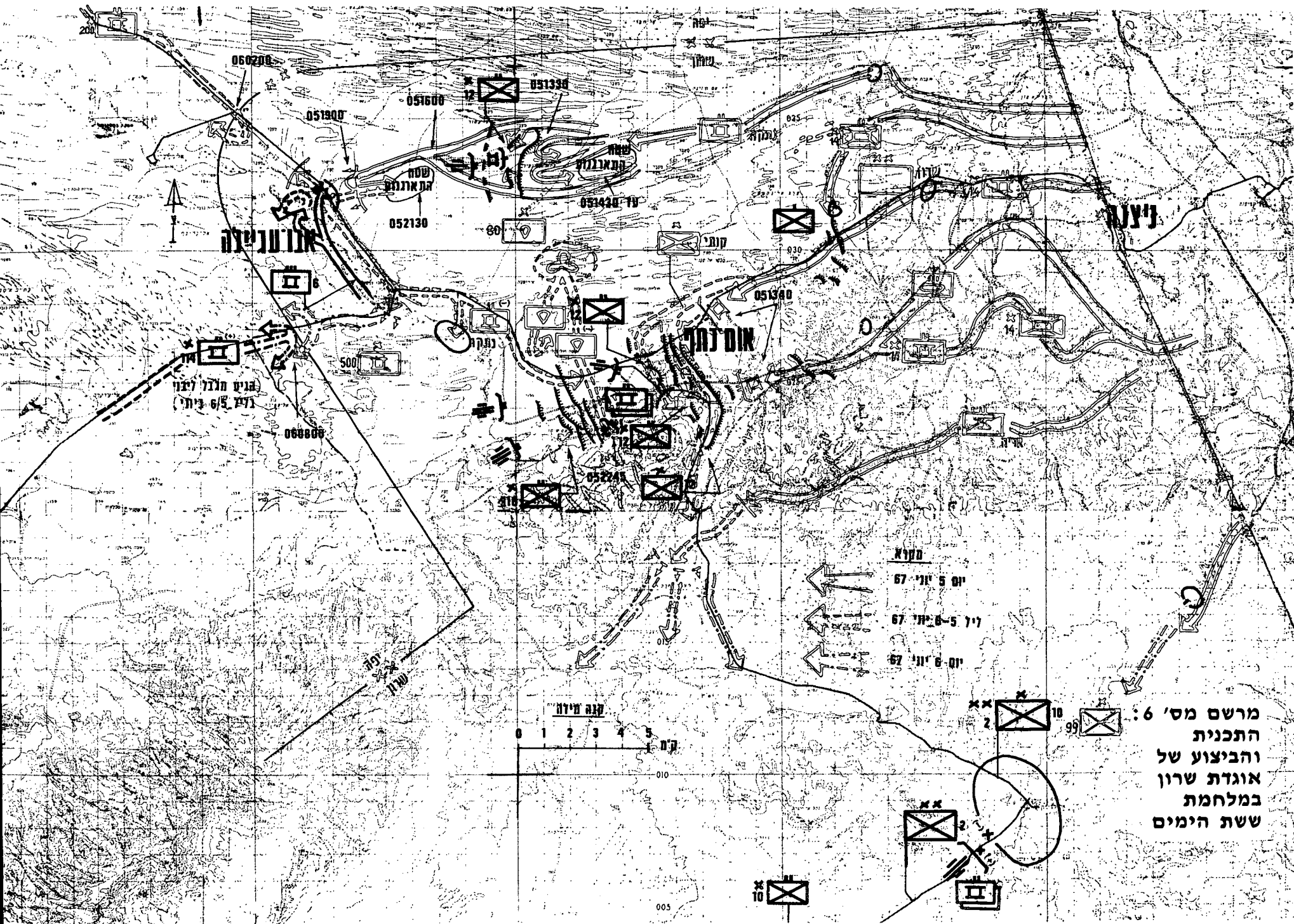
חטיבת החי"ר של קותי 13 חללים

חטיבה 80 (מוצנחת) 6 חללים

יחידות אוגדתיות (ארטילריה, הנדסה) 4 חללים

בסך-הכל 32 חללים
הכוחות שנטלו חלק בכיבוש מרחב אבו-עגילה במלחמת ששת הימים השתתפו לאחר מכן, כידוע, במבצעים נוספים שונים. מפקדת-האוגדה וחטיבה 14 השתתפו במרדף לעבר נח"ל; חטיבת החי"ר של קותי השתתפה בטיהורה הסופי של אל-עריש; וחטיבה 80 השתתפה בכיבוש רמת-הגולן. אך אנו לא נעקוב כאן אחר המעשים הללו, שאינם בגדר מאמר זה, ונצטמצם בניתוח המערכה לכיבוש מתחם אוס-כתף-אום-שח'אן וצומת אבו-עגילה. לסיכום ההתקפה על מרחב אבו-עגילה במלחמת ששת הימים לא נצא ידי חובה בלא ציון שתי הנקודות הבאות:

א. הכוח אשר תרם יותר מכל לביצועה המהיר של המשימה היה גדוד-הטנקים של נתקיה; גדוד זה כבש את המתחם הגדודי בפתור (נקודת-גובה 181) והצליח לרתק ואחר כך לחסל כמעט לחלוטין את אגד-השריון הדיביזיוני מס' 6 המצוי ששימש כעתודה המרכזית של האויב. יתרה מזו: בהסתערו ב-6 ביוני, החל בשעה 0200, על עורפו של מתחם אוס-שח'אן ובהשתתפותו במיגור שריון האויב שבמתחם אוס-כתף-אום-שח'אן, הנחית גדוד זה את מכת-החסד על גרעין ההתנגדות האחרון של האויב.

טבלה מס' 4

הכוח	הביצוע ביום 5 ביוני 1967	הביצוע בליל 5-6 ביוני 1967	בוקר 6 ביוני	מהלכי-אויב ידועים אל מול כוחותינו
חטיבה 14	פעלה בשני צוותי-קרב: גדוד טנקים וגדוד חרמ"ש על ציר ניצנה-אום-כתף וגדוד טנקים וגדוד חרמ"ש על ציר דרב אל-תורכי. 0940 — כבשה את תארת-אום-בסיס. 1130 — כבשה את מוצבי אום-טרפה. 1150 — כבשה את מעבר דרב אל-תורכי. כמשך כל שעות היום, עד החשכה, קיימה מגע אש ותצפית עם מתחם אום-כתף וחיפתה על פריסת הארטילריה והתקרבותה של חטיבת החי"ר.	עד תחילת הסתערות החי"ר על היעדים קיימה החטיבה מגע-אש רצוף ותצפית. משעה 2310 — ירי טנקים בכיוון ישר, בתיאום עם חטיבת החי"ר שהחלה בפריצה. שעה 0115-4 טנקים הצליחו לפרוץ על ציר הכביש ולהשתתף בהסתערות עם החי"ר. שעה 0225 — המכשול נפרץ, וגדוד-טנקים שלם החל לחדור למתחם. שעה 0252 — קיבלה תחת פיקודה את גדוד-הטנקים העצמאי, שהגיע לאום-שח'אן מאבר-עגיליה. 0500-0300 — קרבות עם שריון האויב שבין אום-שח'אן לאום-כתף.	0600 — התקדמות לקצימה. 0800 — התחברות עם כוח-הסיור על כביש קצימה-אבר-עגיליה.	עם שחר 6 ביוני נראו אלמנטים של טנקים, תובלה וחי"ר בורחים לכיוון דרום מערב על ציר הדרך שלמרגלותיו הצפוניים של ג'בל דלפה.
גדוד-הטנקים העצמאי	0920 — כבש את מוצב-החרץ בתרבת אל-ג'זערייה. 1207-1115: ניסיון הסתערות על מתחם בתור. ההסתערות נהדפת — הגדוד ניתק מגע 3-2 ק"מ להתארגנות. 1600-1514: התקפה מחודשת על מתחם בתור תוך איגופים מדרום ומצפון וכיבוש המתחם. 1900-1845: מגע אש עם טנקים בחיסמה. לאחר הקרב ניתק הגדוד מגע 3-2 ק"מ והתארגן.	שעה 2136 — מתחיל שוב בהתקדמות לכיוון חיסמה. שעה 2200 — תפיסת חיסמה ושמיטת חסימה במקום לכיוון אל-עריש. שעה 2400 — תפיסת אבר-עגיליה ושמיטת חסימה לכיוון כביש איסמאעיליה. שעה 0110 — כיבוש סכר א-רואפע. שעה 0200 — פריצה על ציר הכביש דרך מתחם אום-שח'אן. שעה 0252 — מעבר תחת-פיקוד חטיבת השריון. עד דמדומי בוקר לחימה בשריון האויב במתחם אום-כתף-אום-שח'אן.	אגד-השריון הדיכויני מס' 6 הוא שהונע על-ידי האויב מצומת אבר-עגיליה לחסימת התקדמות גדודו של נחקה באזור חיסמה. עמו התנהל הקרב בין 1900-1845, וגם מגעי הטנקים אחר כך, במשך הלילה, באזור חיסמה ואבר-עגיליה.	
כוח-סיור אוגדתי	עד חשיכה הגיע לאזור נקודת-גובה 343.	בשעה 0330 חסם פיסית את כביש קצימה-אום-כתף.	ב-0700 הגיעו אליו יסודות של חטיבה 14 בדרכם לקצימה.	
חטיבת החי"ר של קוטי	עד הצהריים — כוננות ומנוחה באזור ניצנה. 1515-1400 — נסיעה באוטובוסים לתארת אום-בסיס. 1715-1515 — הליכה ברגל עד ממערב למוצב אום-טרפה.	שעה 1900 — תחילת תנועה באיגוף מצפון דרך החולות. שעה 2246 — תחילת סיוע האש לפריצה. שעה 2310 — תחילת הלחימה. שעה 0015 — מעבר הכביש מצפון לדרום. שעה 0110 — טיהור עד 1 ק"מ מדרום לכביש. שעה 0120 — קבלת 4 טנקים מחטיבת השריון שפרצו על ציר הכביש. המשך טיהור עד דמדומי הבוקר.	התארגנות על מתחם אום-כתף-אום-שח'אן; גמר טיהור כל אזור אבר-עגיליה. האויב כנגד חטיבת החי"ר המטהרת את היעדים. ההתקפה נבלמה ע"י החי"ר, בסיוע 4 הטנקים שהיו עימו. החל משעה 0300-0230 החל כוח הטנקים של האויב במתחם להישחק על-ידי 2 גדודי-הטנקים של החטיבה המשורינת: ה"צנטוריונים" ממערב וה"שרמנים" ממזרח.	בליל 5-6 ביוני בשעה 0200 הונחתה התקפת טנקים מתוך מתחם האויב כנגד חטיבת החי"ר המטהרת את היעדים. ההתקפה נבלמה ע"י החי"ר, בסיוע 4 הטנקים שהיו עימו. החל משעה 0300-0230 החל כוח הטנקים של האויב במתחם להישחק על-ידי 2 גדודי-הטנקים של החטיבה המשורינת: ה"צנטוריונים" ממערב וה"שרמנים" ממזרח.

הכוח	הביצוע ביום 5 ביוני 1967	הביצוע בליל 5-6 ביוני 1967	בוקר 6 ביוני	מהלכי-אויב ידועים אל מול כוחותינו
חטיבה 80 (מוצנח)	בשעה 1555 בוטלה הצנחת הגדוד המוצנח לכיבוש מתחם קתור (שכן המתחם נכבש על-ידי גדוד הטנקים העצמאי בפיקוד נתקיה).	1900-2200 — קיום מטסים של "רכבת" מסוקים ובניין הכוח, בחולות שמצפון לאום-שח'אן (בשעה 2200 הופגז "ראש האוויר"). כ-2245 — פשט הכוח המוצנח הראשון על גדוד ארטילריה מצרי במרכז המתחם, בקרבת אום-שח'אן. לאחר שעה ורבע נסוג הכוח (לאחר שגדוד הארטילריה חדל לפעול) אל הדיונות שמצפון. בשעה 0120 — ניתנה פקודה על-ידי האוגדה לעצור את הכוח המוצנח השני, אשר נועד לפשוט על התוחמים הבינוניים שממערב לאום-שח'אן. הורשה לו להגיע רק עד הכביש. פקודה זו ניתנה כדי שלא להביא להתנגשות בין הצנחנים לגדוד הטנקים של נתקיה, שנמצא אותה עת בדרכו מסכר א-רואפעה לאום-שח'אן.	התארגנות באזור אבר-עגיליה לקראת פינוי צפונה, להמשך הפעילות בגזרה אסטרטגית אחרת. (רמת הגולן).	
האגד הארטילרי	נתן סיוע להתקדמות וללחימה של חטיבה 14. עד שעה 1500 סיים לדלג את הארטילריה המתגייסת לעבר אום-כתף. בשעה 1500 החל בטיווח שיטתי של מערך האויב. עד חשכה דילג את המערך הארטילרי והשלים את פריסתו וטיווחו.	מתן סיוע-האש להתקפה על מתחם אום-כתף-אום שח'אן.		
גדוד ההנדסה	הכשיר את כביש ניצנה-אום-כתף לתנועת רכב 4x2, כשהוא נע אחרי חטיבה 14.	עד שעה 0230 פינה את הכביש למעבר אל תוך מתחם אום-כתף עצמו.		
סיוע מצפון מצד כוחות אוגדת יפה		בשעה 1930, לאחר שגדוד הטנקים של נתקיה ניתק מגע מחיסמה מזרחה אל החולות, פנה מפקד האוגדה אל אלוף הפיקוד בבקשה שכוח מן האוגדה המשוויינת של אלוף יפה שפעלה בראדי חרידין מצפון לחיסמה, יופעל כלפי חיסמה. בשעה 2230 ניתנה הפקודה למפקד חטיבה משוריית מס' 200 (צנטוריונים) להפריש גדוד טנקים דרומה. בשעה 2400 החל הגדוד בתוזה. בשעה 0200, לפני שנוצר מגע כלשהו עם הגדוד של נתקיה, קיבל הגדוד פקודה לחזור אל אזור ביר-לחפאן לחטיבתו.		
מעבר החטיבה המשוויינת 500 (צנטוריונים) (בפיקוד אל"מ אלחנן סלע) של אוגדת יפה דרך אוגדת שרון	שעה 0230 — תחילת מעבר חטיבה 500 בניצנה.	שעה 0800 — גדוד הטנקים הראשון של החטיבה מקיים מגע-אש עם גדוד-טנקים טי"ר 34 של האויב מחטיבת חי"ר 114, שלושה קילומטרים ממערב לצומת אבר-עגיליה.	כליל 5-6 ביוני בשעה 0130 ניתנה פקודה לחטיבת חי"ר 114 של האויב להניע את גדוד-הטנקים שלה מג'בל-ליבני לאבר-עגיליה. כוח זה נתקל 3 קילומטרים ממערב לאבר-עגיליה בגדוד-הטנקים הראשון של חטיבה 500.	

מבצעו של גדוד-טנקים זה הוא דוגמה קלסית של הפעלת כוחות-שריון ממונעים בגישה עוקפת אופרטיבית וטקטית. כוח הפועל בגישה עוקפת, תוך מחשבה אופרטיבית ארוכת-טווח ותוך תעוזה טקטית, עשוי להיות גורם מכריע במערכה גדולה, גם אם הוא עצמו קטן יחסית בעוצמתו.

ב. חטיבת-החי"ר המוצנחת לא זכתה לבוא במערכה זו לידי ביטוייה המקסימלי, הן משום שחלק מיעדיה נכבש מבעוד יום (מתחם פְּתוּר), והן כיוון שבתקופת ששת הימים עדיין לא הגענו לידי בגרות בהפעלת מסוקים בקנה-מידה גדול — נושא שוודאי טומן בחובו אפשרויות רבות ונרחבות.

סיכום

כל המעיין בקפידה בעמודות יחסי הכוחות שבטבלה יבחין, כי היחס בין הכוחות היריבים

בקרבות אבר-עגיליה בשלוש המערכות — ב-1948, ב-1956, וב-1967 — היה דומה. השוני נובע מגידול עוצמתם של הכוחות היריבים, שהתבטא הן בגידול כמותי של מספר הלוחמים והן בהתעצמות הכוחות המשוריינים. גידול זה בעוצמת הכוחות ובכמויות-השריון שלהם חייב את התוקף במערכה (משמע את צה"ל) החל ממבצע "קדש", לחפש מרחב גדול ועמוק יותר לתמרון, לא מרחב טקטי בלבד אלא אף אופרטיבי. אם במבצע "חורב" הכריע את האויב התמרון הרגלי הקצר-יחסית אל האגף הדרומי של המתחם, הנה במבצע "קדש" הונחתה המכה העיקרית על מערך אבר-עגיליה על-ידי התמרון אל העורף האופרטיבי שביצעה חטיבה 7, ועל-ידי כיבוש אבר-עגיליה וסכר א-רואפעא בידי גדוד טנקים בינוניים; אלא שבמבצע "קדש" נכשלה לחלוטין המכה האופרטיבית הישירה על ציר הכביש, כשהכוח התוקף מן העורף לא המשיך בהסתערות על אוס-שח'אן ואוס-כתף, אלא התמיד בחסימתו האופרטיבית של צומת אבר-עגיליה.

במלחמת ששת הימים שוב תומרן גדוד טנקים אל עורף מתחם אוס-כתף-אוס-שח'אן, אלא שהפעם הגיע ביתר מהירות מכיוון החולות שמצפון, ולא הסתפק בתפקיד האופרטיבי של ניתוק המתחם מן העורף ושל חיסול העתודה האופרטיבית, אלא נטל חלק בהסתערות הסופית על מתחם אוס-שח'אן-אוס-כתף מן העורף המערבי.

בנוסף לתמרון המכונס, הנועז והמהיר של גדוד-הטנקים של נתק'ה, הופעל בהצלחה במלחמת ששת הימים גם המאמץ האופרטיבי הישיר על ציר הכביש ממזרח. מאמץ זה הופעל בשיטתיות ראויה לציון תוך הפעלת איגופים רגליים טקטיים, אבטחת אגפים, שילוב ההסתערות בסיוע של שריון, ארטילריה והנדסה. צירוף מוצלח זה של פעולה שיטתית ויסודית בגישה האופרטיבית הישירה, ושל פעולה מחוכמת ונועזת בגישה האופרטיבית העוקפת, אשר כוצעה הן על-ידי השריון והן על-ידי הכוחות המוטסים, הוא שתרם לניצחוננו המושלם בזירת אבר-עגיליה

טבלה מס' 5: שלוש ההתקפות על מרחבי אבר-עגיליה והישגיהן

תקופת המבצע	יחסי-הכוחות היבשתיים	משך הזמן עד שנתמלאה המשימה. (עד שנפתח כביש ניצנה-אבר-עגיליה).
מלחמת העצמאות: מבצע "חורב" חטיבת "הנגב" (מס' 12) שהייתה חטיבה ממונעת מוקטנת.	מתחם גדודי מוגן בסיוע ארטילריה, הנדסה ונ"ט. הוכן במשך ימים מספר.	18 שעות
מערכת סיני, בימים 29 באוקטובר-2 בנובמבר 1956.	- חטיבת חי"ר 10. - אלמנטים ניכרים מחטיבה משוריינת 7. (גדוד טנקים, גדוד חרמ"ש, גדוד חרמ"ן). - אלמנטים ניכרים מחטיבה משוריינת 37 (גדוד חרמ"ש, גדוד חי"ר ממונע, פלוגת טנקים). - גדוד הנדסה. - ארטילריה אוגדתית.	90 שעות מתחילת מערכת סיני, בהנחה שמערך קציימה היה לאמיתו של דבר מסך מוצבי-חוץ למערך העיקרי באבר-עגיליה. 72 שעות מרגע יצירת המגע היבשתי הראשון עם מערכת ההגנה של אזור אבר-עגיליה, על-ידי גדוד חרמ"ש.
מלחמת ששת הימים, בימים 5-6 ביוני 1967.	- חטיבה משוריינת מוגברת 3) - גדודי טנקים, 2 גדודי חרמ"ש). - חטיבת חי"ר. - חטיבת חי"ר מוצנח (פחות הגדוד שלא הונחת). - ארטילריה אוגדתית. - גדוד הנדסה.	מערך חטיבתי מוגן ומבוצר של חטיבה מוגברת בת 4 גדודי חי"ר. 4 גדודי ארטילריה וכ-60 טנקים בינוניים "טי-34".
		24 שעות.

במלחמת ששת הימים. הרי לפנינו שיעור בטקטיקה ובתורה אופרטיווית "פילהרמונית" בין-חילית ובין-זרועית, אשר מן הראוי שנפתחנה ביתר שאת בעתיד.

אולם ראוייה טבלת ההשוואה שתיבחן גם בראייה היסטורית: מתוך שלושה מבצעים במרחב אבר-עגיליה הצליח צה"ל למלא את משימותיו בשלמות רק בשניים, במבצע "חורב" בדצמבר 1948 ובמלחמת ששת הימים ביוני 1967, ובכל אחד מאלה העניקו הכוחות התוקפים הדגמה צבאית-היסטורית חשובה:

במבצע "חורב" העניקה חטיבת "הנגב" לצה"ל הדגמת-מופת של התקפה עוצבתית

מאולתרת ומהירה על מערך-אויב מוגן, ובמלחמת ששת הימים העניקה אוגדת שרון לצה"ל הדגמה מובהקת של התקפה אוגדתית שיטתית וסדורה על מערך מבוצר ומוכן של האויב.

ובתווך, ב-1956, התרחשה מערכת קרבות אבר-עגיליה, שאין להעלימה ולהתנער הימנה. קרבות אבו עגילה במערכת סיני הם עדיין פצע בהיסטוריה הצבאית שלנו, אשר גם לכשיגליר יותיר אחריו צלקת למזכרת, למען לא נשכח את לקחיו. דומה כי הפצע עדיין לא הגליר לחלוטין, וסבורני, כי מן הראוי לחקור ביתר יסודיות את הפרשה, ולהמשיך להפיק ממנה לקחים טקטיים ואופרטיוויים וכן לקחי עבודת מטה, מנהיגות

ואימון גייסות סדירים ומילואים. אומנם חלק עצום מן הלקח נלמד כהלכה בשנים שבין מערכת סיני למלחמת ששת הימים, שהרי ברור, כי ההצלחה הבולטת של ההתקפה על מערכי אבר-עגיליה ב-5-6 ביוני 1967 נובעת במידה רבה מאוד מן המיצוי המעמיק של לקח כשלונותינו בגזרה זו במערכת סיני ב-1956, אולם, יש ונדמה כי במלחמות יותר מאוחרות שוב נתפסנו, לעיתים, להתקפות חפוזות מדי, מחד גיסא, ולהתקפות הסתערות ישירות חסרות תמרון עוקף — רגלי, מוטס או משוריין — מאידך גיסא.

(המשך מעמ' 27)

ברוח לב ובתנאים נדיבים החל משנת 1954 — הם שחוללו את המהפכה בכושרה הצבאי. מערכת סיני היתה ביטוי מדיני וצבאי לעצמתה החדשה של ישראל. בכוח הנשק שקיבלה מצרפת פרצה את ההסגר הימי והשקיטה את גבולותיה והודות לו עלה בידי צבאה לכבוש את סיני תוך שמונה ימים.

הקשר בזמן ובזירה שבין מערכת סיני הישראלית למבצע האנגלו-צרפתי בסואץ הציב את ישראל במעמד של מעין בעלת ברית לצרפת ולאנגליה. ישראל לא היתה כמובן שוות מישקל — לא מהבחינה המדינית ולא בפוטנציאל הצבאי שלה — לאנגליה ולצרפת, אולם בתחומי המערכה המסוימת הזאת של מלחמת סואץ-סיני, מילאה ישראל את תפקידה, כשוות חובות וזכויות לעמיתה. יתר על כן, כאשר נסתיימה המערכה, הן הצבאית והן המדינית, הסתבר שישראל לא היתה הנחשלת בין השלוש, צבאה לא היה המפגר בהשגת משימותיו ומדינאיה לא היו הראשונים להרים את ידיהם. במהדורה המעודכנת של ה"מי ומי" שלאחר משבר סואץ, נחשב הצבא הישראלי לחזק שבין צבאות המזרח התיכון וישראל הפכה בעיני המעצמות מקטין שצריך לדאוג לו ולסוכך עליו לבעל-ברית פוטנציאלי שאפשר להסתמך עליו ולהעזר בו.

אולם את חותמה העקרי הטביעה תבוסתו הנחרצת של הצבא המצרי ביחסים שבין מדינות המזרח התיכון.

מצרים עצמה, מאז מערכת סיני, הינה השקטה והמתונה שבין שכנותיה של ישראל. לא רק שהגבול המצרי חדל להיות מקור לסכסוכים ולתקריות, אלא שבועידות הפיסגה הערביות, כאשר נציגי סוריה הציעו לארגן פעולות איבה נגד ישראל: להטות את מקורות הירדן, לחבל במערכת המים המוליכה את מי הירדן לנגב ולהקים כנופיות טרור — הרי היה זה נאצר, נשיאה של מצרים, שיצק מים צוננים על הראשים החמומים והסכרי כי אלו הן התגוריות חסרות תכלית, משחק באש אשר רק אצבעותיהם-הם תיכונוה בו. אולם גם בתכניות אשר נאצר ממליץ עליהן

— פחת וקטן לאחר סיני מחנה חסידיו.

נאצר לא חדל לדבר על השמדת ישראל ועל הכנותיו של הצבא המצרי "לזרוק את הישראלים לים" אלא שלשם כך עליו למצוא את "הרגע המתאים" והוא יעשה זאת "כבוא היום".

בתחילה חוסיין מלך ירדן, ואחריו בורגיכה נשיא תוניסיה ופיצ'ל מלך ערב הסעודית — החלו כופרים ברצינות הכרזות אלו. "הרגע המתאים" ו"כבוא היום" הינם שטרות אשר זמן פרעונם מוגבל. כבר חלפו עשר שנים מסיני ונאצר לא ביקש מכוחות האו"ם לצאת מרצועת עזה וממצרי אילת ולא תבע שיחידותיו תחזורנה לשם. ספק אם יש עוד מישור בקרב המנהיגים הערבים שאינו מבין, כי חיילי האו"ם נמצאים על אדמת מצרים לא כדי למנוע מצבאות נאצר לפגוע בישראל, אלא על מנת לשמש עלה תאנה על ערוות חולשתו ועל חוסר יכולתו לעשות זאת.

★★★

אף שהפלת משטרו של נאצר לא היתה חלק מיעדי מערכת סיני ועד כמה שאני יודע אף לא משימה קונקרטיה שהיה על הכוחות האנגלו-צרפתים להשיג במלחמתם, אין ספק כי גם בקרב מתכנני מלחמת סואץ וגם בצד הישראלי — ייחלו לזאת ואילו התפתחה המערכה האנגלו-צרפתית כמתוכנן, לא מן הנמנע כי אמנם היו הדברים מגיעים לכך. היום נראית שאלה זו באור אחר.

החשיבות שבהפלת משטרו של נאצר היתה בכך שהמשטר האחר, אשר יחליף אותו, לא יהיה עוין למערב ותפיסתו לא תהיה לאומנית, שאינה מתפשרת עם השפעתם והמצאותם של נציגי המערב בארצות הערביות.

אולם עתה, לאחר שאנגליה וצרפת — כיוזמתן הן — יצאו מכל ארצות המזרח-התיכון ממרוקו ועד עדן, השאלה היא האם מדיניותן זו היתה משתנית אילו נפלו נאצר ומשטרו. האם שידוד-המערכות המדיני שהתחולל בכל הארצות הערביות — בעיראק, בירדן, באלג'יריה ובמרוקו — לא היה בא לו קם במצרים שלטון אחר במקום זה של נאצר?

איני סבור כך. נראה לי שהקץ שבא למדיניותו הפרו-בריתית של נורי סעיד בעיראק, סילוקו של

גלאב פחה מירדן ועליית משטרו של בן-בלה באלג'יריה, היו בלתי-נמנעים, וכי במסגרת המדיניות הנוכחית של צרפת ושל אנגליה — המדיניות שלאחר סואץ — לא היתה חשיבות מכרעת לנפילתו של נאצר. אינני חושב שלו נפל נאצר ב-1956 היתה אנגליה מנהלת היום מדיניות שונה מזו של "מזרח מהסואץ" וצרפת לא היתה מפנה את תושביה מצפון אפריקה.

מבין הדברים שיתכן שישראל יכלה לנהוג בהם אחרת, לאחר נצחונה בסיני, ברצוני לציין שניים: פינוי רצועת-עזה והצבת כוחות או"ם שברם-אל-שיך.

במחנות הפליטים שברצועת עזה נמצאים כרבע מיליון נפש. אינני סבור שישראל יכולה לקלוט אותם, אבל אני מאמין כי לו נשארה רצועת עזה בפיקוחו של הצבא הישראלי אפשר היה, באחד הימים, להגיע עם ממשלת ירדן להסדר אשר לפיו היתה רצועת עזה עוברת לשליטתה. במקרה זה היתה ירדן מיישבת בארצה את פליטי הרצועה ולעומת זאת היתה בונה בעזה נמל-מוצא לים התיכון — דבר שהוא בעל חשיבות עליונה למדינה הירדנית.

אילו קם הסדר זה, היו בו שלושה יתרונות: החלק הקשה ביותר שבבעיית הפליטים הערביים היה מוצא את פתורו; מצרים היתה מבטלת את "ראש הגשר" האדמיניסטרטיבי צבאי שהיא מחזיקה היום בעזה וחוזרת לגבולותיה הטבעיים מעברו המערבי של מדבר סיני; ממשלת ירדן היתה מבטיחה את אילתה בסוריה ומבצרת את עצמאותה המדינית והכלכלית.

גם בדבר הצבת כוחות האו"ם נראה לי, שהיינו מטיבים לעשות לו נהגנו אחרת. אם רק אפשרי היה הדבר, הייתי מעדיף לראות את החיילים המצריים שבים לעמדותיהם בסיני ומקבלים בחזרה, מהצבא הישראלי הנסוג את השליטה על מיצרי-אילת תמורת הבטחה, כמובן, שלא להפריע לשיט החופשי בים סוף.

Colonel (reserve) Mordechai Bar-On

Placing the Czech deal as the opening of the story of the origins of the defense and foreign policy of Israel in 1956, raises a problem of periodizing (dating) which needs to be dwelt on.

"Three Attacks of the IDF on Abu-Ageila during Three Wars:
The War of 43

Independence, the Sinai Campaign and the Six-Day
War"/Colonel (reserve) Dr. Meir Pa'il

The attacks on Abu-Ageila during three wars are worthy of comparison, if for no other reason than to examine if the historical lessons were learned, and to what degree.

(המשך מעמ' 62)

אינני מאמין, כי חיילים סקנדינבים וקנדים
צריכים להפריד בין ישראל למדינות הערביות.
עלינו לשאוף לנורמליזציה ביחסים בינינו ובין
שכנותינו. אני מעדיף נורמליזציה של יחסי איבה
על פני הסדרים מלאכותיים. איכרים ערבים
וישראלים צריכים לחרוש את אדמתם עד לגבול
ולהתרגל לחיות איש בשכנות רעהו. החיילים
המצרים וממשלתם חייבים להשלים עם העובדה
כי ישראל היא שכנתם ביבשה, באוויר ובים ויש
לכבד את זכותה לחיי שלום. חיץ של כוחות זרים
יוצר רק פיקציה ביחסי השכנות ומרחיק בכך את
השלום.

עשר שנים חלפו. איני יודע כמה זמן עוד יזכרו
הערבים לקח סיני. אולם אני מקוה, כי היהודים,
לפחות, לא ייחפזו לשכוח אותו.

משה דיין

MA'ARACHOT

The Israel Defense Forces'
Magazine

No. 306-307.
December 1986,
January 1987

ISSN 0464-2147

Editor-in-Chief:
Colonel Uri Dromi

Editor:
Major Rachel Rojanski

Cover:
Dan Tel-Vardi

Ma'arachot —
The IDF Publishing House

Editorial Staff:
Lieutenant Colonel
Yishai Cordova
Major Rafi Yakar
Major Avi Kober
Major Ziv Bashan
Tzvi Ofer

Ma'arachot
The IDF Publishing House

P.O.Box 7026, 61070 Tel Aviv, Israel

The Essays published
express the authors' opinions only, and
not necessarily reflect the IDF's official view.

The Sinai Campaign 30 Years After

"The Sinai Campaign — The First experience of the IDF as 2 a Regular Army"/Lieutenant-General (reserve) Meir Amit

In the Sinai Campaign the IDF for the first time faced an enemy as a regular force which had staged maneuvers, and had reserve forces alongside. The article deals with the difficulties of the campaign, its outcome, and resulting conclusions.

"The Manifestation of the Principles of War in the Sinai 5 Campaign/ Lieutenant-General Moshe Bar-Kochva

"The principles of War" as known to us today were unknown to the planners of the Sinai Campaign. Nonetheless, a study of the Campaign in the light of those principles makes possible a professional evaluation of the nature of the Campaign and its principal lessons.

"Operation 'Kadesh' — The End of the Era of Parachute 10 dropping Operations?"/Lieutenant-General (reserve) Yitzhak Hofi

The helicopter has apparently put an end to the need for the combat parachute drop. Nonetheless it is possible to design scenarios in which, under certain conditions in particular areas, it might be possible to conduct a parachute drop operation.

"Cancellation of the Air Attack on Egyptian Airfields 12 in Operation 'Kadesh'"/Major Yitzhak Stigman

The Israeli Air Force during Operation 'Kadesh' was capable of attacking Egyptian airfields and acquiring air superiority without aid from the air forces of France and Britain. Although the attack plan was ready, the political leadership decided to cancel it and to leave the matter in the hands of foreign partners.

"Intelligence in the Sinai Campaign"/ 18 Lieutenant-Colonel (Reserve) Joseph Ben-Ze'ev

The article deals with the first war experience of the Intelligence Branch, which was founded and organized like the other Branches during the war of Independence.

"Secrets behind the Sinai Attack"/Gamal abd-el Nasser 22

The article consists of portions of a work written by the President of Egypt at the time of the Sinai Campaign, the portions describing the war from the Egyptian point of view.

The Sinai Campaign — 10 Years After /Moshe Dayan 26

Moshe Dayan, the Chief of Staff of the IDF during Operation 'Kadesh', evaluates in retrospective the war, its lesson and achievement. This article was first published in Ma'ariv in November 1966.

"The connection with the French and British during the Sinai 28 Campaign"/ Colonel (reserve) Professor Yuval Ne'eman

The author, who was Second-in-Command of the Intelligence Branch and participated in the talks with the French which preceded the Sinai Campaign, tells the story of the involvement of the British and French in the Campaign.

ז"א עלינו לנהל מדיניות של שלום ויחסי ידידות עם כל העמים בעולם ועם כלל-העמים המתגלים בארגון האו"ם. אבל כשם שהישענות על כוח בלבד היא מסוכנת והרת אסון, כן גם להיפך, ההישענות על צדקתנו בלבד — מתוך חוסר אונים עלולה להביא לידי אבדנו. בחמישה עשר במאי 1948 היה לא רק הצדק על צדנו — אלא גם ארגון האו"ם ובראשו שתי המעצמות האדירות ביותר: ארצות-הברית וברית-המועצות, ואלמלא עמד לנו כוח צבאנו הצעיר — לא היה נשאר זכר מישראל.

— — —

מה אפוא הביא למערכת סיני — — — לא אאריך בפרטים — אציין רק כי בשתי השנים שקדמו למערכת סיני, 1954-5, גרמה לנו מצרים 242 אבדות אדם בהרוגים ובפצועים. כשפרץ משבר סואץ והדבר הובא ע"י אנגליה למועצת הביטחון, נשקט לפי שעה הגבול המצרי, אבל מיד אחרי ישיבת מועצת הביטחון חידשה מצרים פעולת כריזיניה, וביום 14 באוקטובר 1956 נתפסה קבות פידאיון בסביבת שדה בוקר, שנשלחו לישראל ע"י מפקדים מצרים משטח סיני. היה ברור שהכוונה אינה רק להטרה. באותה שנה סודרה בין צ'כוסלובקיה ומצרים מה שהצ'כים קראו בשם "עסקה מסחרית" — כלומר הזרמת המוני טנקים, מטוסי קרב, תותחים כבדים, צוללות ושאר כלי נשק חדישים למצרים, והיה ברור כי נשק זה לא נועד להטבת תנאי החיים של המוני הפועלים והפלחים במצרים.

המטרה הייתה ברורה — כי הרדיו והעיתונות במצרים ודובריה הרשמיים של הכת הצבאית השלטת הודיעו על המטרה בדברים ברורים. הממשלה המצרית ניסתה במועצת הביטחון להצדיק חסימת תעלת סואץ בטענה כי בינה ובין ישראל שורר מצב מלחמה, ואם כי המועצה פסקה כי הסכם שביתת הנשק אינו מתיישב עם מצב המלחמה, לא זזה מצרים מעמדתה המוצהרת. ב-19 ביוני 1956 הצהיר גמאל עבדול נאצר בעצמו "אנו מחויבים להיות חזקים — כדי לרכוש ביד חזקה זכותנו של העם הפלשתינאי". ועמאר, שר הביטחון והמפקד העליון של הצבא הכריז ב-11 ביוני: "סכנת ישראל אינה קיימת עוד, הצבא המצרי יש לו די כוח למחוק את ישראל ממפת הארץ". להחיש את "המחיקה" הזאת הוקמה במחצית השנייה של אוקטובר 1956 ברית צבאית משולשת בין מצרים ירדן וסוריה, שהעמידה את הצבאות של שלוש הארצות האלה תחת פיקוד מצרי. דבר זה נעשה לאחר הבחירות בירדן, שבהן מילא השוחד המצרי תפקיד מכריע, ונבחר רוב פרו-מצרי. ושלטי שלוש הארצות לא הסתירו כוונתן — שהמטרה היא הכחדת ישראל.

לא היה ספק בדבר שעניבת החנק מסביבנו הולכת ומתהדקת ונתבענו בדחיפות לנקוט באמצעי התגוננות יעילים, ואורגן מבצע "קדש", או במלים פשוטות: מערכת סיני, שמטרתה הברורה, שכפי שהסברתי לממשלה, אשר החליטה על המבצע — היא הריסת קווי הפידאיון ברצועת עזה ובמדבר סיני ופתיחת מצרי אילת לשיט ישראלי חפשי לים סוף והאוקינוס ההודי — לארצות אסיה ואפריקה המזרחית. הודעתי לממשלה שאין להניח שהאו"ם ובראשו אמריקה יתנו לנו להישאר בשטחים שאנו עומדים להסתער עליהם.

כשם שלא עמדתי על פרשת הקרבות במערכת סיני לא אעמוד גם על פרשות המאבק המדיני בינינו ובין או"ם, בינינו ובין בולגנין — אז עוד דיבר בולגנין בשם ברה"מ — בינינו ובין ממשלת איונהואר. מערכת סיני נסתיימה בחמישה ימים. המאבק המדיני נמשך יותר מארבעה חדשים.

— — —

מה נתנה לנו מערכת סיני? קודם כל שם תהילה וכבוד לצה"ל ברחבי העולם, וע"י כך לישראל. גם בארצות שבהן התנגדו למבצע סיני וגינו אותו, כמו ברית-המועצות. — — — אבל לא הלכנו לסיני לשם כך.

מבצע סיני הנחיל לנו עד היום שקט יחסי על הגבולות. נפסקו כמעט לגמרי פעולות הרצח של הפידאיון, והיישובים שלנו על הספר שוכנים פחות או יותר לבטח.

מבצע סיני נתן לנו דבר שני לא פחות חשוב: שיט חפשי לאילת ומאילת דרך המצרים וים סוף לאפריקה המזרחית ולאסיה הרחוקה. וקשה להגזים בערך דבר זה — גם מבחינה פוליטית וגם מבחינה יישובית כלכלית.

מבחינה פוליטית זה נתן לנו מגע חפשי ויחסי ידידות עם עמי אפריקה ואסיה, ועם המדינה המוסלמית הגדולה ביותר בשטחה במזרח התיכון — פרס. ואם השבוע קיבלנו הכרה די-יורה ממדינת אתיופיה, נעז מקורו של מאורע מדיני זה בהצלחתנו במבצע סיני.

מבחינה יישובית כלכלית — פתח המבצע אופקים חדשים לנמל אילת ולפיתוח הנגב כולו.

— — —

אחרי מבצע סיני נסלל כביש אילת באר-שבע וקמה בארצנו תעלת סואץ יבשתית, הונח צינור נפט מאילת לחיפה ונפתחו סיכויים רחבים לקשרינו הכלכליים עם אסיה ואפריקה. הקשרים המתרחבים שלנו עם אפריקה ואסיה לא היו אפשריים בלי מבצע סיני.

ואולי — ומתוך זהירות אדגיש המלה אולי — מבצע סיני מקרב בוא השלום בינינו לבין מצרים, למרות כל הזרות שבאמירה זו. בחודש האחרון נפל דבר גדול באזורנו: סוריה

השתחררה מעולה של מצרים. לכאורה אין קשר בין מאורע זה ובין מבצע סיני. אבל אם נתאר לעצמנו לרגע שלא רק סוריה — אלא גם ירדן והלבנון היו נכבשות למצרים, והכת הצבאית המצרית הייתה משתלטת על כל שלושת שכנינו, מסופקני אם השתחררות סוריה הייתה אפשרית. ואם ירדן והלבנון שמרו על עצמאותן עד היום, וכת הצבאית המצרית לא השתלטה עליהן, אין זאת אלא הודות לניצחוננו המזהיר של צה"ל במערכת סיני.

ועם כל הברכה-שהביאה לנו עד היום מערכת סיני, אנו מצווים כמקורם לחזק ולהגביר כוחו המרתיע של צה"ל ולשמור על השקט בגבולותינו. אבל אסור לנו להתעלם מהתקווה הקלושה ביותר לשלום, ואני בטוח שיד עמנו תישאר מושטת לשלום לכל שכנינו בדרום, במזרח ובצפון, וכל העמים האלה יכולים להיות בטוחים שישראל אין בלבה כל טינה על מה שעוללו לנו עד היום, אם השקט והשלום על הגבולות יישמר מכאן ולהבא, ולא עוד אלא שאנו מוכנים בכל זמן לשלום-אמת וליחסי שכנות ידידותיים ולשיתוף פעולה נאמן בשטח המדיני, הכלכלי והתרבותי. — — — ואם שליטי מצרים יקדישו כל מרצם להרמת עמם ימצאו בכל שעה רצון טוב מצד ישראל לא רק לברית שלום אלא לברית שותפות ועזרה הדדית, שחסייע לפריחתה והתעלותה של מצרים.

זהו אולי חלום — אבל אם יש לנו צבא נאמן ורב כוח כצה"ל — מותר לחלום חלומות על שלום, יש שחלומות מתקיימים.

דוד בן-גוריון
29 באוקטובר 1961

ISRAEL DEFENSE FORCE'S MAGAZINE

306-307

December'86-January 1987

306-307
ber '86-January 1987

0
29/30

Sinai Campaign—30 years after.

ISSN 0464-2147

01077.3.7